

ANIMADVERSIONES
IN LIBROS
NOVI TESTAMENTI.

P E R

NORTONUM KNATCHBULL
Militem & Baronettum.

J A M

PLURIBUS LOCIS AUCTÆ

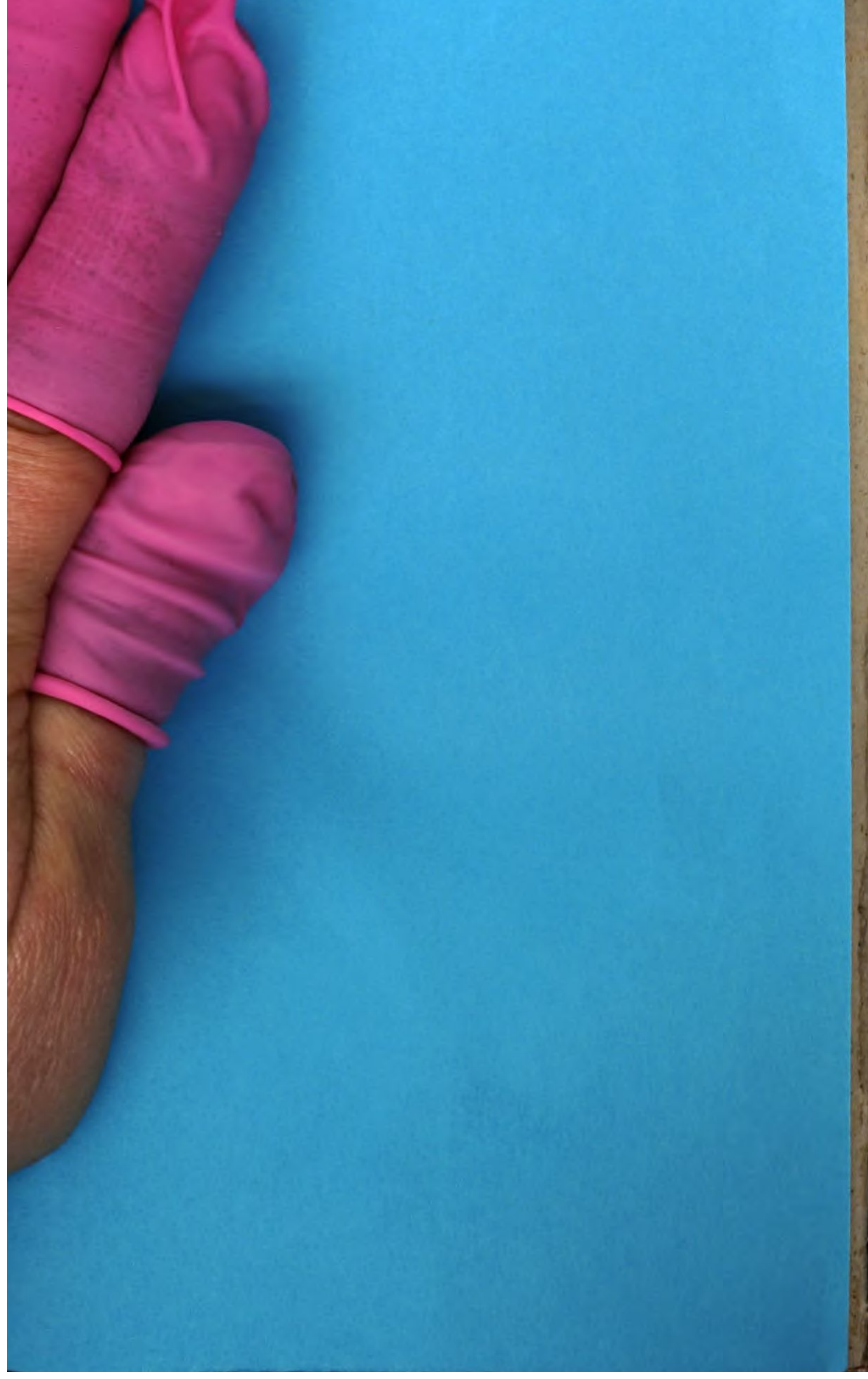
& emendata tertiâ curâ

Authoris.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
Typis & Impensis JOHANNIS PHILIPPI ANDREÆ,

CID CCI.

ANIMADVERSIONES
IN LIBROS
NOVI TESTAMENTI.
PER
NORTONUM KNATCHBULL
Militem & Baronettum.
J A M
PLURIBUS LOCIS AUCTÆ
& emendatæ tertiâ curâ
Authoris.

FRANCOFURTI AD MOENUM,
Typis & Impensis JOHANNIS PHILIPPI ANDRÆ,

CID CCI.

ANIMABUS

IN L. 1. 2. 3.

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

NOVI TESTAMENTI

LECTORI S.

ECCas tibi denuò, *Amice Lector*, animadversiones, ut jam antea monui, absque omni studio partium, ruri exaratas, ut ex ipso stylo vel primo senties intuitu, in Libros Novi Testamenti, quâ potui curâ à mendis repurgatas, & in gratiam tuam quàm licuit breviter contraxas. Multa enim leviora, vel qua non ita necessario faciebant ad Sacrum Codicem (quod præcipuè fuit in voto) à Solæcismis quæ vulgò tam in expositione, quàm in versione Sacris Scriptoribus impingunt Interpretes, vindicandum, in hac Editione industriâ prætermisi, ut te inutili levarem tedio. Quod si quis arguat à sensu recentiorum vel veterum interpretum recessisse (ut jam prius dictum) non est quod reponam, imò si id non fecissem, omnino non scripsissem. Rursus verò dico, me vehementer utrisque suam debere reverentiam, sed nec meam nec alterius fidem velim mancipari. Si quid profecerim in voto, mercedem habeo, sin minus, operam non totius perdididi, in magno conatu voluisse sat est. Tu interim qui has chartulas perlegeris, pro candore tuo, si quid erratum sit, ignosces. *Vale.*

IN MATTHÆUM.

MATTH. c. 1. v. 19. *δικαιῶν*, i. e. *רַחֵם*, *vir misericordiae*, ut apud LXX. *Is. 57. 1. Et sic vocem רַחֵם, quæ affectum pietatis & misericordiam nunciat* significat, LXX. sæpius vertunt *δικαιοσύνη*. Ut *Gen. 19. 19, & ἐμεγάλυνας & δικαιοσύνην σε, Et magnificasti misericordiam tuam* 20. 13. *Ταύτην & δικαιοσύνην ποιήσεις εἰς ἐμὲ* *רַחֵם* *רַחֵם* *Hanc misericordiam tuam facies tecum. Exod. 15. 13. Ὁδηγήσας τῇ δικαιοσύνῃ σου: Dux fuisti* *רַחֵם* *in misericordia tua populo tuo quem redemisti, & alibi. Quod si Evangelista voluisset Iosephum esse justum vulgari sensu, eo ipso nomine oportuisset eum Mariam πνευματίσαι, Exemplum statuere. Clam verò dimisit illam, quod plane arguit eo facto misericordem magis, quàm familiari sensu justum. Hinc Chrysostomus, δικαιῶν ἐν ὧν, τέτ' ἐστὶ χηρὸς & ὀπίκεινός. i. e. mitis & benignus: & Theophylactus, οὐκ ἐβέβηλο ἀπηνὴς εἶναι, ἀλλ' ἐφίλανθρον πίετο ἅπτε πολλῆς χρηστότητός: Nolebat crudelis esse, sed ex multa benignitate misericordia eam prosequebatur, ut Interpres.*

C. 2. v. 6. *Ὁυδαμῶς ἐλαχίστη*. Locus iste pugnat ex diametro cum *Mich. 5. 2. Et tu Bethleem non es minima; & tu Bethleem es parvula ut sis inter Principes Iudæ*. Quoad verò sensum consentiunt universi utrosque idem velle. Magis verò explicitus locus iste ut ajunt in *Matthæo*, quem ipsum restituisse à quibusdam creditur: At verò verba ista *Matthæi* non sunt, ab illo tantùm historicè recitantur; verba sunt Sacerdotum & Scribarum, qui percontanti responderunt *Herodi, In Bethleem Iudæ, sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu Bethleem non es minima &c.* Atque eos ita respondisse vel secundum lectionem tunc temporis vulgatam

vulgatam *Græcorum* codicum, vel secundum vulgò receptum sensum, non est cur quis dubitet. At quid si fortè neutra lectio sit ipsa vera? Est enim certè possibile, aliquod vitiū irrepsisse in codice *Hebræo*, legendo fortè וַיֵּצֵא pro וַיֵּבֵא , vel incuriâ vel errore aliquo apographi à primis etiam temporibus, quem bonâ fide sequebantur posterì, cum sit adeò prònum errare in literis *Hebræis* ob similitudinem characterum, sicut in aliis locis erratum esse, sine controversia palam est. Atque error iste in hoc loco proclivis admodum ob similitudinē literarum ו & ו & ו , Neque verò hoc omnino novum, in eâdem enim ipsâ voce errârunt LXX. *Gen.* 49. 22 legentes וַיֵּצֵא , & vertendo νεώτερος, adolescentior, pro וַיֵּבֵא , progrediebatur super murum, ob literarum ו & ו similitudinem, & æquè facilis est error inter ו & ו , qui etiam occurrit in singulis. *Ezech.* 34. 16. Ubi *Græci* pro וַיֵּבֵא , perdam, habent וַיִּשְׁמַר , φυλάξω, custodiam, vel servabo, legendo ו pro ו , & ו pro ו . Atque hoc errore concessò in hoc ipso *Michæ* loco legendo è contrario ו pro ו , & ו pro ו & ו pro ו , optimo sensu vertitur וַיֵּצֵא , Et tu Bethleem Ephrata progredere, sive cum pompa progredere, secundum vim *Hebræam*, ut sis inter Chiliadas *Juda* ex te enim egredietur, qui erit dominator in Israel.

V. 10. Ἰδόντες δὲ τὸν ἄστέρα, subaudi ἐς ὧρα vel ἕως. Dicitur enim versu præeunte, & ecce stella quam viderunt in oriente præibat eis, usque dum veni & stetit suprâ ubi erat puer. Cum igitur viderent stellam subsistentem, vel ubi stetit (non poterant enim non videre stellam antea, quam sequebantur ducem) gavisi sunt gaudio magno.

V. 16. Ἀπὸ διετίας καὶ κατωτέρω, Ab imatu & infra, ut vetus; à bimulo & infra, ut alii; utrum verò vis legatur, haud multum refert, vel substantive vel adjective, dummodo idem omnes intelligant, ἀπὸ διετίας πληρωθείσης, à biennio expleto, ut dicitur *Act.* 24. 17. Quod ego nullo modo huic loco convenire sentio, verba verò reddenda & intelligenda secundum morem loquendi & apud *Græcos* &

Latinos, atque ipsam rationem & mentem loci, in hunc modum. Tum Herodes videns quod illusum esset à Magis iratus valde, & mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem & in finibus ejus, à bimulo & infra, nempe incipiendo à himulis exclusive, & descendendo ad eos qui infra bimatum erant, (& non ut est in Anglico,) From two years old and under.) Interpretando διετέες, ἀπὸ διετίας ἀρχομένης, & non ἀλφωθέισις, à bimatu incipiente & non expleto. Quasi diceret, omnes unius anni pueros & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis. Ab anno n. integro & supra puer incipit vocari ab Hebraeis בן שנתו, filius duorum annorum, i. e. secundi anni, apud Græcos διετής, apud Latinos bimus; sic בן שנתו LXX. rectè, opinor, vertunt δευτέρας ἔτας, secundo anno post diluvium, Gen. ii. 10. Sic Noah dicitur Gen. 7. 6, & 11, בן שנתו שש, sexcentorum annorum filius בן שנתו שש, in sexcentesimo anno vitæ suæ. Sic sensit Hesychius, διετής, δι' ὅλης τ' ἔτης, post annum integrum, quasi tum demum inciperet puer vel vocari διετής, διὰ posito pro μὲν quod fieri solet cum de interjecto tempore dicitur, ut δι' ἡμερῶν, post dies aliquot. Mar. 2. 1. Δι' ἐτῶν ἃ πλείονων, post plures annos, Act. 24. 17. Et δι' ἐτῶν σχεδὸν τετρακοσίων, post annos fere quadraginta, Plut. Sic etiam Aristoteles lib. 9. c. 5. de Hist. Animal. cujus verba de cervo sunt hujusmodi: φύκσι δ' ἐστὶν πρῶτον τὰ κέρατα, bimi primum generant cornua. At verò nihil certius quàm quòd cervi incipiant generare cornua simul ac primum exceßerint ætatis annum, & secundum introierint. Et ut hoc demonstretur planius qui apud nos vocatur, The Calf of a red Leer, toto primi ætatis anni spatio apud eum vocatur ἐνιαύσιος, ut etiam in Scriptura vocatur agnus Hebraicè בן שנתו, apud Græcos ἐνιαύσιος, apud Latinos, anniculus, in bibliis Anglicis, a Lamb of the first year. Et qui apud nos secundo ætatis anno, vocatur a Brocket, apud eum dicitur πατλαία, sive διετής, apud Latinos, subulo vel bimus, in initio cujus anni cornua generat, in fine abjicit. Τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει, ut idem dicit, i. e. ac primum ingrediuntur tertium

tium ætatis annum; δίκων φύσι, bifida generant, & vocantur tertio ætatis anno apud Latinos, trimi, Anglicè Spaydes. Ubi liceat obiter observare, διεῖς & τριεῖς unam eandemque esse phrasim apud Aristotelem, adeò ut æque dixisse potuerit, τῷ αὐτῷ ἔτει ac διεῖς, & τριεῖς æque ac τῷ τριεῖς ἔτει. Unde liquet, ἀπὸ διεῖς, accipi posse vel à bimatu incipiente vel desinente, à tempore quo incipit esse duorum annorum fili⁹, vel à tempore quo esse desinit, est enim ἀπὸ alterutri exclusiva vel initio vel fini. Quia verò τὸ κατωτέρω infra additur, videtur hoc loco debere accipi à bimatu incipiente, à tempore quo puer ingreditur secundū ætatis annum, & infra, ut contrā 2. Paral. 31. 16. ἀπὸ τριεῖς ἢ ἐπάνω, à triennio & supra, vel à filio trium annorum & supra, ut est in Hebræo, non potest intelligi nisi de masculis qui tertium ætatis annum jam exceßerant, quasi diceretur, ἀπὸ τριεῖς πληρωθείσης. Sic etiam Aristoteles lib 2. c. 1. de hist. Animal. ἀποβάλλει δὲ τὰ κέρατα μόνον ἑλαφὸς κατ' ἔτος, ἀρξάμενος ἀπὸ διεῖς καὶ πάλιν φύει. Cervus solus singulis annis abjicit cornua, incipiens (abjicere) à bimatu & rursus generat. In quo etiam loco necessarium est intelligere, ἀπὸ διεῖς πληρωθείσης, à bimatu expleto, usque enim ad illud tempus, cornua non abjiciunt, at immediate incipiente trimatu πάλιν φύει rursus nova generat, ut antea dictum, τῷ δὲ τρίτῳ ἔτει δίκων φύσι. Quod si ergò Evangelista intellexisset pueros duos jam totos annos natos, dixisset certius ἀπὸ τριεῖς καὶ κατωτέρω, à trimatu & infra. Est enim discrimen certè inter à bimatu vel trimatu & infra, & à bimatu vel à trimatu & supra. Nec apud Latinos omnino differt mos loquendi. Idem significant bimus ac διετὴς, bimatus ac διελία, trimus ac τριετὴς, &c. Bimus vulgariter qui in bimatu est. Bimæ dies, tempus biennii. Vall. Habemus etiam in vulgari Latino, Isai. 15. 5. vitulam conternantem, i. e. ut exponunt Grammatici, quæ est in complexione anni tertii, & apud LXX. vocatur δάμαλις τριετὴς, apud Interp. Arab. vitula trima. Ita ut ab utroq; dicendi genere vel Græco vel Latino necessariò exponendum, ne unum qui-

dem bimulum ab *Herode* interfectum, eos verò solùm occisos, qui erant *infra*, i. e. *unius anni expleti*, pueros, quorum omnes perierunt, usque ad infantem recens natum. Et jam restat demonstrare, quomodo interpretatio ista sit magis commoda scopo loci, & rationi magis consentanea. Idque reor ob hanc præcipue causam, eò quòd *Herodes* occiderit infantes, κατὰ τὸ χρόνον ὃν ἠνέγκασεν ὁ θεὸς τῶν μαγῶν, secundum tempus quod exquisierat à *Magis*. Atque hoc fuit tempus quo apparuit eis stella in *Oriente*, quam *Herodes* qui accuratè perquisiverat ab eis momentum temporis quo apparuit, non vane poterat supponere designasse conceptum istius quem quærebant regis. Cometa enim signa sunt rerum imminentium non presentium, ut *Iosephus Scaliger*, unde verissimum esse arguit, natalem filii *Dei* illo ostento denunciatum magis longo tempore antequam incideret. Neque est omninò nobis à ratione alienum conijcere, stellam illam apparuisse magis primò in ipso temporis articulo, quo *Virginem* salutavit *Angelus*. Circa quod tempus, in quo filius *Dei* descendit è cælo, ut fieret filius hominis in utero *Virginis*, rursus ajo, non est à ratione alienum conijcere magos primò vidisse stellam, atque ea visa protinùs, divinitùs priùs admonitos eam portendere regem *Judæis* nasciturum, incepisse se parare itineri ad *Ierusalem*: divinitùs aio priùs admonitos, non enim credo eos ita calluisse prophetiam *Baleami*, vel aspectum astrorum, ut ex iis scire potuerint stellam illam portendere regem *Judæis* nasciturum, si non fuissent è suprà divinitus admoniti, non magis quàm sciebant habuisse *Herodem* in animo infantem interimere, si non per somnium fuissent priùs γεννατιοδότες. In cuius itineris expeditione cum fecissent circà quadraginta septimanas, cum impleti essent dies quibus ipsa pareret, *Luc. 2. 6.* (quod spatium temporis fas est dare absolvendo itineri, præcipuè si sit verum quod *Iosephus* ait, eos qui habitabant suprà *Euphratem* fecisse ad *Hierosolymam* quinque mensium iter, sive venerint ex *Persia*, ut volunt aliqui, sive venerint ex *Arabia*, quæ

etiam secundum *Ptolemaum*, *Judeam* ab Oriente terminat, ut alii, quorum argumenta (licet eis ipse potius ad stipulor non est opus nostrum hîc repetere) civitatem illam duce-stella tandem advenerunt. Quibus quadraginta septimanis si duodecim addamus dies post nativitatem *Jesu*, includentes diem in quo venerint ad eum adorandum *magi*, quod tempus æquum est conjicere eos expendisse in inquirendo, ubinam esset recens natus *Judeorum* rex, usque dum apparuit eis rursus stella, & præivit eis usque dum venit & stetit supra ubi erat puer, & deinceps circa viginti & octo dies usque dum dies purificationis *Mariae* & presentationis, filii in templo secundum legem *Mosis* jam præterierant, circa quod tempus *magi* fortè reverterunt in regionem suam, dando etiam ulterius pro reditu à *Jerusalem* in urbem suam *Nazaret*, cum perfecissent omnia secundum legem *Domini* *Luc.* 2. 39. atque inde rursus retrò in *Aegyptum* *Matt.* 2. 14. & 16. secundum ordinem historiae antequam *Herodes* videns se illusum esse à magis, iratus est valde & mittens occidit pueros, sex septimanas amplius, erunt in toto quinquaginta duo, spatium anni integrum à tempore quo primo dicimus apparuisse stellam *magis* usque ad tempus quo *Herodes* interemit pueros. Adeò ut non omninò præter rem sit dicere, *Herodem* occidisse pueros omnes *ἄνω δι᾽ ἔτος* *ἀπὸ τοῦ ἑνὸς* à secundo ætatis anno & infrà, i. e. omnes qui primum expleverant ætatis annum & infrà secundum tempus quod exquisierat à magis, posito eum supposuisse *τὸ πάσι τῷ ἔτι* & eo tempore portendisse conceptionem istius quem timebat regis. Quod si quis criminetur distributionem temporum, velim eum scire non fuisse nobis in animo ea ita exactè aptare, ut nullus relinqueretur exceptioni vel correctioni locus: satis verò esse mihi, si quod hic proposui, habeat in se (quoad summam) speciem veri. En verò quàm absurdum errorem peperit *διὰ τὴν ἁπλοῦς* & ille perperam intellectus? Verba sunt *Scaligeri* supra nominati, *Lib.* 6. de emend. temp. Errorem verò ille intelligit eorum, qui voluerunt *Jesum* fuisse *ἑνὸς ἔτους* i. e. eorum

sensu duos totos annos natum, cum Herodes pueros occidi jussit à bimatu & infra. Apud quem videre licet plura quæ non parum faciunt pro sententia nostra. Positive enim non veretur dicere, *Cometes ille quo duce magi in Judæam profecti sunt, non est dubium, quin longo intervallo Christi natalem præcesserit.* Atque ego istud intervallum, aio, præter vel contrà (detur venia verbo) ipsius opinionem, à Christi conceptione incœpisse, quam ille cometam præcessisse ait.

C. 3. v. 4. Ἡ δὲ τροφή αὐτοῦ ὡς ἀκείδης καὶ μέλι ἀγρίον.
 Quid ἀκείδης hoc loco significet, non parum discrepat inter Interpretes: in hoc verò consentiunt universi, *Baptistam* vesci solitum in deserto cibo tenuissimo & parabili, i. e. quem Natura sponte ministraverat, qualis erat quo vescebatur, τὸ μέλι ἀγρίον, *mel sylvestre.* Quo concessio, summitates foliorum arborum vel plantarum, quas τὸ ἀκείδης hoc loco significare putarunt aliqui, quales erant τὰ κεράτια, *Siliquæ*, quibus implere cupiebat ventrem suum prodigus, *Luc. 15. 16.* erant certè cibus & tenuissimus, multoque magis parabilis quàm *Locustæ.* Non enim usquam legi *Locustas* omnino crudas escam fuisse alicujus populi, paratas autem fuisse semper, priusquam ederentur, arte aliqua coquinariâ; vel ad ignem coquebantur vel assabantur, vel ad Solem arefactæ; vel fumo & sale duratæ, vel conditæ edebantur, quarum artium ulla vix credere est usum fuisse *Baptistam* in deserto, & utrum laboris tædium in arefaciendo coram sole, vel in venando vel in aucupando sumpserit, cordatis egomet submitto. Cum è contrà, τὰ κεράτια, *siliquæ* sive *summitates frondium* sine ullo laboris tædio paratæ erant ad manum. Atque has ἀκείδης non fuisse locustas, sed ἀκέρειονας βοτάνων, ἢ φυτῶν, ἢ φύλλων, *summitates herbarum, plantarum sive frondium*, constanter asseruit *Isid. Pelus. lib. 1. ep. 5. & 132.* Cujus sententiæ fuit & *Paulinus* & *Nicephorus*, & alii, quorum meminerunt *Euthymius* & *Theophilactus*, quæ etiam non displicere videtur optimo & Doctissimo *Hammondo* nostro, nec *Baronio*,
 cujus

cujus verba sunt ejusmodi. *Hæc cum scribat Isidorus, & non nisi majorum autoritate, quid de his sentiendum, definiendum nobis non est, sed totum relinquimus Lectoris arbitrio; nam constat Græcam dictionem, ἀειδης, & Locustam insecti genus infirmas habens alas ad volandum, & summitates herbarum significare.* Præterquam etiam quod me multum movet, quod hæc κεράτια, quæ ita vocantur Græcè, quoniam sint reflexa sicut cornu, & Latine redduntur siliquæ, vel à ξυλίκην, eò quod sint esu lignæ, vel à Silo, propter formæ similitudinem, eo quod Silus appellatur, naso sursum versus repando ut sunt illæ, apud Germanos adhuc vocantur *St. Johans Brot*, i. e. *Sancti Johannis panis*, quasi constans foret opinio inter ipsos, Baptistam vesci solitum his frondium summitatibus in deserto. Adde etiam *ὁ ἐπὶ πάλιν*, quod oculatus testis Sandys noster fidus & nobilis historicus, in relatione peregrinationis suæ cum iter faceret per Judæam circa annum 1611. lib. 3. pag. 183. edit. 2. hanc ipsissimam montanam regionem, in qua Baptista vesci solitus, depinxit in tabula sparsim arboribus refertam, inscripto nomine, *The desert of St John Baptist, Desertum Johannis Baptiste*, paulo inferius addens, *beholding onely to the Locust tree soli locustæ devinctum arbori.* Quæ arbor utrum sit *Acacia*, vel *Siligna*, vel *Ceratium*, statuunt in botanicis eruditi. Nobis verò aptum est statuere, ex hoc itinerario & suprâ nominatis testimoniis eam esse ipsissimam, ex qua Baptista vesci solitus, quam etiam hodiè locustam vocant. Adeo ut mihi, dum hæc simul reputo, quicquid nihilominus ita strenue contradicitur, æquè, si non magis, apposita videatur versio: *Esca autem erat summitates foliorum arborum, & mel sylvestre.* Neque Erasmus, cum pro viribus vindicasset eos qui hic locustas volunt, id tamen confidenter asserit, sed modestè concludit, *Neque hæc commemoramus, quod omnino negem hic ἀειδης accipi posse pro frutice aut herba genere.* Keratia autem ista sive siliquas in regionibus in quibus nascuntur, frequenter escam esse pauperum testantur abundè *Authores.* Inter

alios Lobelius, in *Advers.* Multum hæc, nempe filiquæ, cognita Nicaea & maris Ligustici accolis, ubi eam esitant puerietiam & porci. Ex Galenus 2. de Aliment. κεραιῶν, ἐστὶ δὲ ἐδισμα κακὸν χυμὸν τοῦ, &c. Est autem (i. e. Keratium,) pravi succi edulium & lignosum; proinde satius est à regionibus Orientalibus in quibus nascitur, ad nos non importari. Fuit verò ille ex Pergamo minoris Asia, à cuius latere haud longè distat versùs Orientem Iudæa, è qua regione fieri potest hæc Keratia importata fuisse usque ad Pergamum tempore Galeni, saltem à Syria, quæ utrisque fuit contermina. Sic etiam apud Ælian. Diogenes dicitur manducasse κεραιῶν ἀκρὰ, summas foliorum extremitates.

C. 5. v. 19. Ὅς ἐάν τις λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τῶν ἐλαχίστων. Quisquis ergo solverit unum ex mandatis hisce minimis. Sic plerique, ac si esset quædam insignior emphasis in versione ista *Mandatis hisce minimis*: verum ego nullo modo sentio, Christum in his verbis aliquam sermonis magis Emphaticam affectasse elegantiam, sed locutum fuisse recepta phrasi & obvio sensu, traiectione in N. T. familiari, Quisquis ergo solverit unum ex minimis horum, mandatorum, quale est illud c. 25 40. ἐν τῶν τῶν ἀδελφῶν μου τῶν ἐλαχίστων, uni ex minimis horum meorum fratrum.

V. 42. Καὶ τὸ θεῖον ἔσται ἀπὸ σὲ ἀνεῖσθαι μὴ ἀποστραφῆς. Rectius, opinor, vertitur, quam vulgò solet, *Ne avertas volentem mutuari à te*. Habet enim ἀποστρέφομαι Activam etiam significationem, ut & alia Passiva plurima in N. T. Et sic Symmachus legit, Psal. 132. μὴ ἀποστραφῆς τὸ πρόσωπον τὸ χειροῦ σου, *Ne avertas faciem Christi tui*.

C. 6. v. 2. Ἀμὲν λέγω ὑμῖν ἀπέχου τῆς μισθὸν αὐτῆς, Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Sic plerumque Interpretes, vel in eundem sensum. Versu verò priore planè dicitur, *Si eleemosynam faciatis coram hominibus ut spectemini ab iis*, μισθὸν καὶ ἔχετε, præsentem pro futuro, mercedem non habebitis apud Patrem vestrum qui est in cælis, adeò tu sit mera contradictio; ideòq; sensus qui sequitur magis foret accommodus, si qui eleemosynam faciunt in plateis

vel

vel Synagogis, ut gloriam consequantur ab hominibus, potius dicantur non habituri, quàm habere mercedem suam. In cuius remedium hæc verba velim reddi omnino aliter, *Amen dico vobis, prohibent mercedem suam.* Captando gloriam apud homines, prohibent mercedem suam apud Deum apud quem non sunt habituri mercedem, si eleemosynam faciunt coram hominibus, ut spectentur ab iis. Scio priorem sensum salvari commoda, ut aliqui putant, distinctione; Habere quidem eos mundanam & fragilem mercedem, non verò habere solidam & cœlestem. At quid opus est sensu extraneo & allegorico, quid, inquam, distinctione opus est que planè est coacta, si sensus sit sine distinctione planus, idque ferat verborum usus? At verò apud omnes *Lexicographos*, κωλύω, & ἀπέχει, ἐμποδίζω, ταυτὸ σημαίνουσιν, idem significant. Atque in hoc sensu, pace doctissimorum *Beze*, & *Grotii* accipi voluit eandem vocem *Plutarchus* in *Solone*, ubi narrans aliquid lege sancitum durius, videlicet, è meretricibus procreatos non astrictos esse lege ad alendum parentes, rationem insuper addit, verbis sequentibus. Οἱ γὰρ ἐν γάμῳ παρορῶν τὸ κωλὸν ἔτεκνον ἕνεκα δ' ἡλὸς ὄσιν ἀλλ' ἡδονῆς ἀγόρευε. γυναικα τὸν τε μισθὸν ἀπέχει, καὶ παρρησίαν αὐτὰς πρὸς τὰς γενομένας ἐν δόλῳ λέλοιπεν, οἷς αὐτὸ τὸ γυνεὸς πεποίηκεν ὄνειδος. Quæ verba ut sibi mutuò consent, ominò debent verti in hunc modum: *Qui nuptiarum decus vili pendit, patam ostendet se non liberorum gratiâ sed voluptatis mulierem asciscere, prohibetque mercedem suam, & non reliquit sibi libertatem loquendi ad natos suos, quibus ipsum nasci fecit probrum.* In eo quod non reliquerit sibi libertatem loquendi ad natos suos, ἀπέχει τὸ μισθὸν, prohibet mercedem suam alimonix, quam ab honestè natis liberum fuit parentibus lege postulasse. Neque credo de distinctione illa mundanæ & cœlestis mercedis *Plutarchum* unquam somniasse. Atque in hanc sententiam proniùs etiam feror, eò quòd apud eundem occurrit eadem vox in eodem sensu in *lib. de defectu Oraculorum* versùs finem, (forte

(forte & alibi) οὐδὲν ἀπέχει τὴν μαντικὴν ἀναθυμίασιν, nihil prohibet vaticinandi spiritum &c. Quam etiam phrasin disertissimè reperire est apud *Dion. Halic.* in ipsissimo sensu: Οὐδεὶς με ἀφίξει φόβος, μὴ ἔχ' ἢ φρονῶ λέγειν: *Nullus me prohibebit terror, quo minus dicam quod sentio.* In summa, in vanum recurritur ad sensum mysticum, ubi habemus literalem, atque ita statuendum in locis parallelis arbitror.

C. 9. v. 5. & 6. Vulgaris punctatio & importuna versuum divisio & parenthesis ita involvunt sensum, ut non sine causa dixerit *Erasmus*, *Orationem esse durissimam.* Ut verò facilis & plana fiat, distinguantur tantum verba, & punctentur prout sequitur v. 5. Τί γάρ ἐστιν εὐκοπώτερον, εἰπεῖν ἀφένταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, Ἐγείραι καὶ περιπατεῖν, ἵνα ᾗ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆ γῆς ἀφέναι ἁμαρτίας; v. 6. τότε λέγει τῷ πᾶραλυτικῷ. Ἐγείρε σε αὖθις καὶ περιπατεῖν, καὶ ὑπάγε εἰς τὸ οἶκόν σου. v. 5. *Utrum enim est facilius dicere, remittuntur tibi peccata, an dicere, surge & ambula, sed ut sciatis quod filius hominis habet potestatem in terra remittendi peccata?* v. 6. *Tunc ait Paralytico, surge & tolle lectum tuum & abi domum.* Vulgatissima loquendi formula posthabitâ tantum interrogatione Quasi diceret, *Iesus sentiens cogitationes eorum, quod dicebant intra se, cum blasphemare, quia dixit Paralytico, remittuntur tibi peccata, dixit eis, unum idemque est mihi dicere, remittuntur tibi peccata & surge & ambula, sed ut vos sciatis me habere potestatem, in terra remittendi peccata, ideo dixi Paralytico, remittuntur tibi peccata.* Sæpissimè fitur quod intelligitur; & tum demum, ut viderent utrumque sibi esse ex æquo facile, jubet *Paralyticum* surgere & tollere lectum, & abire domum, prout immediate fecit.

V. 18. Ἄρτι ἐτελεύτησεν, *Filia mea propè defuncta est.* Neque enim omnino fuisse mortuam, patet ex historia in locis parallelis, *Mar.* 5. 23. & *Luc.* 8. 42. ἄρτι enim significat etiam τὸ ὑπόγυον, *vicinum* & τὸ πᾶραυτίκα μέλλον γινέσθαι, *quod brevi vel illico futurum est.* Phau

V. 23. Τὰς αὐλητάς, *Tibicines*. Maximè ad rem hujus loci facit quod *Servius* in *Virgilium*; *Majoris etatis funera ad tubam proferebantur, minoris ad tibiam*. Quod etiam testatur *Statius*.

Tibia cui teneros suctum producere manes

Pelopen monstrasse ferebant

Exequiale sacrum carmenque minoribus umbris

Utile.

Vocatur enim hoc loco hæc præfecti filia κοράσιον, *puella*, *Mar.* 5. 23. θυγάτριον, *filiola*, & *Luc.* 8. 42. ὡς ἐτῶν δώδεκα, *filia circiter duodecim annorum*.

Cap. 10. v. 11. Ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἀξίος ἐστὶ καὶ κεί μείνατε, *exquirite quis in ea dignus sit, & manete illic*. *Dignus*, i. e. *dignus apud quem maneatis*. Siletur τὸ νοῦ μόνον, & suppletur ex verbis præcedentibus vel subsequentibus: ut *Matth.* 22. 8. οἱ κεκλημένοι ἐκ ἡσῶν ἀξιοί. *Invitati non erant digni*, i. e. *digni paratis nuptiis*; Noluerunt enim venire, sed abierunt alius ad villam, alius ad negotiationem suam, &c. Et *Apocal.* 3. 4. *Ambulabunt mecum in stolis albis*, ὅτι ἀξιοί ἐσσι, *quoniam digni sunt, nempe ut ambulent, quia non inquinaverunt vestimenta sua*. Et 16. 6. *Sanguinem eis dedisti bibere*, ἀξιοί γὰρ ἐσσι. *Digni enim sunt*, i. e. *digni ut bibant sanguinem, quoniam sanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt*. In utramque partem vox accipitur, prout variatur sensus.

V. 17. Προσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων *cavete ab his hominibus*, i. e. *à lupis*, inter quos sum vos missurus. v. 16. τῶν προτεταῶν; quod adeò familiare. vid. *animad.* in c. 11. v. 19. & alibi.

V. 23. Οὐτε λήσετε non cibieritis, i. e. *Prædicando non peragrâritis omnes civitates Israel, donec veniat filius hominis, nempe ad excidium Hierosolymæ*.

C. 11. v. 19. σοφία, ð frequenter intelligitur pro αὐτῇ, ut *Luc.* 21. 23. & alibi. Sic apud *Hesychium*, τὸ δὲ ταύτης. Sic etiam *Mar.* 6. 2. καὶ τίς ἡ σοφία ἡ δοθεῖσα αὐτῷ; rectè vertit opinor *Beza*, & quæ est hæc sapientia quæ data est ei?

Ut

Ut non minus etiam rectè & aptè hoc loco vertatur : *Et justificata est hæc sapientia à filiis suis*, additur à *Luca*, omnibus nempe à *Scribis & Phariseis*, qui se solos putârunt. sapientiæ filios qui sederunt in cathedra *Mosis*, & amabant vocari *Rabbi*, justificârunt illi sapientiam, quæ noluit attendere ad vocem vel *Christi* vel *Baptistæ* hortantium ad resipiscentiam.

C. 12. V. 18. καὶ κείσιν τοῖς ἐθνέσιν ἀπαγγελεῖ, ἕως ἀνικτήαν
 εἰς νῦν, καὶ κείσιν. Et iudicium annuntiabit gentibus us-
 que dum proferat iudicium in æternum, vel in victoriâ.
 Quæ interveniunt Parenthesi includenda κείσιν ἐοικε τῷ
 νόμον καλεῖν, iudicium vocat legem suam; καὶ πρὸς τὴν ἐκ-
 κλησίαν διοίκησιν, Ecclesiæ administrationem, Precor. in
Isai. i. c. Evangelium: εἰς νῦν, rectè satis, in æternum,
 ut in veteri intelligunt, & vertunt LXX. נצח, 2. Sam.
 2. 26. Job. 36. 7. Jerem. 3. 5. & alibi: vel victoriâ, ita ut
Evangelium triumphaturum sit in Gentelismo, conver-
 sis ad ejus nomen universis gentibus. Οὐκ εἰσὶ &c.
 non contendet &c. quæ in Parenthesi includuntur, mon-
 strant in promulgando *Evangelium* lenitatem.

V. 20. Λίνον τυφόμενον ὃ σβίσει, Lucernam moribundam
 non exstinguet. Linum per Metonymiam est Ellychnium, τυ-
 φόμενον, μαραινόμενον, marcescens, Hesych. in Heb. נחשך fu-
 migans, ferè extinctum. Kirch. Moribundum legit Persicus,
 Caligans aliqui Vide Job. 13. 25.

V. 43. Δι' ἀνθρώπων τόπων, per desertum. Æthiop. Sic
 Hebraicum ידושי, quod propriè significat solitudinem, vel
 desertum, LXX. sæpiùs reddunt ἀνθρώπων, ut Psal. 106. 14.
 καὶ ἐπειράσαν τὸν Θεόν ἐν ἀνθρώπῳ, tentârunt Deum in deserto
 & *Isai. 43. 19.* καὶ ἐν τῇ ἀνθρώπῳ, ποταμὸς, & in deserto flu-
 vios. Parabolam aptavit Dominus ad opinionem vulgi,
 quæ fortè fuit eadem quam meminit. Psellus de Daemoniis,
 τοῖς γὰρ μυχαστάτοις τόποις συνδιατώμενα ψυχῆσις ἰχάτως
 καὶ ἀνέμοις ὄσι, quod versentur in locis penitissimis, quæ ex-
 tre mē frigida sunt & sicca. Neque fuit hæc vana opinio:
 videtur enim Matth. 4. 1. Jesum subduçtum fuisse à Dia-
 bolo,

bolo, ut tentaretur, in desertum, in loca ubi ipse maxime versabatur. Dæmones enim apud Syros vocantur יִנְשׁוּ vel יִנְשׁוּ, à יָנַשׁ, vastavit, eò quòd habitent in locis vastis & desertis. Schindl.

C. 13. v. 44. ἐκευψε, celavit. Fuit Thesaurus jam occultus & absconditus, quem inventum celavit ne aliis innotesceret. Frustrà verò fuisset rursus abscondere, quod jam erat absconditum.

C. 15. v. 5. Ὑμεῖς δὲ λέγετε, ὅς ἂν εἴπῃ τὸ πατρί ἢ τῇ μητρί, Δῶρον, ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφελῇσιν, ἢ ἐ τιμῇσιν &c. Frustrà est repetere varias in hunc locū expositiones Interpretum, liceat mihi tantum meam addere. Sensus ergò supplendus, ut opinor ego cum aliis in *Vatablo* nominatis, in *Mar. 7. 11.* ex præcedentibus, quæ vel subaudiuntur, ut mutatis mutandis sunt τὸ τῶ κοινῶ repetenda, ut sæpe alibi fieri solet, & vertendum in hunc modum. *Nam Deus mandavit, honor a patrem tuum, & matrem tuam, &c. Vos autem dicitis, (honorat patrem suum, & matrem suam) quisquis dixerit patri vel matri, Donum (est) quicquid juvatus fueris ex meo, & non honorabit (nempe in posterum) patrem suum vel matrem suam, & irritum fecistis mandatum Dei per traditionem vestram.* Atque ita debere exponi, ut licitè fieri potest, τὸ ἐκ ἐλπί, quod sequitur in *Marco*, strenuè, innuit si non plane indicat: in eo enim quod dicit, ἐκ ἐλπί ἀφίστετε &c. non sinitis eum amplius aliquid facere patri vel matri suæ, clarè monstrat filium antea quàm dixerat *Deo*, ut (τὸ δῶρον hoc loco significat) quicquid habuit quo parentem aleret, fecisse aliquid patri vel matri suæ i. e. persolvisse eis debitum alimoniam. Dictum videtur de filio, qui pie solitus est parentem alere secundum legem *Mosaicam*, usque dum edoctus est à *Phariseo*, quomodo eluderet præceptum *Dei* & cum specie etiam sanctitatis fraudaret eos alimoniâ. Ac si diceret filius, cum parentes, ut fecissent antea, jam rursus peterent alimoniam. Non possum ego nunc vos juvare amplius, quicquid enim habeo est jam devotum *Deo*: à quo voto, semel ob-

stricti, non poterant absolvi, adeo ut, si filius, qui jam sua voto devovisset *Deo*, benificentia sua parentem adjuvaret, violati voti reus fieret, secundum illud *Num.* 30. 2. Atque hæc fuit egregia *Phariseorum* sanctitas quam docebant populum. Dum filius fictum persolvit votum *Deo*, honorat patrem, nec prævaricatur legem *Mosis*, etsi perire sinat: καὶ ὅτως ἐμὲ εἰζὼν αὐτοὶ μὲν τῶν παίδων τὰ χρήματα, & sic ipsi cum filiis partiebantur opes. *Theophl.* ἐξ ἐμῶς, rectè vertitur ex meo, five ex re meâ; sic τὸ ἐμὸν, res meæ, apud *Sophoclem*. Rogabit verò fortè aliquis quid sibi vult honorat & non honorabit? Expeditur in hunc modum; honorat parentem voto suo (secundum *Phariseum*) faciendo *Deum* eis propitium propter votum quod ei voverat, non tamen de futuro honorabit eum alimoniâ, quia quicquid habet est jam dicatum *Deo*, depositum in ærario in usum templi i. e. reverà in commodum Sacerdotum.

Cap. 16. v. 28. Amen dico vobis, sunt quidam ex his qui adstant, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Locus iste vix mysticè, literaliter verò non potest intelligi, nisi de adventu *Christi* ad excidium *Hierosolymæ*, qui tum verè venit in regno suo, ut triumphum ageret in *Judeos*, justam & severissimam capiendò in eos ultionem. Quosdam verò adstantium in vivis remansisse usque ad eum diem, & verum est & notum. Atque in hoc sensu verum est, Amen dico vobis, non præteribit generatio ista, donec hæc omnia fiant, 24, 34. Nec ante hoc tempus adventûs ejus pertransierunt discipuli omnes civitates *Israel* 10. 23. Atque in hoc sensu remansit *Johannes* inter alios in vivis, usque dum venit *Christus*. *Joh* 21. 22.

Cap. 17. v. 11. Καὶ ἀποκαταστήσει πάντα, & consummabit omnia Sic 11. 13. Omnes enim *Prophetae* prophetârunt, & lex fuit usque ad *Johannem*, dictum per *Hyperbaton*, ut explanat *Lucas*. 6. 16. Lex & propheta usque ad *Johannem*, in eo habuere consummationem sive finem. Apud *Hesychium* & *Phavorinum*, ἀποκατάστασις, τελείωσις, & apud utroque,

troſque, ut opinor, perperam *δοκάζειν*, *τελειῶσαι*
προδοκάζειν, *τελειῶσαι*.

V. 12. *τὸ δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ
 νηστείᾳ*: Hoc verò genus non egreditur nisi per orationem &
 jejunium. De dæmoniis plerumque interpretantur, qua-
 si esset præ cæteris malignum quoddam genus dæmonum,
 ad quos ejiciendos opus foret prece & jejunio. Dixit ve-
 rò eis *Iesus* verſu præunte, *ὅτι πλὴν ἀπιστίας ὑμῶν*, propter in-
 opiam vestram fidei non potuistis ejicere, si verò habeatis fidem
 sicut granum. e. ut *Beza*, quantulum est granum sina-
 pis, nihil impossibile erit vobis. Non dixit propter
 defectum orationis & jejunii. Vocantur *γενεὰ ἀπίστη*,
 generatio incredula, quia non poterant ejicere. *Mar.*
9. 18. 19. Adeò ut præsentia verba respondeant a-
 ptius, si de fide exponantur, idque eò magis, quia *γενεὰ* &
γένος sæpius idem significant. Hæc verò generatio (i. e. ho-
 minum qui habent fidem sicut granum sinapis) non proce-
 dit vel progreditur nisi precibus & jejunio. Per fidem solam
 ejecerunt dæmonia, fides verò illa non erat à Deo impe-
 tranda, nisi fervidâ prece & jejunio. Neque est credibi-
 le, cum ejicienda essent dæmonia, quæ inexpectatò sæ-
 pius occurrebant, eos, priusquàm ejicerent, postulâsse
 sibi tempus jejunandi. Parallelum etiam illud *Marci*, ubi
 dixit eis *Iesus*, *τὸ τοῦ γένους οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ* &c.
hoc genus nullo modo potest exire nisi prece & jejunio, fortiùs
 arguit de fide esse, ut antea, exponendum: Improprrium
 enim foret dicere, dæmoniorum genus non posse exire ni-
 si prece & jejunio, impotentiam dæmoniis imputando,
 quæ fuit in discipulis propter inopiam fidei. Quod si in-
 tellexisset *Iesus* dæmoniorum genus. respondisset (opinor)
 planè & appositè, *οὐκ ἐκπορεύεται εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ*, nullo modo po-
 test ejici nisi prece & jejunio. Notandum verò, τὸ ἐξελ-
 θεῖν hoc etiam loco meliùs exponi, si vertatur, nullo modo
 potest progredi vel procedere. *Ἐξελθεῖν* enim apud *Authores*
 quandoque significat progredi vel procedere, i. e. in altio-
 rem statum evehi; ut *ἐξέρχονται εἰς τὰς ἐφῆβους* progrediuntur
 vel procedunt in ephebos. *Xenoph.*

C. 22. v. 13. Tunc dixit Rex famulis, ligatis pedibus & manibus ejus, tollite eum & ejicite eis τὸ ἐξώτερον & τὸ ἐξώτερον; in tenebras exteriores, i. e. à cœlo remotissimas, ut Grotius; ἐξώτερον, ἐξώτερον. Phavor. Vulgatissimum enim est comparativa poni pro superlativis. Quis verò non ex his verbis mutuatum esse credat Senecam illud in *Agamemnone*.

Abripite famuli monstrum & auctum procul.

Vincite septum nocte tenebroso specus.

Idem enim valent procul, & τὸ ἐξώτερον; quale est illud etiam in *Virgilio*, pallentes umbras Erebi, noctemque profundam, i. e. cujus fundus quàm longissimè procul est. In quo sensu licite & aptè exponi reor *Sap. Sol. 17. 2. μακρὰς πεδῆτας, νοκλὸς, longinquæ i. e. profunda captivi noctis, μακρὰς pro μακρὰν ἀπέσπρος procul distantis noctis. De loco enim dicitur μακρὸ etiam ut de tempore Sic legimus apud Plutarchum in Alcibiade, διαπόρτιον ἢ μακρὰν στρατείαν transmarinam & procul distantem expeditionē; & apud Luc. 15. 13. ἀπεδῆμυσεν eis χώραν μακρὰν, peregrè profectus est in regionem longinquam.*

C. 24. V. 22. Et nisi breviati forent dies illi, non servaretur ulla caro, sed propter electos breviabuntur dies illi. Maximè recepta hujus loci interpretatio est hujusmodi. Tot & tam atroces fuisse in *Jerusalem* mutuas cædes (quod jam prædixit *Christus*,) ut nisi valdè accelerata fuisset urbis obsidio, non fuisset ullus relictus in vivis, sed ipsi se mutuò trucidassent universi, & funditus extirpassent. At quoniam habuit Deus electos in civitate, quos servari voluit, & ex publicâ calamitate liberari, accelerare fecit *Titum* & *Vespasianum* obsidionem modis omnibus quibuscunque, atque ita dies illos breviari. Verùm potest & alter dari hujus loci sensus non minus accomodus, capiendo vocem ἐσθῆν secundum phrasin sacre Scripturæ. Et nisi dies illi, i. e. excidii *Hierosolymæ*, breviati forent, *Judeorum* nullus salvaretur: nam quamdiu Templum stetit, & sacrificia, ceremoniæ & ritus *Judaici* manebant, talis erat petra scandali universæ genti, ut ferè omnes in eam imingerent, nec pauci indies devenerint Apostatæ à *Christiana*.

Christianâ fide quam antea fuerant amplexati, eo fortè nomine & scrupulo, quòd ipsorum vetus religio esset verior, quia sivit *Deus* manere eorum Templum & sacrificia, de quorum certâ & brevi futurâ abolitione edocti fuerant in *Christianâ* fide. Ob quam etiam causam videtur eos exhortari *Author. Ep. ad Heb. 10. 25. ut non desererent congregationem credentium, ut quibusdam mos erat, sed ut hortarentur sese invicem ut manerent in fide, idque tantò magis, quòd viderent diem illum appropinquantem, i. e. diem decurtationis, diem excidii Hierosolymæ, & desolationis Templi.* Namque ita dies ille hic & alibi, ut & adventus *Domini*, & finis omnium, referuntur ad excidium *Hierosolymæ*.

V. 28. ὅπου καὶ ἐὰν ᾖ τὸ πτώμα, Ubicunque enim cadaver fuerit, ibi congregabuntur aquilæ. Cadaver notat statum *Judaicum* jam expirantem, aquilæ, vexilla *Romanorum*, in quibus pingebantur aquilarum imagines. Sensus est ejusmodi; Quemadmodum aquilæ sagacitate excellentes frequenter comitantur exercitus expectatione prædæ post cladem, pari etiam modo *Romanos* milites præfiguratos in aquilis, quarum effigies portabant in vexillis, coactos fore in unum, ubi *Judaicus* status jacebat jam expiraturus, si non planè emortuus, sub spe etiam & expectatione prædæ. Quærebant discipuli, *Luc. 17. 37. Ubi fierent, quæ prædixerat futura Dominus, ipse verò dixit eis, ὅπου τὸ σῶμα, &c. ubi corpus, ibi congregantur aquilæ, quasi expresse denotans desolationem & subitum exitium Judæorum, de quibus jam antea verba fecerat, non posse alio loco evenire quàm in ipsis, ut factum est, Hierosolymis; idque in signum fore, desolationem ibi futuram, ubi Romani milites in unum cogerentur, ut factum est, ad obsidionem illius urbis. Ὅταν ᾖ ἰδοὺ τε κυκλομένῃ &c. quum autem videritis Hierosolymam circumdari ab exercitibus, tunc scitote, quod immineat desolatio ejus, Luc. 21, 20.*

Cap. 27. v. 9, 10. τότε ἐπληρώθη τὸ ῥηθὲν διὰ Ἰηρεμίου τὸ προφῆτην, λέγοντος, καὶ ἔλαβον τὰ τριακοντὰ ἀργύρια (πλὴν τιμῶν τῶν τετιμημένων ὧν ἐτιμήσαντο) ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἔδω-

καὶ αὐτὰ εἰς τὸ ἀγρὸν τὸ κεραμέως, καὶ δὲ συνέταξέ μοι ὁ Κύριος. Et accepi triginta argenteos (pretium aestimati quem aestimârunt) à filiis Israel, qui vel & illi dederunt eos pro agro figuli, sicut praecepit mihi Dominus. Atque istâ distinctione & versione tollitur ἡ ἀνολογισία, & incoherentia loci; & verba illa, Quemadmodum praecepit mihi Dominus, respondent rectè voci ἔλαβον, in personâ primâ, quo modo etiam legit Zacharias, καὶ ἔλαβον &c. primâ personâ singulari, & accepi triginta argenteos, & projeci illos (sicut & hic etiam iam antea dictum retulisse eos Judam in Templum) εἰς τὸ οἶκον κυρίου εἰς τὸ χειρουργεῖον, in domo Domini pro conflatorio, (ut vertunt Interpretes εἰς τὸ ἀγρὸν κεραμέως, pro agro figuli,) ut filii Israel, nempe sacerdotes, darent illos pro agro figuli, quod disertè dicitur v. 7. Nomen *Jeremia* errore aliquo insertum credo. Vocem καὶ in hoc sensu frequenter usurpari, abundè tritum est. Occurrit *Ruth*. I. II. μὴ ἔτι μοι υἱοὶ ἐκ τῆ κοιλίας μου, καὶ ἔσον ὅτι μὲν εἰς ἄνδρας; Nunquid ultra filii mihi in ventre meo, qui (vel & illi) erunt vobis in viros? In quo loco videtur esse *Hebraismus*; est enim in *Hebraeo* וְיָהִי. Sic etiam occurrit 2. *Reg.* 23. 29. וַיָּהִי כִּי יֵלֶךְ יְהוֹשָׁפָט לְקָרְאֵהוּ וַיָּמֹתוּ בַּמָּגֶד וַיִּשְׁחָטוּ אֶת יְהוֹשָׁפָט. Et abiit Rex *Josiah* in occursum ejus, qui (vel & ille i. e. *Pharaoh Necho*) occidit eum in *Megiddo*. Reperiri est etiam apud Scriptores *Ethnicos*. *Plutarchus* habet in *Timoleonte*, ἐδείκνυσον τοῖς στρατιώταις, καὶ εἰς προσευχὴν τῶν θεῶν ἐσπρέποντο, monstrârunt eos militibus, qui (sive & illi) ad precandum Deos conversi sunt. Videre est etiam in recentiore, εὐθὺς ἐν προοίμιοις λέγει, ὧ ἄνδρες Λατῖνοι καὶ ἔσιν ἀνοικεῖον, statim enim in prooemio dicis, O viri *Latini*, quod (sive & illud) est in assuetum *Synrop.* *Hist. Conc. Flor.* vide *Matth.* 14. 11. *Mar.* 19. & 10. *Joh.* 15. 6. 20. 18. *Act.* 6. 6 & alibi.

IN MARCUM.

MAR. c. 3. v. 19, 20, 21. καὶ ἔρχονται εἰς οἶκον, καὶ συνέχευον πάλιν ὄχλον, ὥστε μὴ δύνασθαι αὐτοὺς μήτε εἰσελθεῖν οἰκόν, μήτε εἰσελθεῖν ἐξω.

τὸν Φαγεῖν, ἢ ἀκέσαντες οἱ παρ' αὐτῆς ἐξῆλθον κρατῆσαι αὐτὸν ἐ-
 λεγον ὅτι ἐξέστη. *Versione plerumq; recepta* *Iesus* dicitur
apud se nō esse vel *extra se* esse, interpretatione (si fas sit di-
cere) *Filio Dei* indigna nimis, præcipuè cum modestior
poterit dari sensus & constructio, idque magis etiam ac-
commodus. *Et veniunt in domum,* & convenit iterum
turba, adco ut nè panem quidem possent edere, & audientes,
sive quidam ab eo audientes exiverunt ut eam sisterent, vel
comprimerent, dicebant enim quòd fureret. Scilicet, *tur-*
ba, quæ præ stupore vel vehementi desiderio ad *Iesum* ap-
propinquandi, ita violenter irrueret, ut cibum non pos-
sent edere. Non est τὸ αὐτὸν relativum πρὸς αὐτῆς, sed voci
 ὄχλος: κρατῆσαι apud Hesychium est μένειν, i. e. *sistere manere-*
refacere: ἢ ἀκέσαντες οἱ, dicitur frequenti traiectione pro
 οἱ ἀκέσαντες παρ' αὐτῆς ἐξῆλθον, *Et qui audiverunt,* sive
audientes, quòd turba ita fureret, ab eo exiverunt ut eam co-
hiberent. Vel οἱ παρ' αὐτῆς, secundum Grammaticos sunt,
aliqui ab eo missi. Præterquam etiam quòd ipse *Iesus* erat
intrà in domo, ita ut non possit commodè affirmari, eos
qui audiverant exivisse extra domum, ut tenerent ipsum,
qui erat in domo. Dicere etiam cognatos ejus è domiciliis
exivisse ut tenerent ipsum, nec est congruum, nec omni-
no verisimile. Unde enim ad eos tam cita pervasit fama,
ut unde quaque derepentè in unum cogerentur: quòd si
etiam forte id ita foret, τὸ προσῆλθον magis fuisset accom-
modum quàm ἐξῆλθον, *advenerunt potius quàm exiverunt.*
Atque hanc interpretationem non possum mirari satis, cur
exploserint eruditi, quæ cum sensu, & syntaxi, & more
loquendi, & quod instar omnium, cum locis parallelis
perfectè convenit. Dicitur enim apud *Matthæum*, 12. 23.
eodem loco & tempore, ipsissimo etiam verbo, ἐξίσταντο
πάντες οἱ ὄχλοι &c. *Obstupuit tota turba,* i. e. ut interpreta-
tur Beza, præ admiratione apud se non erat. Hoc tantum
discrepat, *Matthæus* habet ἐξίσταντο, in Passivo plurali,
Marcus ἐξέστη in Activo singulari, quos verbo Synonymo
 (est enim apud *Phavorinum*, ἐξέστη, ἐθαύμασα, ἐξέπληγν) *interpretatur*
Lucas 11. 14. καὶ ἐθαύμασαν οἱ ὄχλοι, *Et mi-*

rata est turba. Loca esse parallela, ideóque pari modo exponenda, dubitabit nullus qui seriò inspexerit.

Cap. 9. v. 22, 23, 24. Ἀλλ' εἰ τίς δύναται, βοήθησον ἡμῖν σπλαγχνισθεῖς ἐφ' ἡμᾶς. ὁ δὲ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ, τὸ εἰ δύναται πιστεῦσαι, πάντα δύναται ᾧ πιστεύοντι, Interpretes in hoc loco plerūq; prætermittunt articulum τὸ, in quo videtur esse quædam emphasis, nullo modo silenda. Nè pereat ergò emphasis, nec syntaxis violetur, distingui velim verba ut *suprà*, & congruenter verti. *Sed si quid potes, succurre nobis misere-scens nostri, Iesus verò dixit ei, si potes? crede tu, omnia crededenti possible.* τὸ accipitur hoc loco τεχνικῶς, & præsupponit materiam de qua agitur, nempe quæstionem de potentiâ Christi. Pater enim pueri, qui jam antea filium adduxerat ad discipulos, qui eum sanare non poterant *ὅτι ἡ ἀπιστία*, propter inopiam fidei. ut dixit eis Iesus Matth. 17. 14. videtur dubitasse, num etiam Christus eum sanare poterat, ideóque dixit, εἰ τίς δύναται, *si tu quid potes*, discipuli enim tui non possunt, *miserere nostri.* Cui Iesus respondet, illicò corripuens eum cum indignatione propter incredulitatem, ac si diceret, *An dubitas utrum ego possum? si potes*, inquis? *Crede tu*, nec de mea potentia despera, *omnia enim credenti fieri possible.* Qualia sunt verba ejus ad Centurionem, Matth. 8. 13; & ad cecos, 9. 28. Atque hunc esse hujus loci sensum sequentia valde arguunt. Nam continuo pater pueri exclamans cum lachrymis aiebat, *Credo, Domine, adjuva incredulitatem meam.* Unicum hoc erat tempus, quo unquam quæstio facta est Christo de potentia ejus à quoquam, qui sanari ab eo petiit; vox enim vulgò fuit, Κύριε εἰάν θέλης, δύνασαι με καθεύσαι, *Domine, si vis, potes me mundare.* Matth. 8. 2. &, *Dic verbum tantum & sanabitur puer meus.* ibidem. 8. De potentia nulla quæstio; voluntatem tantum implorabant, adeò ut non sit omnino mirum Christum hoc loco exprobrare patri pueri incredulitatem ejus. Πιστεῦσαι pro accentu potest esse vel *Aoristus* primus vocis *medie*, vel *Infinitivus Activa*, subaudiendo θέλει vel μέμνησο, ut frequenter fieri solet.

Cap. II. v. 13. Οὐ ὥς ὡς καρπὸς σύκων. *Nondum enim erat tempus ficuum. For the time of figs vvas not yet.* Quod si unquam dixerit aliquid opportune *Vir clarissimus*, certe emendatio ejus in hoc loco est idonea, mutando spiritum lenem in asperum (non enim sunt accentus ab authore) & legendo ὥς ὡς, & subintelligendo ὡς quod frequens est singulis fere paginis. *Ubi enim fuit, tempus erat ficuum. For vvhether he vvas, vvas the time of figs.* Atque ita historia perfecte quadrat, si referatur ad *Judeos*, apud quos æquum erat Deo, si terrarum usquam, expectare fructum, fuit enim ibi certe idoneum si non inexcusabile tempus fructuum. At non est idoneum dicere, Christum è via divertisse cum esuriret, ut adiret à longe ficum, sperans in ea fructum invenire, ubi jam antea sciret non esse tempus ficuum, præterquam etiam quod fuisset durum nimis innocenti maledixisse ficui, si in eo loco non fuisset tempus ficuum. In eo loco dico, ut quorundam objectioni satisfiat, qui unum & idem fuisse simul volunt per totam *Judeam* tempus ficuum, ideoque vanum fore legisse ἔ. Varia enim fuerunt etiam in *Judea* climata licet parvula, ideoque etiam varia fructuum tempora. prout erat regio vel montana vel vallosa, vel meridionalis vel Arctica, &c. Nec possum reperire in authore quovis vel sacro vel prophano, vocem καρπὸς significare *feracem annum*, ut putarunt aliqui, ita ut legitimè possit verti, *Non fuit enim tempus ferax ficuum*, phrasi anglica, *For it vvas not a fig yeare.* Et si detur, non fuisset minus durum maledixisse ficui, cum non esset *annus ferax ficuum*, quam si non fuisset adhuc temp⁹ *ficuum*, ut semel dicam, Non fuit vitium vel in solo vel in tempore, sola maledictionis causa erat sterilitas in arbore.

Cap. 14. v. 3. Καὶ συντρίψας τὸ ἀλάβαστρον, & concutiens *ampullam* sive *vas unguentarium*. Quod si fregisset, quomodo potuit effundere? Neque eam fregisse dicitur in *Matth.* Concussit ergò vel conquassavit, ut unguentum gratiorem odorem redderet, vel ut totum effunderet, nec quicquam in imo vasis resideret. Est enim συντρίβω *concu-*

tio, Gloss. vet. & συντρίβει συνθλά, i. e. conquassat. Phau Ἀ-
λάβαςρον dicitur ἄγχος μὴ ἔχον λαβάς, vas, quod non habet
ansas, quod minimè prehendi potest, ab ἀ privativo, & λαμ-
βάνομαι. Est enim λήκυθος μύρον, vas olearium, sive ampul-
la unguentaria, apud eundem.

V 72. Καὶ ἐπιβαλὼν ἑκλαμει. subaudi ἑαυτὸν. Et se præ-
cipitans, vel dans præcipitem vel cum impetu projiciens, i. e.
exiliens sive se proripiens flevit. Sic apud Theogn. post, καὶ
εἰς μεγαλήτεον πόντον ῥίπλειν, subaudiendum ἑαυτὸν monet
Stephanus, apud quem ἐπιβάλλειν est jacere vel mittere, ut
etiam apud Hesychium ἐπιβαλεῖν, ἐπιείψαι. Adeò ut τὸ ἐπι-
βαλὼν hoc loco nihil aliud denotet quam τὸ, ἐξελθὼν ἔξω
Matth. 26. 75. & Luc. 22. 62. Et egressus foras flevit ama-
rè, nisi quod impetum in exeundo magis innuat.

IN LUCAM.

LUC. c. i. v. 17. Versus iste, si cum venia deleatur
punctum post δικαίων, exponitur meliore, ni fallor,
sensu & grammatico quàm vulgò solet in hunc modum.
καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτῶν ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει.
Ἡλὶς ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρο-
νύσει δικαίων ἐτοιμάσαι κυεῖω λαὸν κατασκευασμένον. Et ipse
anteceat eum in spiritu & virtute Elie, ut convertat corda
patrum ad filios, & infideles instruat in sapientia justorum
populum paratum Domino. Nempe ut sint populus para-
tus Domino. Est enim τὸ λαὸν κατασκευασμένον appositivum
τῷ ἀπειθεῖς. Ut convertat corda patrum ad filios,
vel ut vertit Paginus Malach 4. 5. cor patrum super filios
& cor filiorum super patres eorum, intelligendum reor, us-
que ad filios &c. ut τὸ ὅτε τὸ ἐπὶ quandoque significant in
veteri, i. e. ut planè Vatablus, ut convertat patres unà cum
filiis. Occurrit omninò eadem dictionis formula Judith.
9. 10. πᾶσι δούλον ἐκ γειλέων ἀπάτης με ἐπ' ἀρχοντι καὶ ἀρ-
χόντι ἐπὶ θανάπτει αὐτῶν. Percute servum ex labiis deceptio-
nis mee super principem & principem super ministrum ejus,
ut est in versione Latina, i. e. ut in Malachia, usque ad prin-
cipem & principem usque ad ministrum ejus, vel ut verti-
mus

inus *anglicè* magis planè, *Domine* by the deceit of my lips the servant with the Prince and the Prince with the servant. Ut etiam vertit *Junius*, *Percute servum labiis fraudulentis meis cum Domino & Dominum cum servo ipsius.* Officium enim erat præcursoris, qui parabat vias Domini, resipiscientiam prædicare omnibus hominibus à patribus ad filios, & à filiis ad patres, ut paratiores fierent ad recipiendum, quod appropinquabat, regnum Dei. τὸ ἐν φρονή-
σει δικαίων ἐτοιμάσας & τὸ δέχου γνώσιν σωτηρίας &c. v. 77. unum idemque significant, est enim tantum verborum periphrasis, in utrisque verò locis unus idemque sensus.

V. 54, 55. Ἀντελάβετε Ἰσραὴλ παῖδὸς αὐτοῦ μνησθῆναι ἐλέους [καθὼς ἐλάλησε πρὸς τὰς πατέρας ἡμῶν] τῷ Ἀβραάμ ἢ τῷ σπέρματι αὐτοῦ εἰς τὸ αἰῶνα. Et sublevavit filium suum Israel reminiscendo misericordiam (ut locutus est ad patres nostros) Abrahamo & semini ejus in æternum. Quàm facili remedio ingens curatus solæcisimus? semen Abrahami sunt fideles. Jam adimpletum est quod prædixit *Michæas* iisdem ferè verbis, 7. 20. Δώσεις ἀλήθειαν τῷ Ἰακώβ &c. dabis veritatem Jacobo, misericordiam Abrahamo, quæ jurasti patribus nostris à diebus antiquis: & quod prædixit *David*, Psal. 98. 3. ἐμνήσθη ἐλέους τῷ Ἰακώβ &c. dabis veritatem Jacobo, misericordiam Abrahamo, quæ jurasti patribus nostris à diebus antiquis: & quod prædixit *David*, Psal. 98. 3. ἐμνήσθη ἐσέως τῷ Ἰακώβ &c. Recordatus est misericordiae suæ Jacobo, & veritatis suæ domui Israel; viderunt omnes termini terræ salutare Dei nostri. LXX legunt in *Michæâ*, δώσεις εἰς pro δάσεις; sed hoc fuisse scriptoris vitium nullus dubito.

C. 2. V. 34. 35. Ἰδὲ ἔτι & κεῖται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἢ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον (ἢ σὲ δὲ αὐτῆς πλὴν ψυχῆς διελύσεται ῥομφαία) ὅπως ἂν ὑποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν ὁμιλοισμοί. Ecce positus est hic in casum & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur (& tuam ipsius animam pertransibit gladius) ut revelentur ex multis cordibus cogitationes. Atque huic lectioni & versioni consentiunt plerumque interpretes, quid verò velit sibi gladius iste, non consentiunt. Alii de *maro-*

τὸς gladio interpretantur, qui cor penetraret matris cum spectaret miserandam passionem filii. Alii de *gladio diffidentiae*, quo percussa est cum videret ipsum mori, quem credebatur esse Deum, usque dum per resurrectionem & restituta & confirmata est in fide. Alii de *gladio calumnie vel opprobrii*, qui pertransibat animam, cum audiret impios & incredulos *Judeos & Romanos* contumelias suas in filiū conjicientes, quales sunt *Matt. 27. 42. Alios salvos fecit, seipsum non potest salvare: si rex est Israel descendat nunc de cruce, & similia.* Et pro proprietate mataphoræ singulus interpres habet exempla suo sensui accommodata, verū quam interpretationem velis capias, non est una, quæ sine vi potest applicari scopo loci, ideoque videntur verba abruptè interposita, eoque nomine à textu reliquo parenthesi divisa. Cum ergo vulgaris sensus ita sit incommodus, quid ni tentemus lectionem, constructionem & interpretationem aliam, quæ fortè magis apta, certè magis plana, nec à grammatica aliena? Qualis hæc est. *Ἰδὲ ἔτατο &c. sine parenthesi, Ecce positus est hic in casum & resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui contradicetur, Imò tuus quoque gladius pertransibit animam, ut revelentur multorum cordium cogitationes.* Quasi familiari traiectione legeretur, *καὶ σὺ ὁ αὐτῆς ῥομφαίας τῶν ψυχῶν δειλέυσεται, ὅπως αὐτὰν ἀποκαλυφθῶσιν &c. τῶν ψυχῶν, i. e. αὐτῶν ψυχῶν.* ut frequenter intelligitur. Sensu sequenti in hunc modum. *Et ut revelentur multorum cordium cogitationes, tuus & etiam gladius pertransibit eorum animam i. e. Verbum Dei quod procedet ex ore tuo, quod penetrantius erit quovis gladio, pertransibit multorum corda. adeò ut revelet ipsorum intima secreta.* *Ὁ ὡν ὁ λόγος & θεός &c. Sermo enim Dei vivus & efficax & acutior gladio, qui binas habet acies, pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, — & discretor cogitationum & intentionum cordis.* *Heb. 4. 12.* Adeò ut metaphora ista non sit huic loco omnino incommoda. Occurrit etiam in eodem sensu, *Apocal. 1. 16. ῥομφαία δις ὀμὲν & ὀξεία. &*

19. 15. ῥομφαία ὀξεῖα. Et ex ore ejus procedit gladius acutus. Qui, ut inquit Grotius, est Evangelicus sermo ex ore Christi proficiscens, qui intima penetrat, neque actiones tantum, sed & cogitata bona malaque discernit. Sic Eph. 6. 16. habemus gladium spiritus quod est verbum Dei. Et quid mirum si mater Domini gladio spiritus, i. e. verbo Dei ex ore suo prodeunte ita penetrarit multorum corda, ut occulta eorum manifesta iis facta sint? ut loquitur Apostolus 1. Cor. 14. 15. Quis dubitet quin divinum ejus Magnificat penetrarit omnium auditorum corda? Occurrit etiam eadem Metaphora sæpius in Psalmis.

C. 3. v. 19. 20. Ο δὲ Ἡρώδης ὁ τετραρχὴς ἐλεγχόμενος ὡς αὐτῇ Ἡρώδιᾳ δὲ τῇ γυναίκὶ Φιλίππου τῷ ἀδελφῷ αὐτῆς [ὃς δὲ πάντων ὧν ἐποίησε πονηρῶν ὁ Ἡρώδης] προσέθηκε καὶ τὸ ὅτι πᾶσι κατέκλεισε τὸ Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ. Herodes autem Tetrarcha cum corripere ab eo de Herodiade uxore fratris sui Philippi (etiam præ omnibus quæ fecerat malis Herodes) addidit & hoc super omnia & inclusit Johannem in carcere. But Herod the Tetrarch being reproved of him for Herodias his brother Philips wife (even above all the evils which Herod had done) added yet this to all and shut up John in prison. καὶ ἑπὶ πάντων, ut καὶ πάντων εὐχομαι præ omnibus opto te prospere agere & valere, 3. Joh. 2. & καὶ πάντων θέλω præ omnibus cupere. Dion Halic.

Cap. 3. v. 25. Καὶ αὐτὸς λέγει ὅτι Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τετράκοντα ἀρχόμενος, ὧν. Hæc verba optimè, opinor, exponuntur per methathesin, quam legeretur, Καὶ λέγει ὁ Ἰησοῦς ὡσεὶ ἐτῶν τετράκοντα, αὐτὸς ἀρχόμενος, ὧν &c. Et erat Jesus circa triginta annos natus, ipse incipiens existens (ut putabatur) filius Joseph &c. i. e. ἀρχόμενος ἐξ ἑστέως, incipiens genealogiam, scilicet paternam ascendendo, ut maternam recensuit Matthæ⁹ descendendo; non enim aptè vel significanter dicitur, Jesus incæpit esse quasi vel circa triginta annos natus, est enim tautologum vel dubium, eò quòd τὸ ὡσεὶ indefinitum tempus significat, videlicet circà, vel post, vel antè.

Cap. 6. v. 35. καὶ φανείζετε τοὺς ἀπὸ πίστεως, & mutuum

date nihil inde sperantes. Nusquam verò apud Authores τὸ ἀπελπίζειν in eo sensu reperitur. Melius ergò legitur cum Apostropho, μὴ δ' ἐν ἀπελπίζοντες, & vertitur in *Hebraeorum* Hiphil, *neminem desperare facientes*, ut intellexerunt *Syrus, Arabicus, & Persicus* interpretes. Quale est illud in *Matth. 5. 42.* τὸ δέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι μὴ ἀποσραφής, *ne avertas volentem à te mutuari*, i. e. ἀπελπίζειν. In quo sensu habetur verbum *Isai. 29. 19.* οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων, *desperati homines implebuntur letitia*, Et *Ecclesiastic. 27. 24.* ὁ ὃς ἀποκαλύψας μυστήρια ἀπὴλπισεν, *qui autē denudavit mysteria, desperavit*, i. e. *desperare fecit*: quale est illud in *Plinio*, lib. 22. c. 24. *Ulceram jam desperantiam cicatrice includit*, i. e. quæ medicos faciunt desperare sanationem.

C. 7. v. 30. Τὴν βελῶν τὴν θεῶν ἡθέτησαν εἰς ἐαυτοὺς: vulgaritractione, spreverunt voluntatem Dei erga semetipsos, qui eos voluit ad pœnitentiam vocari per Baptistæ predicationem & baptismum.

C. II. v. 41. Πλῶν τὰ ἐνὸντα ὅτι ἐλεημοσύνη. ἢ ἰδὲ πάντα καθάρᾳ ὑμῶν ὅσιν, imò quæ intus sunt date eleemosynam, & omnia vobis erunt munda. ἔνεσιν ἀντί τῶ ἐνὶ ὀφθαλμοῖς, & ἐνεῖς ἐν δέμῳ. Phau. Allusione habitâ ad superius dicta, τὰ ἐνὸντα sunt, τὰ ἔσωθεν τῶ ποτηρίου, juxta locum parallelum. *Matth. 23. 26.* Καθάρισον πρῶτον τὸ ἐντὸς τῶ ποτηρίου, ἵνα ᾗ ἡ ὕλη τὸ ἐκτὸς αὐτῶν καθάρων. *Purga prius quod intus est poculi, ut id quoque quod extra est fiat purum.* Quasi diceret, Vos Pharisei quidem pulchrâ præ vobis fertis speciem ad extrâ, longas facitis preces, & datis eleemosynas pauperibus in plateis, intus verò estis rapinâ pleni. At verò si velitis omnia quæ habetis fieri munda, i. e. accepta DEO, date pauperibus hæc malè parta omnia, τὰ ἔσωθεν, & τὰ ἐνὸντα, quæ intus latent occulta ab oculis hominum, hoc enim est verè purgare interius poculi. Frigidum foret dicere, *Date pro facultatibus, vel ex omnibus quæ habetis.* Non ita certè voluit Dominus. Omnia verò ex rapinâ malè parta erant prius penitus refundenda, quàm quicquid darent acceptum foret Deo.

Cap. 12. v. 49. Πῦρ ἤλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ τί θέλω, εἰ ἢ δὲ. ἀνέφθῃ. &c. Ignem veni mittere in terram, & quid volo? utinam jam accensus esset. Baptisma autem habeo baptizari, & quomodo constringor usque dum perficiatur? Vox est turbati animi; cuius parellelum est videre Joh. 12. 27. Nunc anima mea turbata est, & quid dicam? Pater libera me ab hac hora, sed propterea veni in hanc horam, glorifica Pater nomen tuum. Optimè utriusque loci sensum exprimit Calvinus in suo commentario in Joh. in verba illa, Et quid dicam? quæ idem volunt ac quid volo? Hic tanquam sub oculis cernimus, quanti constiterit salus nostra filio Dei, dum in ultimas angustias redactus neque verba invenit quibus exprimat doloris vehementiam, nec consilium secundum hominem. Quod autem unum restat, confugit ad preces, & se liberari à morte postulat. Rursum quia simul videt se eterno Dei consilio destinatum esse victimam pro peccatis, votum illud, quod ingens maestitia expresserat, mox corrigit, & quasi injecta manu seipsum retrahit, ut totus acquiescat Patris arbitro. Ei ponitur pro εἰ θεῶ, utinam. Quo sensu legit Origines, Πῦρ ἤλθον βαλεῖν εἰς τὴν γῆν, καὶ εἰ τε δὲ εἰ καὶ, Ignem veni mittere in terram, atque utinam jam arsisset, ut Intrepres. Sic ei sæpius accipitur apud Authores Ethnicos, ut videre est apud Stephanum, & apud LXX, ut Num. 14. 2. ἢ ἐν τῷ ἐρήμῳ ταύτῃ εἰ ἀπὲρ θάνομεν, vel in deserto hoc utinam fuissetis mortui: & Jos. 7. 7. καὶ εἰ κατεμείναμεν &c. Et utinam mansissetis & habitassetis apud Iordanem, & alibi. Nec multum differt illud Luc. 22. 42. εἰ βούλει παρέναι τὸ ποτήριον τῷ πατρί, ἀπὸ ἐμῶν & positus genibus precatus est dicens, Pater, Utinam (ut interpretatur Grotius) velis transferre hoc poculum à me, veruntamen non mea voluntas, sed tua fiat. Πῦρ hoc loco denotat, ut videtur si. διαμερισμὸν, divisionem, quia fortè ignis dissipat, alibi persecutionem sive afflictionem, idque sæpius. Matthæus vocat μάχαραν. 30. 34.

C. 13. v. 9. Καὶ μὴ ποιήσῃ καρπὸν. εἰδὲ μὲν γὰρ &c. Καὶ potest intelligi pro καὶ ἂν & quidni τὸ ἂν sit hoc loco συνυφαι-

κὼν, & perfectafit oratio absque anatapodoto vel aposiopesi vel supplemento? Dimitte eam & hoc anno, usque dum fodero circa illam & stercus misero, & poterit quidem fructum ferre, sin minus, in posterum exscindes eam. Anglice, Let it alone this year al so/till I shall have dig'd about it and cast in dung/and it may bear fruit/ but if not/t thou shalt afterward cut it downe. Quale est illud apud Isocratem. ἔγω γὰρ ἀμφοτέρων ὑμεῖς πεπείρασθε, ὥς εἰς αὐτὸν διδάξναι &c. ita enim in utrisque vos experti estis, ut ea optimè docere possuis. Vide plura de αὐτῷ συνηκτικῷ cum subiunctivo apud Stephanum, Budæum, & alios.

Cap. 13. v. 33. Ὅτι ἐκ ἐνδέχεται, quia non fieri potest, ut Propheta pereat extra Ierusalem. Atque in eo sensu vox ἐνδέχεται frequenter occurrit apud Epicurum; ἐτι τε ἐνδέχεται πλὴν σελεύνῳ ἐξέαυτῆς εἶχει τὸ φῶς, ἐνδέχεται ἢ ὅτι τῆ ἡλίου: Fieri etiam potest Lunam habere lucem ex se, fieri autem potest à Sole. Et quo minùs aliter fieri posset, quin Prophetæ perirent omnes in Hierosolymis, optimè observavit Drusius, Prophetas non judicari nisi à Iudicibus Sanhedrin, qui Hierosolymæ residebant in exedrâ domûs (sanctæ,) ideòque sequitur, Ierusalem, Ierusalem, quæ occidis Prophetas. &c.

Cap. 15. v. 4. Οὐ καταλείπει τὰ ἐνεήκοντα ἐννέα, ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ πρὸς εὐταί &c. Non relinquit nonaginta novem, & vadit in deserto post eam quæ perditæ est? Sic Matth. 18. 12. ὅτι τὰ ὄρη πορεύθεις, profectus in montes quærit eam quæ erravit? Desertum & montes idem valent. Locus ubi vixit & docuit Baptista, Matth. 3. 1. vocatur ἐρημὸς τῆς Ἰουδαίας, Desertum Iudææ, & ubi habitavit Zacharias, Luc. 1. 39. ἡ ὄρεινὴ, montana (Regio.)

Cap. 18. v. 5. ἵνα μὴ εἰς τέλος ἐρχομένη ὑπωπιάζῃ με. Ne veniendo in fine fatiget me. Least by her coming in the end she weary me.

V, 7. Καὶ μακροθυμήσεται αὐτοῖς; subaudi εἶσαι, ut Vet Lat. ἐπ' αὐτοῖς, bifariam exponitur. Si Electos intelligas, vertendum, Et habebit diu patientiam propter illos? ὅτι enim apud Grammaticos cum Dativo sæpè significat propter.

Quod

Quod si verò, *adversarios*, quod nec omninò incongruum, ut etiam videntur fecisse illi qui vertunt, & *in longum iram differet in illos*? reddendum erit & *patientiam habebit diu erga illos*? nempe *adversarios electorum*, cuius nominis fit mentio v. 3. in parabola viduæ, quo modo vertunt aliqui *Ecclesiastic. 35. 18. εἰ μὴ μακροθυμήσῃ ἐπ' αὐτοῖς ὁ Κραταῖος*, neque *patientiam habebit diu erga illos Fortissimus*; intelligendo *Gentes superbos*, & *iniquos* qui immediate memorantur. Vide etiam *Matth. 18. 26.*

V. 8. πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἀρα εὐρήσει τὴν πίσιν ἐπὶ τῆς γῆς; *Verum cum filius hominis venerit, an inveniet hanc fidem in hac terrâ*? scilicet *Judæa*: πῶ pro ταύτῃ, & τὴν pro ταύτης, frequentissimum: πῶ δὲ πῶ χάραν, hanc verò regionem. *Plat. in Timæo*. Eminenter dicitur 21. 23. εἰς αὐτὴν μεγάλη ὄψις τῆς γῆς καὶ ὁργὴ ἐν τῇ λαοκρατίᾳ: *Erit enim pressurra magnâ in hac terrâ (Judææ) & ira in populo isto*. Vide *Matth. 11. 19*. Sensus est, cum filius hominis venerit ad excidium *Hierosolymæ*, (ita enim adventus ejus frequenter intelligitur) an inveniet hanc fidem? i. e. similem in terrâ *Judææ*, nempe fidem quæ obtundet *Deum* precibus, (qualis erat fides importunæ viduæ, quæ tandem exoravit injustum Judicem,) quæ continuo precabitur, & non deficiet, ut præceperat *Dominus* v. 1.

Cap. 22. v. 32. Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, σήκειξον τοὺς ἀδελφοὺς σου, Fateor sapissimè in *N. T.* *Passivum* accipi pro *Activo*, & quandoque, licet rariùs, *Activum* pro *Passivo*, ut id verò hoc loco fiat, nulla omninò mihi videtur cogere necessitas, cum propria interpretatio è contrario magis conveniat scopo loci. Dixit Petro *Dominus*, *Simon, Simon*, ecce *Satanas* expetivit ut te cribraret sicut triticum, ego autem rogavi pro te ne fides tua deficeret, & tu aliquando cum converteris, confirma fraters tuos, i. e. per trajectionem valde familiarem, cum tu converteris, in futuro *Activo Subjunctivo*, fraters tuos. Quasi diceret, ut ego rogavi pro te ne fides tua deficeret, cum te tentaverit *Satan*, similiter & tu cum converteris aliquando ad fidem aliquos

quos e fratribus tuis, (*Apostolus enim erat ad Circumcisionem*) confirma eos etiam tuis precibus, ne deficiat fides, cum tentaverit eos *Satan*: Parem charitatem petit. Ac si legeretur, καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας τὰς ἀδελφὰς σου, σήειξον (αὐτὰς) quod sæpe subauditur. Eadem loquendi formula frequenter occurrit, ut versu 54. συλλαβόντες δὲ αὐτὸν ἥγαγον, pro ἥγαγον αὐτόν, Comprehendentes autem eum, duxerunt eum, accusativum ἀπο τὴ κοινῇ repetendo, vel relativum subaudiendo. Vide *Animad. Act. 13. 27*. Quod si vulgari sensu exponitur, legendum foret propriè in *Passivo*, καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψῃς, neque verò videtur valdè proprium dicere, *Et tu aliquando cum conversus fueris*, qui jam antea certè conversus erat, etsi postea ceciderit, ut prædixit ei *Dominus*. Nolunt enim, opinor, statuere momentum conversionis *Petri* in gallicinio, quod si ita faciant τὸ ποτε, in vanum dicitur, magis enim (τὸ aliquando) distans tempus innuit, quàm paucarum horarum spatium.

IN JOHANNEM.

JOH. cap. 4. v. 17. Καλῶς εἶπας. Dictum *Ironice*. Dixisti *belle*. Thou hast spoken fairly. Non verò dixit benè, vel mentiens, vel loquens æquivocè.

V. 29. Μήτις τὸς ὅτιν ὁ χριστός; *Nonne hic est ipse Christus?* Vox est affirmantis & non dubitantis, ut manifestè arguit oratio sequens v. 42. *Non amplius propter sermonem tuum credimus, ipsi enim audivimus, & scimus quòd hic est verè salvator mundi, ipse Christus.* In quo sensu usurpatur μήτις *Matth. 11. 23.* & τὸ μὴ, infra 18. 17 & 25.

C. 5. v. 4. Ὁ ὅτιν πρῶτος ἐμβὰς *Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ sanus fiebat.* Multa concurrant (ut ait *Grotius*) ne naturalis per aquam medicatio crederetur. Et ego hoc unum opinor esse satis, quod nemo sanabatur nisi qui primus ingrediebatur post motionem aquæ. Uno tantum aquæ motu sanabatur unus. Quod si medicatio fuisset naturalis, cur non omnes, qui festina-

runt procul dubio sub idem tempus ingredi, sanabantur? Certè fuit in hoc negotio supernaturale aliquid, nec est opus ultrarationem inquirere, cum habeamus testem auctoritatem *Evangelicam*.

C. 7. v. 23. Δια τὸτο Μωσῆς δέδωκεν, &c. Propterea Moses dedit vobis, &c. At sine dubio, ὅτι τὸτο, melius referuntur ad antecedentia, ἢ πάντες θαυμάζετε ὅτι τὸτο. Μωσῆς δέδωκεν, &c. Et omnes miramini propter illud. Moses dedit vobis circumcisionem, &c. τὸ θαυμάζειν, cum Propositione familiare, ut ἐθαύμαζε ὅτι τὸ ἀπίστιαν αὐτῶν, & mirabatur propter incredulitatem eorum. Mar. 5. 6. & alibi. Atque ita cessat omnis inquisitio de insolentia phrasidis, vel de verborum inconsequentia.

C. 8. v. 4. ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη. Hæc mulier deprehensa est in ipso facinore, ut Beza, modo, ut Vetus, aperte ut Syrus. Verum ego rectius opinor scribi cum apostrophe, ἐπ' αὐτοφώρῳ, ut passim scribitur apud authores Ethnicos. Hæc mulier deprehensa est in sui ipsius conspectu adulterans. Adeo ut ipsa sui sit ita conscia facta adulterii, ut id nulla facie negare potuerit. Ab αὐτὸς & præterito perfecto verbi ὁρώμαι, πεφώραμαι. Ideoque rectè Phavorinus, ἐπ' αὐτόπτη, ἐπ' αὐτοφώρῳ, & αὐτόφωρῳ ὁ ὕψ' ἑαυτῆς ἐλεγχόμενῳ ἢ πεφωραμένῳ ὢν, qui à seipso redarguitur, & conspectus est.

C. II. v. 10. Ὅτι τὸ φῶς ἐστὶν ἐν αὐτῷ. Quoniam lux non est in eo, i. e. in mundo. Siquis ambulat in die non offendit, ὅτι τὸ φῶς τὸ κόσμον βλέπει, quia videt lucem mundi; at si quis ambulat in nocte, offendit, quia lux non est in eo. Non enim, opinor, convenit interpretari de homine, ut doctissimus Beza, & alii.

V. 33. Ἐνεβριμήσατο πνεύματός, ἢ ἐτάραξεν ἑαυτόν. Ingemuit spiritu qui turbavit ipsum. Eadem dicendi formula occurrit sæpius in N. T. & etiam apud Evangelistam, ut videre est in animadv. 15. 6. 20. 18. Apocal. 1. 6. ex Hebræorum idiotismo, ut ait Beza, quam dum non observant Interpretes, syntaxin etiam turbant, & sensum, ut hoc ipso loco; ἄλογον enim foret dicere, Jesum turbare semet-

ipsum. Priore verò sensu omnino idem dicitur 13. 21. ἐτα-
ραχθὲν τῷ πνεύματι, turbatus est spiritu.

V. 39. τετάρτῃ θ' γὰρ ἔστι, Est enim quatrIduanus. Non possum quin apponam in hunc locum animadversionem. Quistorpii, nempe, Rasim scriptum reliquisse, lege consti-
tutum fuisse, ut Apoplectici non sepelirentur nisi post septua-
ginta duas horas, idque optimè sancitum esse, eò quia omnes humores perfecerunt tribus diebus motus suos, nempe horis 72. unde transacto termino motus humorum, non est quid-
quam ultrà expectandum. Atque hinc inferre, Christum à mortuis suscitasse Lazarum quatrIduanum, ut nullus locus naturaliter speculantibus relinqueretur objiciendi: qui negas-
sent fortè miraculum, si ante id tempus eum suscitasset.

Cap 13. v. 10. Ὁ λευμὲν θ' ἔχει τὰς πόδας νιψ-
θῆναι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος θ'. Qui ablutus est, non opus habet
vel ipsos lavari pedes, sed totus mundus est. Quid enim o-
pus est lavare ejus pedes, qui jamjam lavatus totus est à ca-
pite ad calcem. Sequitur, Et vos mundi estis, sed non o-
mnes, sciebāt enim quisnam esset, qui traderet eum. Sed
hoc non erat quod tum voluit Jesus, sed ut ipsos doceret
humilitatem suo exemplo, ut patet ex sequentibus. Ad
significandum quod tunc voluit, satis erat pedum lotio.
Clarius.

Cap. 15. v. 6. Ἐὰν μὴ τις μένῃ ἐν ἐμοί, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ
κλήμα, ἢ ἐξηράνθη. Si quis in me non maneat, projicitur
foràs, ut palmes qui exaruit. Habet eandem phrasim E-
vangelista, 20. 18. ὅτι, ἐώρακε τὸ κύριον ἢ τὰ ἔπειν αὐτῷ, quod
vidisset Dominum qui ea sibi dixisset: ut vertit Beza τὸ καὶ,
non solum in eo loco, sed etiam Luc. 15. 15. Act. 6. 6. 7 10.
& alibi. Vide animad. in Matth. 27. 10. & Apocal. 1. 5. 6.
& Act. 2. 2.

V. 20, Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, ἢ ὑμᾶς διώξουσιν, εἴ τ' λόγον με ἐτή-
ρησαν, ἢ τ' ὑμέτερον τηρήσουσι. Verbum τηρεῖν absque dubio
non debet hoc loco sumi pro servare, vel custodire simpli-
citer, ut vulgò solet, sed in deteriore partem potius ac-
cipi, & videtur poni pro πρὸς αἰνέειν, insidiosè observare,
An-

Anglice, to watch, eodem sensu quo dicitur. *Luc. 14. 1.* καὶ αὐτοὶ ἤσαν παρατηρέμενοι αὐτὸν, Et ipsi observabant eum, And they wat ged him; nempe ut captarent quod in eo reprehenderent, ut animadvertit Stephanus; & 20. 20. καὶ παρατηροῦντες αὐτὸν ἐπέστειλαν ἐγκρατέας, ἵνα ἐπιλάβωνται αὐτὸν λόγῳ, Et observantes eum miserunt insidiatores, ut caperent eum in sermone. Atque istum hoc loco esse sensum verborum ἐτήρησαν & τηροῦσι, valdè innuit quod τὸ εἰ ἐτήρησαν ita aptè respondeat & conveniat deteriore sensu cum τοῖς, εἰ ἐδίωξαν. Clarè verò arguit totius sermonis series, repetendo à versu 18. Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, &c. Si mundus vos odit, scitote quod me prius oderit quàm vos, Mementote sermonis quem dixi, vobis, Non est servus major Domino, si me persecuti sunt, & vos persequentur, si meum sermonem observaverint, & vestrum etiam observabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum. Omnia certè in malam partem. Nec est omninò insolens vocis τηρεῖν pro observare notio, ut videre est apud Stephanum. Convenit enim τὸ τηρεῖν cum voce Heb. נָצַח servavis, quæ in utramque partem sumitur, plerumque in malam. Observavit aliquem ut in eum commodotempore iram & vindictam effunderet, ut ingenter meritis de republica literaria Castellus noster habet in lexico suo H. ptaglotto. Ut eandem etiam vocem Munsterus vertit. *Jer. 3. 5.* Nunquid observabit in sæculum? cui respondet Deus 12. non observabo in æternum. Nempe ut iram meam & vindictam in vos effundam. Quo modo & fine observaverunt Pharisei sermonem Domini. In quo etiam sensu sæpius occurrit vox נָצַח in veteri: ut *Psal. 7.* נָצַח יְרֵכָהוּ vestigia mea observabunt, τὸ αὐτὸν με φυλάξουσιν: & 71. 11. נָצַח יְרֵכָהוּ & observatores animæ meæ consultant pariter, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὸν ψυχῶν μου ἐβλέψαν ἐπὶ τὸ αὐτό, Anglice, They that lay wait for my soul consult together: In margine Heb. watch / or observe. In quibus utrisque locis æquæ legitime, nec non uno eodemque sensu verti poterat, τηροῦσιν & τηρεῖτε, pro φυλάξουσιν & φυλάσσοντες. Fateor me de-

bere primam notionem hujus animadversionis Eximio viro Claudio Sarravio, in cujus Epistolis eam repereram.

Cap. 16. v. 26. *Εν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐν τῷ ὀνόματί μου αἰτήσεσθε, καὶ ἐγὼ λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ὑμῶν. In illo die in nomine meo petetis, & non, dico vobis, quod ego rogabo patrem pro vobis, ipse enim pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis quod ego à Deo exivi: τὸ, λέγω ὑμῖν; dico vobis, respondet utrique membro, ἀπὸ τῆς κοινῆς; quasi diceret, In illo die, dico vobis, petetis in meo nomine, & non, vel sed non, quod ego rogabo patrem pro vobis, ipse enim pater sine mea intercessione audiet vos, diuimodo in nomine petatis meo, quia amat vos ideo quia vos amastis me, &c, vel τὸ, λέγω ὑμῖν parenthesi includatur.*

V. 30. *Νῦν οἶδα μὲν ὅτι οἶδας πάντα, καὶ οὐκ ἔχειαν ἔχεις ἵνα τις σε ἐρωτῇ, ὅν τ' ἐγὼ πιστεύω μὲν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθες. Nunc scimus quod nōsti omnia, nec opus habes ut quis te interroget, propter hoc credimus te à Deo exivisse, Si quis quærat, quid sibi velit, non opus habes ut quis te interroget retrospiciat versum 19. ubi dicitur Jesum cognovisse quod volebant eum interrogare, etsi tamen dixerunt tantum inter se, quid est hoc quod dicit nobis? Modicum & non videbitis me, &c, Propter hoc nunc ergo ajunt se credere eum à Deo exivisse, quia novit quid ipsi in animo agitarent, nec opus habuit ut illi eum prius interrogarent; διὸ καὶ εἰδέναι τὰ κρυπλὰ τῆς καρδίας, Dei enim est scire occulta cordis. Theophylact.*

Cap. 20 v. 17. *Μὴ μου ἀπλῆ [ἐπεὶ καὶ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου] πορεύεσθαι. Et sic legit Plantini vetus, & interlinearis cum parenthesi; Noli me tangere (nondum enim ascendi ad Patrem meum) vade autem ad fratres meos; & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Noluit eam in ejus amplexu immorari, sed ut confestim iret ad discipulos, & eos tam beato nuncio, nempe eum nondum ascendisse, sed brevi ascensurum, reficeret? qui proculdubio manebant omnes perturbati & exanimes.*

Cap. 21. v. 22. *Et si eum volo manere donec veniam, quid ad te? Atque hoc sermone innuere voluit Dominus Johannem*

nem reverà mansurum in vivis donec ipso veniret, sicut ipso facto vixit, nempe ad excidium Hierosolymæ, & triginta annos postea, si qua fides Chronologis: in quo numero censendi illi, quos tunc adstantes non gustaturos mortem affirmat Jesus, donec viderent filium hominis venientem in regno suo Matth. 16 28. De excidio Hierosolymæ passim intelligitur adventus Domini & regnum Christi, quod tamen eo tempore non innotuit, Exiit enim sermo iste inter fratres discipulum illum non moriturum. Atque hoc errore seductus Tertullianus affirmavit falsam fuisse spem illorum, qui Johannem in adventum Domini remansurum expectabant, obiit enim & Johannes. Non enim intellexit ille de adventu Domini in ultionem Judæorum ad excidium Hierosolymæ, sed de ultimo in extremum judicium.

IN ACTA APOSTOLORUM.

ACT. c. i. v. 4. Παρήγγειλεν αὐτοῖς, ὅτι Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς. ἥν ἠκούσατέ, μὲν. Verba hæc vertuntur rectiùs quam vulgò solent sine supplemento salvâ syntaxi, & accomodo sensu in hunc modum. Præcepit eis, nolite ab Hierosolymis discedere, sed expectate promissionem patris, quam audistis, mei. Eundem habemus sensum fere ipsissimis verbis loco parallelo Evangelii Luc. 24. 49. Et ecce ego mittam promissionem πατρὸς μὲν, patris mei in vos, vos autem residete in civitate, quoad usque induamini virtute ex alto. Vide etiam Joh. 14. 26. 15. 26. Violenta verò est constructio, μὲν pro περι μὲν, Elleipsi etiam valdè familiari Infinitivus usurpatur pro Imperativo, subaudiendo vocem θέλετε, vel simile, ante τὸ χωρίζεσθαι, & τὸ περιμένειν. Qualia exempla sunt frequentissima apud Phocilidem, in unoquoque fere carmine.

Μὴ πλετεῖν ἀδίκως, ἀλλ' ἐξ ὁσέων βιοτεύειν.
 Ἀρεῖᾶς παρεῖσι, καὶ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι,
 Πᾶσι δίκαια νέμειν &c.

Nè diteſcas injuſtè, ſed ex juſtè partis vive.

Eſto contentus præſentibus, & ab alienis abſtine,

Omniſus juſta tribue.

Nec non etiam in N. T. *Rom.* 12. 14, 15. *Εὐλογεῖτε ἢ μὴ κα-
ταράδε, χαίρειν μὲν χαίροντων, καὶ κλαίειν μὲν κλαπόντων. Be-
nedicite & nolite malè dicere, gaudete cum gaudentibus, flete
cum flentibus. Vide etiam Ruth. 1. 6. Matth. 5. 39. Luc. 5.
14. Act. 23. 22 & 24.*

Cap. 1. v. 25. *Σὺ Κύριε καρδιογνώστη πάντων, ἀνάδειξον
ἐκ τούτων τῶν δύο ἑνα, ὃν ἐξελέξω, λαβεῖν τὸ κλῆρον τῆς διακονίας
ταύτης καὶ δακρυολογῆς, ἐξ ἧ παρ' ἐμοῦ ἰδέσθαι, πορευθῆναι εἰς τὸ τόπον
τὸν ἴδιον, i. e. εἰς τὸ τόπον τὸν ἴδιον τῆς ἰδέας, vel εἰς τὸ τόπον αὐτῆς.
Atque ἴδιον hoc loco poſſe accipi pro αὐτῆς, clarè indicat
Oecumenius in expoſitione ſua in hæc verba, τόπον ἢ ἴδιον,
ἢτοι ἀρχιερεῖος καλῶν, &c. ἢ ὅτι, τῆς ἰδέας ἐξ ἀπωσμένης, ἔτ' &
ἴδιον ᾗδιε τὴν ἐκείνης λαμβάνων ὁπισκοπὴν. Locum ſuum,
vel ſuſpendium nominat, &c. vel quoniam Judas lapſo vel a-
moto, ille qui accipit ejus Episcopatum, habeat ejus locum.
Nec, quid aliud potèſt hoc loco Oecumenii, τὸ ἴδιον ſignifi-
care, quam τὸ ἴδιον τόπον, locum ejus, in quem oportuit
Matthiam ſuccedere, ut ex his ipſis verbis rectè animad-
vertit Clarus. In locum ſuum, ſi ad Judam referat, videtur
intelligere laqueum, quo ſe dignum judicavit ob proditionem,
ſi ad Matthiam, intellige Episcopatum cui ſucceſſit, i. e. Apo-
ſtolatum, nondum enim conſtituti erant Episcopi, niſi Epi-
ſcopatum munus intelligas. Suus pro ejus frequentiffimè
uſurpat Cicero, idque Græcorum imitatione affirmat Bi-
dæus, Suus enim non modo τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ, ſed etiam τὸν ἴδι-
ον αὐτῆς ſignificat, & utroque modo accipitur apud Græcos, ut
ὁ ſæpiſſimè pro ſibi, & pro ei. Vid. Com. pag. 28. Adeo ut
genuina interpretatio ſit huiusmodi: *Tu Domine, qui corda
noſtri omnium, oſtende ex his duobus unum, quem elegeris, ac-
cipere ſortem huius miniſterii & Apoſtolatus, à quo deſcivit
Judas, ut adeat locum ejus, nempe ut is quem elegeris, ſuc-
cedat in locum ejus qui deſcivit, i. e. in locum Apoſto-
latus Judæ.* Πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον, eſt eadem phraſis ac
πορεύειν*

προέβδ εἰς τὰ κτήματα apud Demosthenem, quam Budaus interpretatur, *Hereditatem adire*; *Hereditatem* enim *adire* apud Ciceronem, est *Hereditatem subire* vel *suscipere*, & se *heredem profiteri*, ut rectè exponit noster *De sacra Quer- cu*, Anglicè *To enter upon* / *or to take upon one the inheri- tance*. Atque hæc interpretatio mihi videtur rationi ma- gis consona, quàm eorum, qui interpretantur de ipso *Ju- dæ*, quasi *Lucas* vellet ipsum abiisse in locum suum, nem- pè ut volunt in *Gehennam*. Non enim credo aliquid ejus- modi unquam in animum ascendisse *Evangelistæ*, suspicio verò cum *Chrysostomo*, τὸ φιλόσοφον τὸν ἀνδρὸς, πῶς ἔχ' ὑβεί- ζει, &c. *prudentiam viri*, quomodo non dicit *contumeliam*, non *insultat*, &c. Quod planè arguit eum non sensisse *Lu- cam* in inferos adjudicasse *Judam*; quid enim magis con- tumeliosum dixisset *Lucas*, quàm eum abiisse in locum su- um, si intelligas *Gehennam*? Neque fuit *Historici* vel *Evan- gelistæ* suam sententiam adeòque severam interponere, sed *Judam* reliquisse judicio *Dei*, satis erat ei rem de facto e- narrasse; ut promiserat in initio Evangelii, καὶ θὼς παρέδο- σαν ἡμῖν οἱ ἀρχαὶ αὐτόπῃ &c. sicut tradiderunt nobis, qui ab initio fuerunt spectatores, vel oculati testes, &c. Quem verò spectatorem dixeris *Judæ* in inferis.

Cap. 2. v. 2. Καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὥσπερ φε- ρομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσε ὅλον τὸν οἶκον ὃ ἦσαν καθή- μιστοι. Et factus est repente de cælo sonus tanquam irruen- tis vehementis flatus, & replevit totam domum, ubi erant se- dentes. Τὸ κ, hoc loco primo intuitu, etiam & Gramma- ticè copulat τὸ ἦχος, & ἐπλήρωσεν: Sed certè flatus intelli- gitur qui replevit domum, & non sonus; ἐπλήρωσε γ' ὅλον τὸν οἶκον ἢ πνοὴν κολυμβήσας τάξιν ἀναπληρῶσα, ἐπεὶ κ' ἐπὶ ἡ- γελῶ αὐτοῖς, ἐν πνεύματι βαπτισθήσασθαι καὶ πνεῖ: Replevit do- mum totam flatus sive spiritus, Baptisterii sive lavacri vicem supplens, quoniam promissum erat illis, baptizabimini in Spi- ritu & igne. Græc. Schol. Ideòque Beza pro more suo pro ὃ replevit, vertit qui replevit. Eadem enim est loquendi formula cum ea quàm adnotavimus *Matth.* 27. 10. *Joh.* 15.

6. Act. 6. 6. & alibi. *Anglicus* subaudit *αὐτὴν*, And it ulled
 [at] the house where they were utting.

V. 22. Ἰησοῦν τὸ Ναζωραῖον ἄνδρα ὁπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδείκνυμένον
 εἰς ὑμᾶς δυνάμει καὶ τέρασιν &c. *Iesum Nazarenum, hominem*
à Deo esse demonstratum ad vel apud vos, sive vobis per vir-
tutes & miracula & signa, quæ edidit per eum Deus in medio
vestrum. Subaudiendo verbum εἶναι Ideoque Chrysosta-
 mus legit universo ordine, Ἰησοῦν τὸ Ναζωραῖον ἄνδρα ὁπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδείκνυ-
 μένον ὁπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς ὑμᾶς δυνάμει &c. addens, ὅτι ὁπὸ τοῦ
 Θεοῦ ἀπεσταλμένος. Eo quod à Deo missus erat. Ut etiam ani-
 madvertit Scholiastes Græcus ἀποδείκνυμένον, ὅτι, ἐκ ἀμφι-
 βητέριον, ἀλλ' ἀποδείκνυμένον διὰ τῶν ἔργων, ὅτι ὁπὸ Θεοῦ.
Demonstratum i. e. non dubitatum, sed demonstratum per
opera, quod à DEO erat. Frigidum & jejunum videtur di-
 cere *hominem à Deo approbatum*: non enim omnino attin-
 git scopum loci.

V. 27. Ὅτι ἐν ἐγκαταλείψει τὴν ψυχὴν μου εἰς ᾅδου. &c.
Quoniam non derelinques animam meam in Hade, neque da-
bis sanctum tuum videre corruptionem. Prius membrum
 spectare videtur animam. quæ non in statu mortis dereli-
 cta erat, ἐν ταῖς ὡδίσι τοῖς θανάτοις, ut v. 24. i. e. ἐν δεσμοῖς, in
 vinculis ut *Athanasius, Beza & alii, in receptaculis illis, ubi*
piorum animæ reservantur, donec coronam accipiant, ut Au-
gustinus, sive in medio umbræ mortis, ubi animæ mortuorum
erant, ut Irenæus, sive εἰς ᾅδου, quo eum descendisse vel
inigrasse edocti sumus Symbolo Apostolico, sive in Paradiso
tum anima latronis, quæ omnia idem volunt. Non enim
 video, cur non & in hoc sensu accipiatur *Paradisus*, ab
Hebræâ voce separavit, i. e. locus separatus, גַּרְדֵּן separavit,
ut sunt amœnitatis causa horti vel vivaria, in quibus ad vo-
luptatem arbores & plantæ excoluntur, sive aluntur feræ
cujus amœnitatis gratiâ vox ista sensum hunc obtinuit apud
Græcos & Hebræos, apud quos frequentissimè vocatur גַּרְדֵּן
גַּרְדֵּן. Neque est terminatio vocis גַּרְדֵּן apud Hebræos adeò
insolita, apud quos ejusmodi anomala sunt frequentia,
 ut

ut eam opus sit debere *Persis*. Licet enim forte *Nehemias* eam à *Persis* mutuari potuisset, qui in aula vivebat *Persicâ*, *Salomonem* tamen certum est, qui eadem voce usus est in *Ecclesiast.* & in *Cantic.* multis retro ante *Nehemiam* sæculis, *Hebraicâ* scripsisse dialecto, nec quidem reor omnino usum esse *Persicâ*. Utcunque verò id sit, fas esse reor dicere, pios, qui in statu mortis sunt, esse in *Paradiso*, in quocunque loco separatos, atque in eo loco non esse relictam animam *Christi*. Posterius verò membrum spectare videtur, quod non sensit corruptionem, ut cætera humana corpora; in quo sensu interpretatur *Psalmistam Petrus*, v. 31. ὅτι ἡ ψυχή αὐτοῦ οὐ φθόνηται &c. Quoniam non relictæ est anima ejus in *Hade*, neque caro ejus vidit corruptionem. Planè distinguens inter animam & carnem, quasi de industria, ne quis hoc ad sepulchrum *Christi* tantum spectare putet, ut quidam volunt, qui vocem αὐτῆς nihil aliud significare dicunt. Perversissimum vero est, ut *Tertullianus* de Carne *Christi*, ut carnem nominantes animam intelligamus, & animam significantes carnem interpretemur &c. Nec minus planè distinguit *Athanasius*, ὅτι οὐδὲ τὸ σώμα αὐτοῦ φθόνηται &c. Neque enim mors prævaluit, ut sibi subjiceret humanam ejus animam, ut vinculis detineret, nec corruptio, per tyrannidem invadens in ejus corpus vim suam exercebat ad putrefactionem. Rectè *Hilarius*. Humana ista lex necessitatis, ut conssepultis corporibus ad inferos animæ descendant. Quam descensionem Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit. Et procul dubiò iste fuit finis verborum *Petri*, ut probaret resurrectionem *Christi*, neque eum fuisse relictum in statu mortis. At verò sunt non pauci, qui prorsus negant ullum esse hujusmodi locum vel receptaculum animarum, affirmantes, piorum animas immediate post separationem à corpore migrare in cælos, etiam in tertium cælum aliqui. Quorum ego affirmationem nec Scripturis, nec autoritate, nec ratione niti arbitror. Allegant inter alia, *Hodie mecum eris in Paradiso*. At eo die non fuit *Salvator* in cælo, nisi loquantur vel sentiat æqui-

æquivocè, nondum enim ascendit vel humano corpore vel animâ, quantum Scriptura vel ratio docet. Fuit ergo *Paradisus* locus aliquis alius, nimirum *Hades*, in quo pro brevi tempore detenta est ejus anima, & in quem descendit, ut se hominem esse ostenderet, & in quo fuit eo die una cum ejus animâ anima etiam Latronis, ubi illa quidem cum reliquis piorum defunctorum animis (exceptâ *Salvatoris*) requiescit in ultimum diem resurrectionis. Rectè *Drusius*, *Paradisum* à cœlo distingui, quod ille receptaculum animarum post vitam, cœlum autem recipiat post judicium extremum. Nec solebant (ut observavit *Grotius*) Christiani veteres hunc sive statum sive locum mediæ temporis inter hanc vitam resurrectionem cœli nomine appellare. Urgent alii illud *Ambrosii*. Christum introitu suo aperuisse credentibus regnum cœlorum, nec antea quidem Patres participes esse factos promissionis, à morte verò & ascensione Christi eos unâ cum eo ascendisse in cœlos ibique consummatos, scilicet quoad animas in cœlum receptas, quæ ante ascensionem Christi non ascenderant. Fateor equidem Christum aperuisse credentibus regnum cœlorum, (non tamen eorum sensu) clausum enim erat antea universo mundo, nisi *Judeis*, nunc vero ab ejus passione & ascensione patet cuilibet intranti, ita ut cuivis hominum, qui in ipsum crediderit, liceat in id percurrere. At vero, ut occurram argumento, ubinam erant obsecro Patrum animæ, antequam cum Christo ascenderent, ut ajunt, in cœlos? ubicunque enim illæ fuerint, ratio suadet, nec Scriptura negat, eodem loco fuisse animam Christi, & ubi anima Christi, anima fuit & Latronis. Nondum vero ascenderant, nec certe erant in cruciatûs loco, non enim Latroni fuisset solatium, quod opinor intendebat Christus, si dixisset ei, *hodie mecum eris in cruciatûs loco*, erant ergo in loco tertio quietis aliquo. In quo si remanere dicamus omnium piorum defunctorum animas in novissimum diem, quid inde periculi, quid incommodi? Si, inquam, credamus, nec credamus amplius, unam omnibus manere resurrectionem in ultimo die, &

Patribus & nobis, in quo die nos cum illis perfecte consummabitur, interim verò universas piorum animas esse in manu Dei, *εἰς τὸ ἐοικλόμενον αὐτοῖς τόπον*, in loco iis debito, ut in Epistola Polycarpi ad Philippenses. Estque illud interim, si cum æternitate compares, millies millies vel puncto minus. Sed reprimo me. Quæstio ista severiorem forte disquisitionem postulat, proluxa magis quam ut his angustiis terminetur; Quæstio tamen quam neque Scriptura usquam explicite, neque generale aliquod Concilium in utrainvis partem pro articulo fidei definiit, antequam id fecerat *Convocatio Dublinensis* 1615. Quæ tunc pro articulo fidei statuit, *Post finem hujus vitæ animas filiorum Dei immediate recipi in coelos*, &c. de industria forte, ut occurrerent *Romanorum* Limbo. Neque hæc dixisse in, nisi quod adeo multi idque adeo mordicè teneant dogma istud pro articulo fidei, damnantes universos, qui aliter sentiunt ac ipsi, impietatis & hæreseos, atque etiam hæc verba mihi ita viderentur explicita, ut quodammodo manu ducerent in sensum quem proposui, licet rariùs eo nomine à quocquam animadversa. Placet mihi admodum modestia *Calvini* in hoc ipso argumento, ubi agens de animabus fidelium, earumque statu & loco post hanc vitam, *Valde* (inquit) *se torquent multi, disputando quem locum occupent piorum animæ, & an coelesti fruantur gloriâ, necne; atqui stultum & temerarium est de rebus incognitis altius inquirere, quàm Deus nobis scire permisit: & alibi in locum Evangelii de Latrone & Paradiso. De loco Paradisi curiosè & argutè disputandum non est, nobis sufficiat, quicumque fide insitum in Christi corpus, esse ejus vitæ participes, ac ita post mortem beatâ ac letâ quiete fruituros, donec in solidum patefiat in Christi adventu coelestis vitæ gloria.* In qua sententia ego lubens acquiesco, tutum esse arbitrans quod sentio, *vero simile* cum *Petro Martyre*, rationi consonum, nec Scripturæ absolum. Vide *Usserium* contra Jesuitam de Limbo Patrum versus finem, sive per totum: & *Monacutium* in Apparatu ad Origines Ecclesiasticas, pag. 49. 50. &c.

V. 30. τὸ κατὰ σὰρκα ἀναστήσειν τὸ χεῖρον, &c. τὸ, hoc loco sumitur τεχνικῶς, vel, ut dicunt, *materialiter*, & materiam denotat jurisjurandi quod juravit *Davidi Deus*, nempe τὸ ἀναστήσειν κατὰ σὰρκα, &c. *ex fructu lumborum ipsius resurgere facturum Christum in carne, ut sederet super solium ejus*. Atque hoc ipsum est τὸ ζῆτ' ἄμυνον, quod *Apostolus* probare contendit, nempe *Christum* resurrexisse in carne, quod ex contextu abunde manifestum est. *Præsciens enim locutus est* περὶ ἀναστάσεως τοῦ χεῖρος, *de resurrectione Christi*. v. 31. quod idem etiam affirmat versu immediate proximo. Ut omnino vox ἀναστήσειν non debeat intelligi de *Christi adventu*, sed de *resurrectione ejus in carne* atque ita affirmat *Beza* τὸ ἀναστήσειν, melius præsentī argumento quadrare, si de resurrectione *Christi* accipiat, quàm si ad adventum referas. Si vero τὸ ἀναστήσειν melius quadrat resurrectioni, multo magis τὸ κατὰ σὰρκα ἀναστήσειν, in carne facturum resurgere. τὸ κατὰ frequenter hoc sensu usurpatur, ut κτ' ἔντιον, in *Antiochia*, Act. 15. 25. κτ' καιρὸν, in tempore, Rom. 5. 6. ἔμεινον κατὰ χώραν, manserunt in agro. Phav. κατὰ, ἀντὶ τοῦ, ἐν. *Hesych.*

Cap. 3. v. 18, 19, 20, 21. Ὁ ὁ Θεὸς, ὁ προκεκήρυχται διὰ στόματ' ὅλων τῶν προφητῶν αὐτοῦ, παθεῖν τὸ χεῖρον, ἐπλήρωσεν ἔγω [μὴ ἀνοήσατε ἐν ᾧ ὁπιστρέψατε εἰς τὸ ἐξαλειφθῆναι ὑμῶν τὰς ἁμαρτίας] ὅπως ἐν ἔλθῳ καιροὶ ἀναψύξεως ἀπὸ προσώπου τοῦ κυρίου, καὶ ἀποστείλῃ τὸ προκεκηρυγμένον ὑμῖν Ἰησοῦν Χεῖρον, ὃν δεῖ ὑμῶν μὴ δεῖξαι ἄλλοι χρόνων ἀποκαταστάσεως πάντων. *Deus autem, ea quæ prænuntiavit per os omnium Prophetarum Christum perpeſsurum, implevit ita (poenitemini igitur, & convertimini, ut deleantur peccata vestra) ut venerint tempora refrigerii ab ira Domini, & miserit qui vobis prænunciatus est Jesum Christum: quem oportet quidem coelum recipere usque ad tempora consummationis omnium, quæ Deus locutus est per os omnium sanctorum suorum à sæculo Prophetarum.* Parentheses ejusmodi frequenter interveniunt in Novo Testamento ut *Johann. 1. 4. Luc. 1. 55. 2. 34, 35. Coloss. 3. 15, 16. Apoc. 2. 8. & alibi*

alibi. ὅπως αὖν, ἀντὶ τῆς ἰνᾶ *Bud.* & sic sæpius vertitur in Novo Testamento ut *Matth. 6. 5.* ὅπως αὖν φανῶσι, ut appareant, *Luc 2. 35.* ὅπως αὖν ἀποκαλυφθῶσιν ut revelentur, & alibi. Ἀπὸ προσώπου, rectè ab irâ: sic πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιεῖντας κακά, *facies Domini*, h. e. *ira Domini.* *Drus.* Ἡ enim apud Hebræos significat *faciem & iram.* Χρόνων δὲ κατασάσεως, *tempora consummationis;* δὲ κατασῆσις τελείωσις. *Hesych & Phau.* Sic *Oecumenius*, δὲ κατασῆναι δεῖ, φησι, καὶ εἰς πέρας ἔλθῃν ἅπαντα καὶ τότε ἐλεύσῃ: Oportet, inquit, consummari & ad finem venire omnia, & tunc veniet; nempe judicare vivos & mortuos.

Cap. 7. v. 4. καὶ εἶπεν, μετὰ τὸ ἀπεθαιεῖν τὸν πατέρα αὐτοῦ, μετώκισεν αὐτὸν τὸ γῆρας αὐτοῦ &c. Et inde postquam mortuus est pater ejus, transtulit illum in hanc terram, in qua vos nunc habitatis. Haud parùm vexavit Interpretes, Stephanum hic dicere, Deum transtulisse Abrahamum è Charran post mortem Patris, eò quòd dicitur *Gen. 12. 4.* Abrahamum exivisse è Cherran anno ætatis 75. c. 11. 26. natum fuisse Thara 70. & v. 32. Tharam fuisse annorum 205. cùm moreretur; exinde enim sequitur, Tharam supervixisse decessum Abrahami è Charran 60. annos. Ut hunc ergo nodum solvant recentes ferè omnes & Chronologi & Interpretes, cæteris omnibus explosis sententiis, volunt Abrahamum fuisse natum Thara anno ætatis 130. & non 70, ut opinati sunt multi è veteribus; annis enim 130. si addas 75, quæ ætas erat Abrahami cùm egrederetur è Charran, incidet in verum annum mortis Thara. Atque ut hanc opinionem tueantur, ajunt, non necesse est ut ex *Gen. 11. 16.* intelligatur Abrahamum esse natum Thara 70, at verò Tharam eo ætatis anno incœpisse esse patrem; non enim expresse dicitur eo ipso anno natum esse Abrahamum, at verò Tharam vixisse annos 70, & genuisse Abrahamum, Nahorem, & Haranem, ex quo concludi nolunt Abrahamum fuisse fratrem natu maximum, quia prior nominatur; sed ajunt esse potius verisimile eum fuisse ætate minimum

nimum. Atque ut hanc sententiam adhuc firmiorem reddant, argumentum struunt ex suis suppositis, quo absurdum conantur impingere aliter sentientibus; viz. si *Abrahamus* fuerat filius natu maximus, tum *Sara*, uxor ejus, filia fratris sui *Haranis*, & nisi decennio ipso junior, *Gen.* 17. 17. necessario nata est *Harani* octavo ætatis anno, quod ridiculum foret dicere. Ut vero hoc argumentum prius diluam, primo, non video cur concedatur *Saram* fuisse filiam *Haranis* neque enim adhuc finita est illa quaestio. Quis enim legit *Gen.* 20. 12. *vere soror mea est, de patre, sed non de matre*, quin confidenter statuatur *Saram* fuisse sororem *Abrahæ*, & filiam *Tharæ*, sed non ex unâ eademque uxore? præsertim tam solenni affirmatione additâ, ut seipsum à suspitione falsiloquii liberaret. Unde, *Hieronymus* post alteram verborum expositionem, addit. *sed quia in Hebræo habet, Vere soror mea est, filia patris mei, sed non filia matris meæ, magis sonat quod Abrahæ soror fuit in excusationem ejus dicimus, nec dum illo tempore tales nuptias esse prohibitas.* Ut etiam *Doctores Hebræi* inter sex genera injustæ copulationis illud unum statuunt, cum sorore uterinâ. Immo *Musculus* magis adhuc rotundè agit *Omnia hæc commenta simplicitas Hebraica respuit; quid enim necesse est torqueri in re tam clare expressa? Vere, inquit, soror mea est, filia Patris mei, & ne uterina putetur, addit, & non filia matris meæ, ut manifestum sit natam esse Saram Terah patri Abrahæ ex aliâ uxore, quam ea, unde sustulit Abrahamum.* Addi potest ex *Eusebio*, ὁ δὲ Ἀβραὰμ λαμβάνει γυναῖκα πλεῖσταρον, *Abrahamus vero à patre accipit uxorem suam Saram, non ab Harane.* Atque hinc apparet, quaestionem istam nondum esse finitam. Detur verò, *Saram* fuisse *Ischam*, & filiam *Haranis*, quid impedit quin *Haran* esset 40. annorum senex cum nasceretur *Abrahamus*? Et tum quàm facile poterit *Sara* esse filia *Haranis*, & nisi decennio *Abrahamo* junior? nec absurdum sequatur illud, *Haranem* fuisse nisi octo annorum senem, cum nata esset *Sara*? Nam licet Scriptura

radicat, *Tharam* vixisse 70. annos, & genuisse *Abrahamum*, *Nahorem*, & *Haranem*, non ergo necessario sequitur *Tharam* eo tempore incepisse esse patrem, non magis quam *Tharam* eo anno genuisse omnes, quod credone-
mo sanus affirmaverit, vel *Noah* incepisse esse patrem cum dicitur *Gen.* 5. 32. fuisse quingentorum annorum filius, & genuisse *Sem*, *Cham*, & *Japhet*. At certe est multo magis, vero simile, *Tharam* incepisse esse patrem circa 30. ætatis annum, & circa id tempus genuisse *Haranem*, quo tempore progenitores ejus inceperunt esse patres, & quo tempore *Cainan* (quem interposuit *Lucas*) ipsi nuperi *Chronologi* statuunt incepisse gignere filios; *Haranem* ajo, eo quod ipse videtur frater natu maximus, si & *Nahor* & *Abraham* utrique duxerint filias ejus. Si vero *Haran* natus erat *Thara* 30, oportuit eum esse annorum 40, cum nasceretur *Abraham* *Thara* 70, & si *Sara* nata esset *Harani* anno ætatis 50, quod adeo fas & aptum est conjicere, oportuit eam esse nonagenariam, cum *Abrahamus* fuerit centenarius. Adeo ut argumentum illud ab absurdo utrovis modo concidat. Atque hujus opinionis, quæ mihi videtur satis probabilis, & valdè æqua, ansam *Iosephus* præbuit, *Antiq. Jud. lib.* 1 ubi expresse affirmat *Abrahamum* esse natum *Thara* 70, seorsum vero habuisse fratres *Nahorem* & *Haranem*, nullo respectu ad eorum ætatem habito, quasi quovis alio tempore potuissent nasci, etiam ante patris 70. Mentio enim ibi fit eorum tantum, quia in succedente historiâ nominantur. Quod etiam, salvâ reverentiâ, pari modo intelligendum reor de *Patriarchâ Noah*, nempe, illum quingentesimo ætatis anno genuisse *Semum*, nec quidem eo anno incepisse esse patrem, *Semum* vero habuisse fratres *Japhet* & *Cham*, qui quovis alio tempore potuerunt nasci, etiam longo forte temporis spatio ante *Noe* quingentesimum, nominati tantum *Gen.* 5. 32. ut sunt *Nahor* & *Haran*, *Gen.* 11. 26. eo quod de iis fit inventio in sequenti historia. Argumenta pro utrâque sententiâ sunt ejusmodi. Primo, *Semum* anno *Noe* quingentesimo fuisse

se natum arguit, eo quod ætatem ejus, ut etiam *Abrahami*, oportuit esse fixam, in cujus progenie tendens ad *Abrahamum civitatis Dei* ordo dirigitur, ut est in titulo c. 10. *Lib. 15. Aug. de Civit. Dei.* Objicitur vero, *Semum* non potuisse nasci *Noe* quingentesimo, propterea quod dicatur *Gen. 11. 10. Semum fuisse centum annorum filium, & genuisse Arphaxad* אֲרַפְחָאד duobus annis post diluvium, unde colligunt *Noah* genuisse *Semum* anno ætatis 502. Quod etiam monuit *Scaliger Can. Isag. lib. 3.* Sciant vero studiosi quosdam biennium plusquam nos ab *Adam* ad *Exodum* putare, idque propter natalem *Arphaxad*, qui contigerat anno secundo *Diluvii*. Nos non omisimus quidem illum annum, sed annum 500. *Noe*, & 1656. *Diluvii* currentes accipimus. Demonstrationis gratiâ, pone natum esse *Noah* die primo mensis primi, (ut ineunte aººo natum ferme omnes dicunt) & quingentesimo ætatis anno genuisse *Semum*, quatuordecim forte dies antequam expleretur annus, & tum oportuit *Semum* esse centum annorum filium, quatuordecim diebus antequam expleretur annus *Noe* sexcentessimus, adeo ut, cum exsiccatum est *Diluvium*, & egressus est *Noah* ex arca, anno sexcentesimo primo vite sue, secundo mense, & vicesimo septimo die mensis, *Gen. 8. 14.* esset tum *Semus* centum annorum, quatuordecim dierum, unius mensis, & viginti septem dierum, i. e, centum annorum & 71. dierum filius; quo vicesimo septimo die si *Semus* primum (ut par est & fas conjicere) operam incepit dare liberis post diluvium, potuit tum ab eo die nasci *Arphaxad* secundum tempus vitæ 280. dierum spacio, quibus si addas 71, reliquum ætatis *Semi* post centesimum jam numeratum erunt in toto 351. adeo ut supersint centesimi anni vite *Semi* adhuc currentis, demendo 351. ex diebus 365. integro spatio anni, dies 14. Ideoque non importune quingentesimum annum *Noe* currentem accepit *Scaliger*, atque *ὁ γένεσις* dicitur secundum planam *Scripturæ* literam. Et *Semus* erat centum annorum filius, & genuit *Arphaxad* secundo anno post diluvium. At vero objicitur, *Arphaxad*

natum esse duobus annis post Diluvium, neque enim aliud significare volunt τὸ ד'נ"ו. Quid vero velit τὸ ד'תש"ו recte, opinor, interpretati sunt LXX, δευτέρη ἔτος, quos secutus *Augustinus & Scaliger*, secundo anno Diluvii, sive post Diluvium. Si enim ab Orbe condito ad Diluvium, ut fatentur fere omnes, secundum computum *Hebraicum* numerantur anni 1656, & à Diluvio ad *Abrahamum* natum, posito eum natum *Thara* septuagésimo, 292. necesse est ut primus annus 292. annorum incipiat à Diluvio ingruente, & consequenter annum 1657. ab Orbe condito, in quo dicimus natum esse *Arphaxad*, oportet esse secundum post Diluvium; adeò ut neque etiam annum Diluvii 1656, importunè currentem acceperit *Scaliger*. Intellexit enim ille Diluvium incepisse secundo mense anni 1656. à conditu mundi, utrum verò id acciderit millesimo sexcentésimo, quinquagesimo sexto vel septimo, unum idemque est nobis quoad institutum nostrum, qui hoc tantum petimus, *Arphaxad* fuisse natum secundo anno post Diluvium, numerando à Diluvio ingruente, & non duobus completis annis post Diluvium exsiccatum. Si quis persistat adhuc dicere τὸ ד'נ"ו non rectè explicari, præter ipsam demonstrationem in quæstionem vocat iudicium LXX. & virorum, quos omnis ætas novit & agnoscet doctos, nec non morem loquendi apud *Hebræos*, de quo videre licet quæ animadvertimus in *Matth.* 2. 16. Quod si verò stricto, ut volunt, sensu accipiatur τὸ ד'תש"ו, & reddatur duobus annis, erit *Arphaxad* natus duos ferè menses intra duos expletos annos. Et quidni locutus fuerit *Moses* ἐν ἀνεκῶς, sed ὁλοκληρῶς, numero completo fortè posito pro fracto; ut etiam apud *Demosthenem & Plautum* talentum numerari videmus, ubi non exiguus drachmarum numerus deest vel superest. Et vulgarissima est hac numerandi κατὰ ἄξιν, ut observavit *Scaliger*. Imò apud *Mosē* certissimè frequens; quis enim imaginatur vixisse *Patres* omnes totos præcisè rotundos annos, nec ullos menses, vel ullos dies suprà vel infrà? Quid ergo juvat

ita Ecclesia Dei turbare chronologiam, & *Sacra Scriptura* literam convellere, cum quod Scriptura dicat ita in promptu est demonstrare, & licitè fieri posse & probabiliter esse factum? Et si hæc sint vera, quomodo secundo loco dici potest, *Noah* incœpisse esse patrem quingentesimo ætatis anno? Si enim *Semus* erat natus *Noæ* quingentesimo ætatis anno? & *Japhet* erat natu major, ut rectè vertunt *Pagninus*, LXX. & *Paraph. Chald. Gen. 10. 24.* (rectè ajo; si enim voluisset *Moses Semum* ætate grandiore, dixisset certius אֲחִי הַגָּדוֹל יֶפֶת, & non אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל) ac etiam *Cham* filius יָפֶת, minor, ut disertè nominatur, *Gen. 9. 24. i. e. Japheto minor*, quod etiam confirmat inter alios *Iosephus Antiq. Jud. l. 1. c. 7.* ubi vocat *Semum tertium filiorum Noæ*; & *Schindlerus* vir in sacris iudicii non vulgaris, qui *Chamum*, ait, secundum filium *Noæ*, & non minimum sed *Sem*, (ut utar ipsius verbis) *Pentaglot. in voce שֵׁם*, quomodo, ut jam antea dixi, dici potest *Noah* quingentesimo anno incœpisse esse patrem, cum ita manifestè evincitur, & *Japhetum* & *Chamum* esse antea natos? Neque verò est credibile, saltem non probabile, eum non antea incœpisse esse patrem, quam ætas jam incœperat defecisse; multò magis sonat vero simile, eum incœpisse esse Patrem circa idem tempus quo etiam *Progenitores* sui incœperunt gignere filios, forte circa centesimum & octogesimum ætatis annum, circa quod tempus *Methuselah* genuit *Lamech*, & *Lamech* genuit *Noah*. Neque si *Noah* quingentesimo incœperit esse Pater, & *Semus* foret filius tertius, vel natu minimus, potest ullo sensu dici *Semum* centesimo ætatis anno genuisse *Arphaxad*, annis duobus vel secundo anno post *Diluvium*, sed tertio, nisi quis velit omnes tres natos intra biennii spatium, quod mirum foret, asserere. Sed nimia est hæc digressio, etsi tamen necessaria. Ut redeam ergò ad rem ipsam, mihi videtur eorum ratiocinatio ita à ratione abhorrere, ut ei nullo modo possim acquiescere. Primò enim quod *Abrahamum* volunt natum esse *Tharæ* 130, parum est in se proba-

probabile. Cur enim adeò miraretur *Abraham*, ac si ratio certaret cum fide, filium sibi nasci centenario, si natus fuisset ipse patri suo ætatis anno 130. ? At verò objectionem istam (etsi revera sit ἀναντιρρήτη) nè flocci quidem faciunt. Mirum *Patriarchæ*, ajunt, non rectè intellectum : respiciebat enim uxorem suam tantum, & non seipsum, cum ita apud se loqueretur *Abraham*. Desierant *Sara* fieri muliebria, in eo mirum ; habuit verò *Abraham* filios ex uxore juvene 37 annos postea. Itane verò ? At quid tum respondent *Paulo* ? *Rom. 4. 19.* Οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ὅτι νεκρῶν ἦν, Non consideravit corpus suum jam emortuum : & *Heb. 11. 12.* Διὸ καὶ ἀφ' ἐνὸς ἐξυμνήθησαν καὶ ταῦτα νεκρῶν ὄντες, Quocirca & ex uno (masculini generis) orti sunt eoque emortuo tanquam sidera cæli ? E quibus locis collatis concludit *Estius*, Satis ex his liquere, Scripturam non solum in *Sara* ponere miraculum, sed etiam in *Abraham*. Quid etiam *Musculo* ? Certè negari non potest ista verba *Abrahami* exprimere quandam senilis & emortui corporis considerationem tam in *Abrahamo* quàm in *Sara*. Quid *Ambrosio* ? Non dubito quod facias, ut centum annorum seni dones filium, & *Natura auctor Natura metus relaxes*. Quid *Crysostomo* ? ὁπερ φύσιν ἀνθρώπων ἔχοντα ἐπαγγελθέντα. καὶ ὁ πατριάρχης ὑπὸ τῆς γέρας λοιπὸν ἀνενέργηται ὢν, καὶ πρὸς παιδοποιίαν ἄχθος. *Supra humanam naturam promissa ; erat enim Patriarchia præ senectute propè impotens, & ad filiorum procreationem omnino inutilis.* Quoad verò generationem filiorum ex secunda uxore 37 annos postea, Quidni *Natura Auctor Natura metas relaxet* ? Quidni Divino miraculo vires reparet & restituat jam emortui, & faciat eum revigescere, quem prædixerat futurum patrem multarum gentium ? Secundò, nec cum ratione convenit, *Mosem* ætatem *Abrahami*, à qua pendet tota *Chronologia Ecclesiæ Dei*, velle ita in incerto relinquere, ut eam non liceret nisi per conjecturam explicari vel extorquere. Quem quæso in finem (verba sunt *Langii* in re quidem alia, ejusdem verò

naturæ) hæc à Mose perscripta sunt, nisi ut temporum constaret ratio? Propter hoc ergo Moses tempora apposuit, ut veritas manifestior esset. Ut verò fiat veritas manifestior quoad Chronologiam Ecclesie Dei, quod præcipuè hoc loco intendebat Moses, cujus ætatem oportuit esse magis accuratè certam, *Abrahami* an *Tharæ*? Notitia natalis *Abrahami* erat quidem necessaria, sed non ita erat mortis *Tharæ*. Quomodo constabit etiam certa temporum ratio, quæ à conjecturâ, eâque parum probabili certè disputabili tota pendet? Cum verò habes tempus natalis & decessus *Abrahami* è *Charran*, habes certam rationem temporum, in qua poteris tutò acquiescere. Tertiò, *Abrahamum* non fuisse natum *Tharæ* 70, est contra sententiam veterum ferè omnium gentium. Testimonia libet aliquot hic apponere. Primum erit quod jam antea nominavi ex *Iosepho*, Θάρρα ἔβδομηκοντα εἰς τὸν αἶβραμον. *Tharæ* 70. genuit *Abrahamum*; & paulo post, Ἀβραμ ὃς εἶχον ἀδελφὰς Νάχὼρ καὶ Ἀράβλιν. *Abrahamus* verò habuit fratres *Nahorem* & *Haronem*. Ex quo manifeste patet, quid *Judei* senserint *Iosephi* tempore, quicquid de eâ re recentius scripserint, & quod ipse opus suum senserit fixam statuere ætatem *Abrahami* per se separatim, de ætate *Nahoris* & *Haranis* non sollicitus. Aliud est testimonium *Nicephoræ Patriarchæ* ante *Eusebii* tempora, Θάρρα ἑβδομηκοντα εἰς τὸν αἶβραμ. *Tharæ* septuagenarius genuit *Abrahamum*. Præter ipsius *Eusebii* iudicium passim in suis *Chronicis*, necnon & *Latinorum*, ut colligere est, ex *Augustin. de Civit. Dei. lib. 16. c. 10. & 15* & in *Quest. super Genesim*. Nec est contemnendum testimonium & iudicium docti *Arabis*, *Gregorii Abul. Pharaji*, *Hist. Dynast. Thareh filius Nahur*. Natus est illi *Abraham*, cum esset secundum utramque simul sententiam 70 annorum & ab hoc tempore convenit inter duos computos LXX. & *Hebræorum*. Quomodo verò convenit, si de tempore nativitatis *Abrahami* discrepat? Propter has ergo rationes & testimonia non possum assentiri iudicio eorum qui *Abrahamum* vo-

lunt nasci *Thara* 70 secundum Scripturæ literam, & egressus è *Charran* post mortem patris annorum tantum senex? faciunt enim 70 & 75, 145. quod quidem multo magis convenit quàm *Hebraea* lectio. Vix enim credibile, *Tharam* supervixisse ætatem patris *Nabor* 57. annos, vixit enim ille nisi 158, cum jam ætas hominum cœperit decrescere, nec quis quam succedentium *Patriarcharum* eam ætatem, viz. 205. annorum, attigerit, qui tamen omnes benedictionem & promissiones acceperunt, cum dicatur *Tharam* servivisse *Diis alienis*, *Jos.* 24. 2. Et si credatur *Sinide*, fuit ipse αἰγυπτιακοῖς factor imaginum. Nec Scriptura de conversione ejus usquam explicitè quicquam dicit, licet tamen charitas & ipsa ratio suadeant credere, eum non in idololatria perstitisse usque ad summam senectutem, quia egressus est cum *Abrahamo* è *Chaldeorum* Ur, ut iret in terram *Chanaan*, & cum eo simul commoratus est in *Charran* usque ad diem mortis; at non longævitas tantæ supra patrem & posteros gratiam tamen apud Deum meruisse. Adeo ut lectio vulgaris ista, *Tharam* mortuum esse 205. annorum senem, sit ferè æquè αἰούσατος, ac illa etiam in *Hebræo*, 2. *Chron.* 22. 2. (licet tamen sint aliqui qui omnia salvent) *Et regnavit Achaziah filius quadraginta duorum annorum*, quo concessio, oportuit eum esse seniore in patre, cui successit, qui obiit natus annos quadraginta, quæ est etiam contra fidem *Interpretum Syriac. Arab. & Græcorum*, qui omnes legunt, ut etiam legitur parallelo loco, 2. *Reg.* 8. 26. *Regnavit filius duorum & viginti annorum*, nisi quod *Romana Græca Editio* legat tantum ἐκοσι, viginti. Vel ut ita, quæ est etiam numeralis, *Gen.* 2. 2. *Complevitque Deus ביום השביעי* In die septimo opus suum quod fecerat. Quisnam enim adeo *Masoretenax*, qui non in hoc loco agnoscit σφάλμα, & fatebitur deberi legi ביום השביעי Et perfecit Deus in die sexto opus suum quod fecerat, & requievit in die septimo, (ut sequitur, ab omni opere suo quod fecerat; ut habent *Codex Samaritanus, Syrus & universi interpretes Græci.* Et quidni

liceat eadem lege licentia, qua illi negant, *Abrahamum* natum esse *Thara* 70. secundum Scripturæ literam & receptam sententiam veterum colligere ac etiam æque confidenter affirmare, *Tharam* fuisse cum moreretur nisi 145. annorum senem, præsertim cum in maiorem fidem, præter rationem ipsam, habeamus testem apud *Eusebium*, plusquam mille & trecentorum annorum senem *Chronologiam*, *Samaritanam*, Θάρρα ἦν μὲν ὁ ἐπὶ τὸν ὧ ἦν ὁ Ἰσραὴλ ὃν Ἀβραὰμ καὶ ἐπέζησεν ἔτι ὅε ἔτις Ἀβραὰμ. *Thara* cum esset 70. annorum genuit *Abrahamum*, & supervixit annos 75, usque ad 75. annum *Abrahami*, cum qua perfectè quadrat *Pentateuchus Samaritanus*. Gen. ii. 32. Et fuerunt dies *Tharae* centum & quædraginta quinque anni, postea mortuus est *Thara* in *Haran*. Et quidni testis *Samariticus* sit testis bonæ fidei in re ita propabili? Quid periculi, si admittatur mendum vel lapsus in *Hebræo*? Imo nonne est necesse, ut id fiat in locis suprâ nominatis? Quod si ergo liceat & æquum sit emendare in iis, quidni idem fiat etiam in ætate *Tharae*, sensu emendationem æque postulante? Verba sunt incomparabilis *Capelli*, in *Criticis suis sacris*; Non pauca esse ἀδύνατα ἀπὸ τῶν Βιβλίων Ἑβραίων, quæ vix aliâ ratione solvi aut conciliari possunt, quam admittendo levem in sacro codice lapsum emendandum. Quod quo minus fiat in hoc ipso loco ætatis *Tharae*, cum lectio ista *Samaritani Codicis* ita bellè conciliat *Stephanum* cum *Mose*, & *Mosem* cum seipso, (si enim cum eo legas *Tharam* fuisse tantum 145. annorum senem cum moreretur, aptè congruunt, *Abrahamum* esse natum 70. anno *Tharae*, & exiisse è *Charan*, ubi mortuus erat *Thara* anno ætatis 75, & *Deum* transtulisse eum post mortem patris in terram *Chanaan*) unicui tantum equidem video obstaculum, quod etiam ibidem animadvertit incomparabilis vir. Religio est vel latum pilum a codicibus *Hebræis*, ut *Rabbinorum* curâ nobis transmittuntur, recedere, vel ipsorum lectionem vitii arguere. Et si ita stat sententia, præstat cum *Scaligero* nodum hunc solvendum relinquere, dum *Elias* venit. Sciendum verò interim

terim, dum nimis arcte adhæretur *Masorethis*; certissimum esse, *Interpretes* in innumeras impegisse inextricabiles controversias, quæ, si admittatur in illis mendum, vel ex *Samaritano* vel ex *LXX.* facillimè emendari & conciliari poterunt sine ullo fidei præjudicio. Et quidni admittatur mendum vel varia lectio in *Veteri*, pari modo quo admittimus in *Novo*.

C. 7. v. 10 Καὶ ἔδωκεν αὐτῷ χάριν ἢ σοφίαν ἐναντίον Φαραὼ βασιλέως Αἰγύπτου, ἢ κατέστησεν αὐτὸν &c. Et dedit ei gratiam & sapientiam in conspectu Pharaonis regis Egypti, qui, ut vertit *Beza*, constituit eum præpositum super Egyptum. Phrasi eadem quam animadvertimus *Matth.* 27. 10. & sæpiùs alibi.

V. 15, 16. καλέσθη ἡ Ἰακώβ εἰς Αἴγυπτον ἢ ἐτελεύτησεν αὐτὸς ἢ οἱ πατέρες ἡμεῶν. Καὶ μετετέθησαν εἰς Σιχέμ, ἢ ἐτέθησαν ἐν τῷ μνήματι ὃ ὠνήσατο, Ἀβραὰμ τιμῆς ἀργυρίου ἀπὸ τῶν υἱῶν Ἐμμὸρ τῷ Σιχέμ. Et descendit Jacob in Egyptum, & defunctus est ipse & patres nostri, & translati sunt in Sichem, & positi in sepulchro quod emit Abraham pretio argenti à filiis Emmor patris Sichem. Versio ista hunc locum variis fecit obnoxium erroribus. Primò enim implicat à connexionione copulativæ (ἢ) Jacobum unà cum patribus deportatum sive translatum fuisse in Sichem, cum ex Scriptura pateat Jacobum diu ante exitum ex Egypto, deportatum & sepultum esse à Josepho, & senioribus Israel in spelunca agri Machpelah, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulchri ab Ephron Hethæo, *Gen.* 50. 13. Proximo loco affirmare videtur, quod disertè est contrarium authoritati veteris, Abrahamum emisse locum sepulturæ à filiis Emmor patris Sichem, cum quem ille emerat, ab Ephrone Hethæo emerit. Jacob verò à filiis Emmor. Ultimo loco necessariò innuit, patres reliquos fuisse in Sichem, cum, si qua rationi fides, sepulti fuerint in eodem loco, in quo sepulti erant eorum patres, nempe in Hebrone. Nam, ut jam antea dixi, Jacob certè sepultus est in spelunca agri Machpelah, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem

sionem sepulchri (procul dubio pro familiâ suâ) prout
 ipse *Jacob* dixerat ad *Iosephum*, *Non sepelias me in Ægypto,,*
sed dormiam cum patribus meis, & auferes me de hac terra
condesque in sepulchro majorum Gen. 47. 30. 31. Ubi sepe-
 lierunt *Abrahamum* & *Saram* uxorem ejus ubi sepultus est
Isaac cum *Rebecca* conjuge sua, ubi & *Leah* condita jacet.
 Gen. 49. 31. & ubi *Jacob* & *Leah* ambo sepulti sunt, &
Jacobi patres & matres, etiam plusquam probabile, est &
 filios suos omnes etiam esse sepultos, *Iosepho* tantum ex-
 cepto, qui sepultus est in *Sichem*, secundum juramentum
 quod cepit à filiis *Israel*, en. 40. 25. In parte agri quem
 emerat *Jacob* à filiis *Emmor* patris *Sichem* centum novel-
 lis ovibus, & fuit in possessionem filiorum *Ioseph*. Iosh. 24.
 32. Et quod huic conjecturæ omnino possit reponi, nil e-
 quidem reperio præter testimonium sancti *Hieronimi*,
 qui in *Epitaphio Paula* ait, fratres *Iosephi* sepultos esse in
Sichem. Sed cum reverentiâ liceat tanti viri testimonio
 opponere illud *Iosephi*, qui lib. 2. *Antiq. Jud.* expressè af-
 firmat, *Iosephi*, fratres mortuos in *Ægypto*, & eorum cor-
 pora filios & nepotes in *Hebronem* (nempè in speluncam
 agri *Machpelah*, hæc est *Hebron*, qui confirmatus est *Abrahæ*
 in possessionem monumenti à filiis *Heth*. Gen. 23. 19, 20.) re-
 lata sepelivisse; *Iosephi* autem ossa translata esse in *Chana-*
neam per *Hebræos* cum ex *Ægypto* migrarent, sic enim ju-
 rejurando eos obstrinxerat *Iosephus*, secundum quod sepulta
 sunt in *Sichem*, ut jam antea dictum. Neque fuit ab offi-
 cio vel ratione alienum, ut prius sepelirent *Iosephi* ossa in
Sichem, vel honoris causâ, eò quòd fuerit totius *Ægypti*
 præfectus, atque ad *Hebronem* deportarent reliquorum
 patrum ossa sepelienda in *Hebrone*. Et si libranda testi-
 monia, quamvis in quæstione fidei crediderim *Hieronimo*,
 in re tamen *Historia*, quæ etiam nationem suam tangit,
 & de qua de industriâ scripsit, fidem *Ioseph* potius adhi-
 bendam sentio, præsertim cum propius ad *Scripturæ* men-
 tem & rationem accesserit. Ut ergo præveniatur, in
 quem tam sumus proni, error primus, verba velim in hunc
 modum

modum verti, saltem intelligi, *Et descendit Iacob in Ægyptum; καὶ ἐτελεύτησεν αὐτὸς, & defunctus est ipse, & patres nostri* (repetendo ἐτελεύτησαν in plurali, quod neccellariò faciendum ut constructio fiat) *defuncti sunt, & translati sunt in Sichem, i. e. Patres nostri, & non Iacob. Et ut concilientur τὰ συζυγῆτα posteriora, verti velim & distinguere in hunc modum. καὶ ἐτέθνησαν ἐν τῷ μνήματι [ὃ ὠνήσατο Ἀβραάμ τιμῆς ἀργυρίου] ὡς καὶ τῷ Ἰωάνν. Ἐμμερὸς τῆς Σιχέμ. Et positi sunt in sepulchro (quod emit Abraham pretio argenti) à filiis Emmor patris Sihim. Atque hanc versione, quæ certè est in se legitima quoad Grammaticam vel usum loquendi, nulla vis omninò sit veritati historię; nec enim affirmat positos fuisse patres in sepulchro quod emit Abraham à filiis Emmor, quod adeò Scripturæ veteri est contrarium, nec sepultos fuisse in agro Sichem; sed potius innuit, ipsos prius deportatos esse in Sichem, & deinde postquam Iosephi ossa prius (ut par erat) ibi fuissent condita, à Sichemis vel ab agro Sichem, quod unum & idem est, translatos esse & sepultos in sepulchro, quod emit Abraham pretio argenti, nempe ab Ephrone in Hebrone, secundum testimonium Iosephi, rationem, & Scripturam. Neque est versio ista omnino insolens, vel nova: Περὰ enim cum Genitivo propriè propriè significat motum à personâ, κίνησιν ἀπὸ ἐμψύχων. Cum ergo lectio vetus & versio sit ita dura & inconcinna, ut nullo modo possit conciliari, nisi crassâ aliquâ emendatione textus, sobriis & doctis perpendendum submitto, an non satius & magis æquum sit hanc interpretationem admittere, etsi magisteriali autoritate destitutam, quàm, ut solemus, fugere ad remedia ita violenta. Neque sum solus sine teste, adstipulatur nobis, De Diem, vir inter primos doctus, cum dicat, ὡς καὶ τῷ Ἰωάνν. Ἐμμερὸς τῆς Σιχέμ, Non esse construendum cum ὠνήσατο, sed cum ἐτέθνησαν; quam sententiam ob Iosephi auctoritatem agnoscit apud se potiore esse.*

V. 19. Οὐδὲ κατὰ σοφισμὸν τὸ γένος ἡμῶν ἐκείνων
τῶν

τὰς πατέρας ἡμῶν ἥ ποιεῖν ἐκδεῖται τὰ βρέφη αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ζῶντοναῖς. Verba hæc plerumque non vertuntur commodè. Vix enim crediderim *Hebræos* ita omnem exuisse humanitatem, ut ipsi suos exponerent infantes ne servarentur vivi. Nec quicquam tale in *Exodo* narrat *Moses*, at *Pharaonem* præcepisse populo suo (*obstetricibus Hebræis renuentibus exequi mandata ejus quoniam timebant Deum*) diserte hisce verbis, omnem filium qui nascitur *Hebræis* εἰς τὸν ποταμὸν ῥίψετε projicite in flumen &c. Ita ut ad veriorum sensum concilientur hæc verba, credo ea multò rectius verbi. Hæc circumveniens genus nostrum afflixit patres nostros, faciendo projici infantes eorum, ne servarentur vivi, vel ut vertit *Interpres Arabicus*, efficiendo ut infantes eorum projicerentur ne viverent. ἐκδεῖται enim apud *Scidam* ἐκείνους ῥίψετε projecta, τὴν ποιεῖν ἐκδεῖται recte, faciendo projici; Reperire est eadem phrasin. 1. *Reg.* 17. 20. σὺ κεκάκωκας ἥ δαυὶδ ὡς αὐτὸν υἱὸν αὐτῆς. Tu affixisti viduam faciendo mori filium ejus ut etiam *Ruth.* 1. 6. ὅτι ἐπέσκεπται Κύριος τὸν λαὸν αὐτῆς δέναυ αὐτοῖς ἀγρῶς, Quod visitaverat Dominus populum suum dando eis panem & *Psal.* 78. 18. καὶ ἐξέπειραν ἥ Θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἥ αἰτῆσαι βρώματα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν. Et tentarunt Deum in cordibus suis petendo cibum animabus suis. Ac si ita vertatur, *Luc.* 1. 54. 55. commodiorem opinor reddet sensum, μνησθῆναι ἐλέους, & sublevavit filium suum *Israel* reminiscendo misericordiam &c. ut ibidem etiam v. 67. 77. praibis enim ante faciem Domini parare vias ejus τὴν δέναυ γνώσιν σωτηρίας &c. dando cognitionem salutis populo ejus in remissionem peccatorum.

V 45. Ἦν καὶ εἰσήγαγον δὲ δέξασθαι οἱ πατέρες ἡμῶν. &c. Quod etiam patres nostri accipientes successive aliis ab alio introduxerunt cum *Iesu* in possessionem gentium. Διαδέχομαι, τὸ, δὲ πολλῶν ἐρχόμενον ἀφ' ἑτέρου εἰς ἕτερον ἐπ' ἐμὲ ἡκον δέχομαι. *Phau.*

C 8. 33. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτῆς ἡ κείσις αὐτῆς ἤρθη. In humiliatione ejus judicium ejus sublatum est i. e. cum semel humiliaverat seipsam ad mortem crucis, *Philip.* 2. 8. non erat ampli-

amplius obnoxius iudicio hominum. Tunc enim ut sequitur *quis enarrabit generationem ejus? quoniam tollitur è terra vita ejus.* Sublata est enim vita ejus è potestate terrenorum iudicum, adeo ut à generatione in generationem in æternum nunc victurus sit invitâ hominum malitia. *Non jam amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur.* Rom. 6. 9. Atque hæc interpretatio facillime aptatur ad *textum Hebraicum.*

C. 10. v. 36, 37, 38. Τὸν λόγον, ὃν ἀπέστειλε τοῖς ὑμῖν Ἰσραὴλ εὐαγγελίζομεθα εἰς ὅλην ὅλην τὴν γῆν [ἵνα πάντων γένηται] ὑμεῖς αἰσάτε, τὸ ὑπόμνητον ῥῆμα καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας, ἀρχαί μνησθον ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, μὲν τὸ βάπτισμα ὃ ἐκήρυξεν Ἰωάννης, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ, ὡς ἔχει σεν αὐτὸν ὁ Θεός, &c. Τὸ sumitur τεχνικῶς, vel appositive; ante Ἰησοῦν cum Syro subaudi καὶ. Ubique enim locus est Accusativo, si intelligas καὶ. *Verbum quod misit filiis Israel, annuncians pacem per Jesum Christum (hic est omnium Dominus) vos nostis, verbum scilicet quod fuit per totam Judæam, initium sumens à Galia post baptisma quod prædicavit Johannes de Jesu Nazareno, quomodo unxerit eum Deus spiritu sancto, &c. Vos nostis, i. e. fama accepistis, non ignoratis utpote rem adeò vulgatam.*

C. 13. 20. Καὶ μὲν ταῦτα ὡς ἑτεσὶ τετρακοσίοις καὶ πενήντων ἔδοκε καί τας ἑως Σαμὴλ. Porro quadringentis & quinquaginta annis dedit eis Indices. ut Syrus, & Arabs, & alii. Verum locus iste, ut ait Scaliger, est crux Chronologorum, dicas & Interpretum; inter quos haud pauci tuentur hanc versionem, quâ usus est Syrus & Arabs; quam etiam pro viribus defendit Beroaldus, lib. 3. c. 4. nec sine applausu, addendo in sua computatione Chronologicâ annos Oppressorum numero annorum iudicum, qui initium sumentes à tempore quo Cushan-rishathaim opprimere cœpit Israel, Jud. 3. 8. faciunt exactum numerum quadringentorum & quinquaginta annorum usque ad Samuelem. Felix quidem & speciosa est inventio. Verum præter exceptiones justas, quæ huic computo possunt objici, eò quòd

quòd tempus *Seniorum*, qui judicabant *Israëlem* immediate post *Joshuam*, non in eo comprehenditur, quos negari non potest fuisse *Judices* etiam si quàm diu, non patet ex Scripturâ; *Eusebius*, ait *Traditionem* dedisse eis octodecim annos, *Africanus* triginta tribuit: verùm quàm longo vel brevi tempore utcunque fuerit, auget certè numerum quadringentorum & quinquaginta annorum ita ut numerus iste non sit adeò exactus ut *Beroaldus* voluit; & præterquàm etiam quòd viginti anni *Samsonis*, in quibus judicavit *Israëlem* in diebus *Philistinorum*, in quorum manns dedit *Deus Israelitas* spatio quadraginta annorum, sint ex iis deducendi, quod computationem ejus etiam reddit vanam, ipse sibi *Beroaldus* objectionem fecit nullà ar. e diluendam; atque ea est hujusmodi, posito, tempus ab exitu ex *Egypto* usque ad inchoationem structuræ templi, fuisse quadringentorum & octoginta annorum, ut disertè dicitur 1. Reg. 6. 1. Qui numerus omnino retinendus, nisi totam *sacram Chronologiam* subvertere malimus, ut inquit *Beza* si *Judicibus* demus annos quadringentos & quinquaginta, *Mosi* in deserto quadringinta, *Ioshuæ* octodecim, (nec quisquam dat pauciores *Samueli* quadraginta, *Davidi* triginta & *Solomoni* antè inchoatam structuram templi quatuor) erunt in toto (nec supputamus tempus *Seniorum*) 582. anni. Adeò ut secundum sui ipsius objectionem sit planè impossibile temporibus *Judicum* tribuere 450. annos. Sed ut rem salvet, Ut apostoli memorata supputatio intelligatur, animadvertendum ait, quosdam annos his repeti, & iterato dici, quemadmodum afflictionum anni dicti sunt comprehendere, & ad eam summam referri quâ dicitur pax fuisse & quievissè terra à præliis. De quo nihil solitus *Apostolus* eam summam retulit, quam sigillatim sumpti omnes isti numeri, quos exposuimus eundo per singula capita libri *Judicum*, constituunt. Sed has considerationes unquam in *Apostoli* mentem ascendisse vix credibile, multo minus *Apostolum* contra ipsam scientiæ lucem voluisse numerare annorum summam, quæ constare non potuit cum Scriptura Veteri.

Egregium certe id fuisset scandalum *Judeis*, quibus non ignoti vel inobservati temporum erant computi. Cum ergo interpretatio ista tot exceptionibus sit obnoxia, sine injuriâ fas est aliam exquirere, neque occurrit nobis alia magis sana, quam eorum qui hîc volunt intelligi, non quâmdiu, sed quando *Deus* dedit illis *Judices*, ideoque distinguunt & referunt verba illa [*καὶ μὴ λαῖτα ὡς ἔτεσι τετρακοσίοις καὶ πεντήκοντα*] ad verba præcedentia, v. 17. nempe ad tempus quo *Deus* populi *Israelis* elegit patres eorum; adeò ut debuerint verba distinigi & verti in hunc modum. Et postea ferè vel circiter quadringentis & quinquaginta annis, i. e. per *Metathesim*, & ferè vel circiter quadringentis & quinquaginta annis postea, dedit eis *Judices*; in quo sensu legunt *Lat. Vet. & Ethiop.* Tempus verò hoc, in quo *Deus* potest dici elegisse patres quasi quadringentis & quinquaginta annis ante tempus *Judicium* ab iis computatur à nato *Isaaco* in quo *Deus* verè dicitur elegisse *Patres*. Dixerat enim *Abrahamo Deus*, In *Isaaco* vocabitur *semen tuum*. Et ut computus iste magis fiat planus, à nato *Isaaco* vacabitur *semen tuum*. Et ut computus iste magis fiat planus, à nato *Isaaco* ajunt ad natum *Jacobum* sunt anni 60, inde ad introitum in *Aegyptum* 130, inde ad exitum 210, inde ad introitum in terram *Chanaan* 40, inde ad distributionem terræ, quo tempore incœperunt esse *Judices*, 7, qui simul faciunt 447. annos, i. e. circiter vel ferè 450, defunt enim solummodò tres. Et si computus incipiat ab anno præcedente, nempe ab *Isaaco* promisso, cum diceret *Abrahamo Deus*, *Sara* uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus *Isaac*, & constituam pactum meum illi in fœdus sempiternum & semini ejus post eum. *Gen. 17.* Quo tempore *Deus* fortè dicitur æquè, si non magis propriè, elegisse patres; anni erunt 448. anno adhuc altero propiore ad numerum *Apostoli*, adeò ut defuerint tantum duo. Reverendissimus verò & Doctissimus *Usserius* noster, à nato *Isaaco* ad distributionem terræ, (quod evenisse ait annis post electionem *Patrum* circiter 450.) numerat an-

nos 452, & alii propemodum, si non exacte 450. Ex quo fas opinor est conjicere, propter hanc temporis incertitudinem, *Apostolum* ejus circumstantiam expressisse particulam indefinitam, ὥς circiter quadringentis & quinquaginta annis. Ideoque non importune *Scaliger* in notis in *Euseb. Chronic. pag. 245. ait.* Ego sapientissime ab *Eusebio* dictum puto, τὸν Ἀπόστολον ἐκ ἀκριβοῦς ἔμμενον εἰπεῖν, ἀλλὰ ἐμδοχῇ κοινοτέρα, ut sit numerus pro numero ex quotidiano usu, quo ὀλοχρῶς ἐκ ἀκριβῶς aliquam summam enuntiamus. Sic apud *Demosthenem* & *Plautum* talentum nominari videmus, ubi non exiguus drachmarum numerus deest vel superest. Et vulgatissima est hæc numerandi καὶ ἀχρησις.

V. 27. Οἱ καὶ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τῶτον, ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας, κείναντες, ἐπλήρωσαν. Vertendum per Hyperbaton, quasi legeretur, Οἱ καὶ κατοικοῦντες ἐν Ἱερουσαλὴμ, καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, τῶτον κείναντες, ἀγνοήσαντες καὶ τὰς φωνὰς τῶν προφητῶν τὰς κατὰ πᾶν σάββατον ἀναγινωσκομένας ἐπλήρωσαν. Qui enim habitabant in *Jerusalem*, & principes eorum hunc condemnantes, ignorantibus etiam voces Prophetarum, quæ unoquoque legebantur Sabbato, impleverunt. Similes implicitas & perplexas trajectiones videre est apud *Demosthenem*, quibus eum usum fuisse affirmat *Stephanus* ad venustatem sermoni conciliandum, & apud *Platonem*, quale est illud in *Phædro*, ἀλλήθῃ, ἔφη, λέγεις, ὁ Σωκράτης, ὦ Κέβης, Vera dicis O *Cebes*, inquit *Socrates*. Quod loquendi genus & imitari & affectare videtur *Cicero*? Noli inquit mirari *Africanus*. O magnam inquit artem *Brutus*, Vide *Bexam* in *Act. 24. 22.* vide etiam *Joh. 13. 8.* *1. Cor. 10. 27.* *Phil. 1. 21.* *Jac. 2. 1. 3.* & alibi.

V. 41. Ἰδετε οἱ καταφρονεταὶ καὶ θαυμάσατε καὶ ἀφανίσθητε, &c. *Lucas* nec *Hebræa* nec *Græca* laudat καὶ ἀπόστα, proprius verò accedit ad *Interpretes Græcos*, quos salvo sensu contraxit. Apud eos enim legitur, Ἰδετε οἱ καταφρονεταὶ καὶ ὀπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε.

Videte contemtores & resipiscite, & admiramini mirabilia, & disperdimini; ut interpretes. Hebraei vero, ראו בניס והבטו ונתתם ונתתם. Videte in gentibus (i. e. vos qui estis inter Gentes) & aspiciite, & attoniti estote, obstupescite, ut Pagnin. Ubi verbum ונתתם pro possibili errore literarum bis à Græcis videtur reddi; postquam enim vulgari lectione vertissent θαυμάσια, opinantes, opinor, non bene convenire unam eandemque vocem repetitam, addiderunt etiam τὸ ἀφανίσαι, existimantes fortè pro ונתתם debuisse legi ונתתם errore proclivi satis ob literarum similitudinem; quæ vox significat, latibulum querite, & admodum quadrat cum voce ἀφανίσαι; ἀφανίζειν enim apud Hesychium est κρυπάζειν, tegere, vel abscondere. Sic apud Plutarchum, ἀφανίζειν ἔδειξεν τὸ ἀληθές, non vult tegere veritatem; &, οἱ γὰρ ἔλαφοι κατορύττουσιν κατὰ τὴν γῆν, ὅταν ἐκπέσῃ τὸ κέρας, Cervi quando decidit cornu defodiunt, & abscondunt sub terra. Sic Job 22. 20. vocem ונתתם quæ significat, abscondit, LXX. vertunt ἀφανίζει; in quo sensu ἀφανίσαι videtur hoc loco aptius verti. Videte contemtores, & obstupescite, vel & attoniti estote, & abscondimini; sive latibula vobis querite, est enim ונתתם vel ונתתם propriè latibulum, vel receptaculum, ubi quis tutus est contra cæli, aliàsve injurias, ut Schindlerus. Atque ita debere intelligi valdè innuit, quod versio ista magis convenit cum scopo loci, quàm vel evanescite, vel disperdimini, quæ quid sibi velint non adeo est in promptu dicere; præcipue si erratum sit à Masorethis, legendo בניס inter Genies pro בניס καταφρονταί, contemtores, ut est propter similitudinem literarum נ. י. certe possibile, & in hoc loco Habak, videtur plusquàm probabile. Non enim alloquitur Propheta Gentes, sed Judæos, quos omnino tangit sequens sermo, super quos in ipsorum diebus superventura fuit devastatio, quam prænuntiât, captivitas nempe Babylonica, de qua vide quid locutus fuerit Dominus 2. Reg. 21. 13, 14. Qui optimo etiam jure vocantur בניס καταφρονταί, contemtores, qui perverterunt*

judicium, & lacerârunt legem Dei, ut vertunt aliqui, id-
eóque non sine causa jubentur aspicere, & attoniti mirari
opus *Domini*, quod facturus erat in diebus eorum, & sei-
pſos tegere à venturâ irâ. Atque ne hoc fatum jam in
ipſos superveniat, *Judaos* hoc loco cavere jubet *Apostolus*,
excidium *Hierosolymæ* horrendum præsignificans.

V. 48. καὶ ἐπίστευσαν ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι εἰς ζωὴν αἰώνιον,
*Et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam eter-
nam*, ut *Vetus*, *Ordinati* ut *Beza*, eodem tamen sensu.
Dura verò & insolens est illa versio, neque quadrat, ut
haud pauci sentiunt, cum *Scriptura*. Quidni ergò, ut
saltem locus iste nil momenti afferat tam controverso sen-
ſui, de quo nunquam erit, usque dum *Elias* venerit, di-
ſputandi finis, distinguantur & vertantur verba ista potius
in hunc modum: καὶ ἐπίστευσαν, ὅσοι ἦσαν τεταγμένοι, εἰς
ζωὴν αἰώνιον, *Et crediderunt, quoquot convenerunt, in vitam
eternam*. *Judæi* seipſos indignos judicârunt vitâ æternâ,
v. 46. *Gentes* autem audientes gavisæ sunt, & glorificabant
verbum *Domini*, & crediderunt in vitam æternam quotquot
venerunt: τεταγμένοι posito pro σωτηριοί, qua voce u-
sus est *Evangelista*, v. 44. σχεδὸν πᾶσα ἡ πόλις σωήχθη, pe-
nè universa civitas convenit audire verbum Dei. Credere
in vitam æternam est articulus fidei, imò summa fidei, hæc
est enim vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, &
quem misisti *Jesum Christum*. Job 17.3. Quoad interpre-
tationem vocis τεταγμένοι, non est omninò nova, nec si-
ne autoritate; vox enim *Hebræa* רָצוּ quæ à LXX. fre-
quenter vertitur σώζω, & συναθροίζω, convenio, & con-
grego, vertitur ab iis quandoque τάττω, ut *Exod.* 29, 43.
וְרָצוּ לְפָנַי לְכָל יְהוּדָה, & τάξομαι ἐκεί τοῖς υἱοῖς Ἰσρα-
ήλ. *Et conveniam* ibi filiis *Israel*, ut *Pagninus*. Est etiam
τάττω proprie, εἰς τάξιν καθίστω, in ordine colloco, adeo ut ne-
que à sensu abhorreat, si reddatur, *Et quotquot erant in or-
dine collocati* (nempè ad audiendum verbum Dei) credide-
runt in vitam æternam; vel, quotquot erant instructi, secun-
dum vim vocis alteram, i. e. qui quod docuit *Apostolus*, au-
diverunt.

diverunt. Nec possum aliter sentire, quin εἰς ζωὴν αἰώνιον
necessario oporteat construi cum verbo ἐπίστευσαν, quic-
quid velit τὸ τεταγμένοι.

Cap. 14. v. 23. Χειροτονήσαντες δὲ πάντες &c. i. e. *ut alii,*
καταστήσαντες, in quo sensu multoties occurrit apud Scri-
ptores Græcos, Ethnicos & Ecclesiasticos. Cum constituis-
sent illis Presbyteros, ut scribit Paulus Tito 1, 5. *ut alii, ordina-*
tes, vel cum ordinassent illos, sensu hodierno Ecclesiastico.
Utra valeat interpretatio, non minima lis est. Ut dicam
ego quo sentio liberè, non possum non profiteri, me to-
tum in eorum sententiam ire, qui ajunt *Lucam* hoc loco
velle, *καταστήσαντες*, *constituentes*, non vero *ordinantes* sen-
su Ecclesiastico hodierno. Non enim vel argumento, vel
testimonio adhuc vincor, ut credam *χειροτονίαν*, per se
tunc temporis, vel à multis post diebus, significasse *χειρο-*
θεσίαν vel *καθίστησιν*, adeo ut omne quod affirmat Zona-
ras de acceptione verà hujus vocis in initio Scholii in pri-
mum Apostolorum Canonem (quocunque fine vel impulsu)
verissimum esse rear. Cujus verba, quia sententiam no-
stram ita planè exprimunt, (valeant quantum valere pos-
sunt) libet hìc apponere. Νῦν μὲν χειροτονία καλεῖται, &c.
Nunc quidem *Chirotonia* vocatur absolutio precum, sancti-
que Spiritus invocatio, dum sacerdotio quis initiatur & con-
secrationem sortitur, eo dicta, quod Pontifex extendat ma-
num, benedicens homini ad sacra delingendo; sed ipsum suf-
fragium quondam nominatum est *Chirotonia*. Nam cum tur-
ba liceret in urbibus eligere sacrorum præfectos, conveniebat
ipsa turba, & alii quidem hunc, alii deligebant illum; qua-
tenus autem plurimum suffragium vinceret, eligentes ferunt so-
los τεῖνεν τὰς χεῖρας, extendere manus, & per manus ita por-
rectas numerabantur, qui vel hunc vel illum delegissent; plu-
rium verò calculis electum summo sacerdotio præfecere. Chi-
rotonia nomen hinc desumptum, quo sic etiam Synodorum
Patres inveniuntur usi, suffragium nominantes *Chirotoniam*.
Cujus exemplum profert ex *Laodicensis Synodi canone*
quinto. Et hucusque Zonaras; ex quo, siqua fides, apertè

arguitur vocem χειροτονίας sensu hodierno *Ecclesiastico* esse novam, saltem non in usu tempore *Apostolorum*. Ut hoc verò probetur plenius, missas faciendo authoritates universas suspectas, vel quæ in quæstionem vocari poterunt, provocemus ad æquos iudices, ad certa & probata testimonia à primævis *Scriptoribus* petenda, quorum sana & accepta est apud omnes authoritas. Et primò initium sumamus à *Sancto Paulo*, 2. *Cor.* 8. 19. ubi frater ille, cuius laus fuit in *Evangelio*, dicitur χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῆς ἐκκλησιᾶς, constitutus ab *Ecclesiis* socius peregrinationis *Pauli*, ubi credo quenquam velle sobriè asserere, eum ordinatum fuisse ab *Ecclesiis* sensu *Ordinationis* hodierno. Atque ab eo descendemus ad *Scriptores* proximos, quos omnes agnoscunt genuinos. Inter quos primà vice occurrit *Ignatius*, apud quem in *Epist.* ad *Philadelph.* quæ habetur genuina, legimus verba ista. πρέπον ἔστιν ὑμῖν ὡς ἐκκλησίᾳ Θεῆς χειροτονῆσαι ἐπίσκοπον, Decet vos ut *Ecclesiam Dei* eligere si-ve constituere *Episcopum*, *Ecclesia* scilicet *Antiochenæ*; ubi certè nemo serio affirmaverit *Episcopos* intelligi, quasi ad *Ecclesiam* repræsentativam hæc dicta forent, cum indefinitè scribat ad *Philadelphenses*, quos *Ecclesiam* vocat collectivè. & quibus dat præcepta singularia, nullo modo *Episcopis* propria solis. Et ab eo veniamus ad *Scriptores Ecclesiasticos* historicos primævos: in quibus plerumque, ni fallor, si non omnino, voces χειροτονία & χειροτονεῖν, electionem vel constitutionem, eligere vel constituere significant. Imo in quibusdam locis certo scio ita necessario verti, & credo herclè ita jure deberi vel saltem legitime posse in omnibus. Sic in *Eusebio* legimus, *Hist. Ecclesiast.* l. 6. c. 29. τῷ γὰρ ἀδελφῶν ἀπάντων χειροτονίας ἐνεκα ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ συγκεκροτημένων, omnibus enim fratribus electionis gratia in *Ecclesia* congregatis. Sic in *Socrate*, lib. 2. c. 6. *Alexander* *Episcopus Constantinopolis* dicitur esse mortuus, & δὲνα εἰς πλὴν αὐτῷ τόπον χειροτονήσας, priusquam aliquem in suo loco constituisset: &c. 26. ἐξ ὧν ἐλο πολὴ φιλονεικία περὶ χειροτονίας ἐπισκόπων ἄλλων ζητούντων, Magna fuit contentio circa electionem *Episcopi*

Episcopi, cum alii vellent alium. Et in Theodoro, lib. 4. c. 6. ἀλλὰ ἡ σύμφορος τῆ χειροτονίας γεγύμευ. Non solum non contradixi, sed etiam iuxta electioni unâ cum aliis suffragatus sum. Multa occurrunt similia exempla in his Authoribus, & in Sozomeno, & apud Evagrium, lib. 3. c. 13. Pergamius dicitur ὑπαρχὸς τῆ Αἰγύπτου χειροτονῆσαι, constitutus subrex Egypti. Sic etiam habemus in Philone, in legatione ad Cajum, χειροτονῆσθαι τοὺς ὑπάρχους, constitutis Praefectis. Ut taceam Scriptores Ethnicos, inter quos habet insignis exemplum Maximus Tyrius in quo Darium lascivientis equus ἐχειροτόνησεν ὅτι πρὸ ἀρχῶν, constituit principem. Adeo ut quantum est in me colligere ē probatis veterum testimoniis, χειροτονεῖν plerumque, si non omnino, apud eos sit ψυφίζεῖν vel καθίσαι, eligere vel constituere. Fateor eadem vox occurrit in sensu Ordinationis hodierno in variis scriptis, quæ præ se ferunt antiquitatem valdè magnam; Ut apud Apostolorum Canones, & quæ etiam præterenduntur Clementis constitutiones, quibus addi poterit ejusdem valoris χειροτονία ex Respons. ad orthodoxos. Sed cum de eorum singulis authoribus & antiquitate non immeritò dubitetur inter eruditos, non est certè æquum ut suspecta eorum Authoritas imponat legem pro usu vocis aliorum testimoniis, quorum fides nunquam vocata est in dubium. Neque verò est probabile Lexicographos veteres nullam hujusmodi ordinationis mentionem facere, apud quos χειροτονῆσαντες, καλῶς ἡσαντες, ἐκλεξάμενοι, χειροτονία, ἐκλογὴ, χειροτονεῖν, καθίσαι, ψυφίζεῖν. Vel Lucam quem omnes prædicant τὸ Ἐμμανὺλ ἐκ ἀπείρου cum Sophronio, velle usurpare vocem in sensu nusquam apud eos cognito vel cognoscibili. Argumentis ergo & testimoniis hisce fretus, non possum non credere quin τὸ χειροτονεῖν, ab antiquo significarit constituere tantum & eligere, nec quid aliud. Vocem verò χειροτονῆσαντες hoc loco nihil aliud vel ultrà denotate quàm constitutionem Presbyterorum, quæ facta est à Paulo & Barnaba, nec καθίστασιν, nec χειροθετοῦσιν, consecrationem vel ordinationem sensu hodierno

erno *Ecclesiastico*. Prima istius sensus notio expressis verbis in *Authore* probato occurrit in *Hieronymo*, nec in ea parte commentariorum suspecto, Is. 6. 58. ubi χειροτονία dicit esse *Ordinationem Clericorum*, quæ non solum *imprecationem vocis*, sed ad *impositionem impletur manûs*. Quæ vocis istius acceptio circa ista tempora primum videtur increbuisse, (etsi nec tum universaliter nota) cum jam pridem variis tumultibus evenientibus inter populum ipsum, & populum & Clerum pro electione *Episcoporum*, populus in posterum prudenter exclusus est decreto *Patrum*, vox verò χειροτονίας remansit, ab ipsis assumpta & tractu temporis in suum i. e. in *consecrationis* sensum substituta & accommodata. in summa, nè quis detorqueat sententiam nostram, sola mihi res est cum illis, qui volunt τὸ χειροτονεῖν hoc loco propriè & per se significare καθεύξωσιν, nempe *solennem ordinationem cum precibus, jejunio, & impositione manuum*. Hoc ergò τὸ χειροτονεῖν hoc loco significare constanter nego. Hos Presbyteros, quos *Apostoli* vel elegerant vel constituerant in variis distantibus Ecclesiis, fuisse omnes *consecratos cum precibus, jejunio, & impositione manuum* non nego, sed potius firmiter credo. Licet fortè tamen verba in hoc loco id neque evincant, nec quidem ferant, ut quidam volunt, qui pace sanctissimi viri beati *Chrysostomi*, non imprudenter vel incogitanter jejunium & præces hoc loco referant ad valedictionem *Pauli & Barnabæ*, & non ad constitutionem Presbyterorum, quasi id tantum obiter narraretur, sensus verò esset secundum veram & rectam constructionem, χειροτονήσαντες ἡ αὐτοῖς πρεσβυτέρους καὶ ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι, ὡς εἰπὼν παρέδωκε αὐτὸς τῷ κυρίῳ, &c Et cū constituisent illis Presbyteros per singulas Ecclesias, precati cum jejunio commendârunt eos Domino in quem crediderunt. Neque fuit ejusmodi valedictio omninò incongrua vel insolita. *Act. 20 36.* Paulus valedicturus Ephesiis, συν' πάσιν αὐτοῖς προσεύξατο, oravit cum omnibus illis: & 21. 5. valedicturus discipulis in Tyro, oravit eum eis positis genibus in litore.

zore. Quod si aliquando jejunarent, satis est & id probabile in negotio Presbyterorum in singulis Ecclesiis adeo distantibus, ut fuerunt *Derbe, Lystra, Antiochia, & Iconium* non fuit unius diei opus, quod strenue fuisse innuitur, si precatio cum jejunio referatur ad constitutionem Presbyterorum.

C. 15. v. 10. Νῦν δὲ τί πειράζετε τὸ Θεόν, ὅτι θείναι ζυγὸν &c. *Nunc ergo quid tentatis Deum imponendo jugum cervici discipulorum?* ut τὸ ποιεῖν ἐκθετα. Act. 7. 19.

V. 14. Συμεὼν ἐξηγήσατο καὶ οὕτως πρῶτον ὁ Θεὸς ἐπεσκέψατο, λαβεῖν ἐξ ἐθνῶν λαὸν ὅτι τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. *Symeon narravit quomodo Deus primò visitaverat, sumendo ex Gentibus populum nomini suo.* Eadem est dictionis formula cum ea quæ præcessit. Dictio est *Elleiptica*, & supplenda articulo τὸ, & præpositione quæ sensui maximè est congrua, aliquando ὅτι, aliquando ὅτι, ut Act. 27. 1. vel à simili.

C. 16. v. 10. Ὡς ὃ τὸ ὄραμα εἶδεν εὐθέως ἐζητήσαμεν &c. *Ut autem visionem viderat statim studuimus proficisci in Macedoniam.* Mutantur personæ, unde liquet *Lucam* hoc tempore associatum esse *Paulo* quod *Grotius* primò observat factum 20. 5. At illud secundum erat tempus cum proficisceretur à *Philippis Troada* nunc verò profecti sunt à *Troade Philippis*.

C. 17. v. 8, 9. Ἐτάραξαν δὲ τὸν ὄχλον καὶ τὰς πολιτάρχας ἀκούσας αὐτοῦ, καὶ λαβόντες τὸ ἱκανόν &c. i. e. *Hyperbaton.* *Commoverunt autem ista plebem & principes civitatis cum audirent, qui accipientes cautionem à Iasone & reliquis, dimiserunt illos.* τὸ καὶ recte exponitur qui vel & ille, subaudiendo αὐτοῖς, ut *Matth. 27. 10. Act. 7. 10 & alibi.*

V. 30. τὰς μὲν ἐν χρόνῳ τὴν ἀγνοίαν ὑπεειδὼν ὁ Θεὸς ταῦν ὡς γὰρ γένηται &c. *Hæc quidem tempora ignorantia despiciens Deus nunc annuntiat omnibus hominibus, ut poenitentiam agant.* τὰς dicitur pro τῇ τὰς. *Dispiciens, i. e. non respiciens, vel sine respectu præteriens.* In quo sensu vox illa sæpius in *Veteri.* ut *Dent. 22. 1. 3. & 4. Job. 31. 19.* *Misericordiam Dei nunc in præsentem in gentes prædicat, qui eos priorum*

temporum sicut perire in ignorantia non respiciens illos:
 ὑπερίδει, καταφρονεῖ, Hesych.

C. 19. v. 9. Ἐν τῇ αὐτῇ τυράννῃ τινός: sic legit Rob. Steph.
 & non Τυράννῃ cum litera maiuscula. In Schola cuiusdam
 civitatis principis; τυράννός ἐστιν ἀρχὴ πόλεως, est civitatis
 princeps Phav. Et in hoc sensu videntur intellexisse. Sic
 Ios. 13. & Iud. 16. sæpius in eodem capite pro Hebræo כִּרְסִי
 apud LXX. ἀρχόντες, Chaldeus legit כִּרְסִי / tyranni. Adeo
 ut vox videatur Chaldaica. Eandem etiam habemus
 Dan. 3. 2. Esth. 9. 3. Haback. 1. 10. Si nomen est proprium,
 cur addit τινός; Erasmi.

C. 20. v. 8. ἐν τῷ ὑπερώῳ Recte in coenaculo, ut Vetus.
 כַּעֲלִיָּה in superiore parte domus à verbo כָּלַע / ascendit,
 ad quam scalis ascendebatur, ubi antiquitus cœnabatur,
 ὑπερώον. Schmid. à Latino. Sic Festus Cœnacula dicuntur
 ad quæ scalis ascenditur.

C. 21. v. 16. Σοῦ ἡλθον ἡ ἡμεῖς μαθητῶν ἀπὸ Καισαρείας σὺν
 ἡμῖν ἄγοντες παρ' ᾧ ξενιδῶμεθα Μνάσωνι τινὶ Κυπρίῳ, ἀρχαίῳ
 μαθητῇ. Subaudiendum ὁ ἢ vel τινὲς τῶν μαθητῶν. Venerunt
 simul cum nobis quidam discipuli à Cesarea, ducentes ad
 Mnasonem quendam Cyprium, antiquum discipulum, a-
 pud quem hospitaremur. Μνάσωνν vel πρὸς τὸν Μνάσωνα.
 Verbis enim quæ significant motum ἐς locum Dativus sæpe
 additur pro Accusativo cum præpositione, ut ὁρμαῖ δὲ
 τὰ ἀέρῃ τῇ πόλει, pro eis πόλιν. Miror vero cur interpre-
 tes quos vidi omnes vertant, adducentes secum Mnaso-
 nem, cum Grammatica vel sensu; multo est enim proba-
 bilius Mnasonem habitasse, & iam fuisse Hierosolymis, apud
 quem statuebant hospitari.

C. 22. v. 25. Ὡς δὲ προέτειναν αὐτὸν τοῖς ἱμαῖσι. Προτείνει,
 δίδωσι, Hesych. ut verò tradiderant eum flagellis. i. e. flagel-
 landum, dixit astanti Centurioni Paulus, num hominem in-
 demnatum & Romanum licet vobis flagellare? vix credo
 Apō, solum distulisse sermonem suum ad Centurionem usq;
 dum denuadessent corpus & extendissent flagellandum,
 sed

sed à prima facie flagellorum primam arripuisse occasionem se notum facere.

C. 25. v. 5. Οἱ ἔκδυνα τοῖς ἐν ὑμῖν nempe κατηγορεῖν, Qui ergo possunt inter vos accusare descendant simul, & si quid est in viro crimen accusent eum.

C. 26. v. 16. Καὶ μάρτυρά ὦν τε εἶδες ὦν τε ὁφθῆσομαί σοι, ἐξαγέμενός σε &c. Ut constituam te ministrum & testem tum eorum quæ vidisti, tum eorum quæ à te videri faciam, cum eripiam te de populo (scilicet Judaico) & gentibus, ad quas nunc te mitto. ὁφθῆσομαι opinor accipi in Hebræorum Hiphil, ut in N. T. accipiuntur plurima.

C. 27. v. 9. Ὡς τὸ ἐν ἡσείαν ἡδὴ παραλελυθῆναι. Eò quòd & jejunium præterisset. Non ingratum erit spero nec intempestivum suo loco hic opponere, quod animadvertit alibi Reverendissimus Usserius in suis Veteris Testamenti Annalibus, Cujus verba sunt hujusmodi. Unde plusquam verisimile fit, eodem ejectum Adamum fuisse die quo inductus in Paradisum fuerat. Qui quidem dies Mundi decimus esse videatur (Kalendis Novembribus anni Juliani proleptici respondens:) quo deinceps ad memoriabilis hujus casus memoriam conservandum (ut rationi consentaneum est) instituta est Expiationis solennitas & statum jejunium (ἡσείας nomine Act. 27. 9. καὶ ἐξοχλῶ denotatum) in quo universi tam inquilini quam peregrini animas suas affligere jubebantur, adjuncta sanctione servissima, Omnis anima quæ non fuerit afflicta eo ipso die excindetur è populis. (Lev. 16. 29. & 23. 29.) Quàm verò sit periculosa navigatio post vel circà Kalendas Novembris non est opus dicere.

V. 21. τὴν ὕβριν ταύτην: Et non comparasse hanc procellam, sive tempestatem ὕβρις ὡς τὸ ὑεὶν βαρεῖ, eo quòd pluat pondus seu graviter. Suid: & in Pollucis Onomastico, ὕβρις ἄνεμος, procellosus ventus.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ROM C. I. v. 17. Δικαιοσύνη γὰρ Θεὸς ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτει ὅτι ἐκ πίστεως εἰς πίσιν. Verba hæc, ni fallor, optimè expo-

nuntur per *Metathesim*, quasi scriberetur, *δικαιοσύνη γὰρ Θεῷ ἐκ πίστεως ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτει* *Θεὸς πίσιν*. *Justitia enim Dei fide in eo revelatur in fidem, i. e. ut credatur.* Ut enim hæc *justitia Dei* ex fide demonstretur & credatur, est opus ferè totius Epistolæ. *Metatheses* ejusmodi in N. T. sunt frequentissimæ. Quoad Phrasim, *ἐς πίσιν*; est omninò eadem cum ea quæ præcessit v. 5. & quæ sequitur, 16. 26. *ἐς ὑπακοὴν πίστεως*, in obedientiam fidei, i. e. ut obediatur fidei inter Gentes. Qualis etiam est illa, 15. 18. *ἐς ὑπακοὴν ἐθνῶν* in obedientiam Gentium i. e. ut obedirent Gentes, ut utroque loco plerumque exponitur. Quid verò velit *ἐκ πίστεως ἐς πίσιν*, non benè convenit inter Interpretes.

C. 2. v. 15. *Τὸ ἔργον τοῦ νόμου*, Opus legis scriptum in cordibus. Opus legis est accusare, vel excusare. Atque id facit conscientia in uniuscujusque corde.

C. 3. v. 5. *Εἰ γὰρ ἡ ἀδικία ἡμῶν Θεῷ δικαιοσύνην συνίστησι, τί ἔρῃ μὲν; μὴ ἀδικῇ ὁ Θεὸς ὁ ὀπιφέρων τὴν ὀργήν;* (καὶ ἄνθρωπον λέγω, μὴ ἡμίλο. ἐπεὶ πῶς κρινεῖ ὁ Θεὸς τὸν κόσμον;) εἰ γὰρ ἡ ἀλήθεια τῷ Θεῷ ἐν τῷ ἐμῷ ψεύσματι ἐπερίσσειεν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ, τί ἔτι καὶ γὰρ ὡς ἀμαρτωλὸς κείνομαι, καὶ μὴ [καθὼς βλασφημύμεθα, καὶ καθὼς φασὶ τινες ἡμᾶς λέγειν.] ὅτι ποιήσω μὲν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ; ὧν τὸ κείμενόν ἐστιν. Si verò iniquitas nostra Dei justitiam commendat, quid dicemus? Nonne injustus est Deus qui infert iram? (secundum hominem loquor, absit; tum enim quomodo Deus judicabit mundum?) Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit ad ejus gloriam, cur ego tanquam peccator judicor: & non (sicut blasphemamur, & sicut quidam nos ajunt dicere) quoniam fecerimus mala ut venirent bona? quorum judicium justum est. Si enim in judicium vocarentur, eò quod fecerint mala ut venirent bona, καὶ ἄνθρωπον possint dicere, se non oportere judicari ut peccatores, sed absolvi potius, si non remunerari, eò quòd fecissent quòd tendebat ad Dei gloriam. At si hoc daretur, quomodo judicaret Deus mundum? si nimirum hoc prætextu evadere possent impij judicium Dei, nullus relinqueretur judicandus. Versio est
certè

certè in selegitima. Particula $\mu\eta$ sæpiùs in *N. T.* vertitur *nonne*, ut *Matth.* 12. 23. *Joh.* 4. 29. 18. 17, & 25. & alibi, ut etiam in hoc ipso loco vertit *Grotius*. Parùm interest quoad sensum, si vertatur, *num injustus est Deus?* vide eandem dicendi formulam 9. 14.

C. 4. v. 6. Καθ' ἃπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τῷ ἀνδρὶ &c. Post λέγει, subaudi κατὰ τὸν μακαρισμὸν. Sicut & *David dicit de beatitudine hominis cui Deus imputat justitiam sine operibus. Beati quorum remissa sunt iniquitates &c.* Ubique locus est Accusativo, si intelligas κατὰ ut Grammatici. Vide *Animad.* in *Act.* 10. 36. & *Rom.* 10. 5.

C. 5. v. 7. Ὑπὲρ γὰρ τῆς ἀγαθῆς χάριτος καὶ τοῦ μακάριου θάνατου. Pro bono forsitan quis audeat mori. Pro bono i. e. pro eo qui personaliter bonus huic vel illi homini. i. e. pro amico. μείζονα ταύτης ἀγάπην ἔδειξεν, &c. nemo majorem hoc amorem, quàm ut animam ponat pro amicis suis. *Joh.* 15. 13 ut exempla rara docent, nec ultra tendit humanus amor. Commendat autem in nos amorem Deus, quòd Christus pro nobis mortuus est, cùm peccatores essemus, v. 8. etiam cùm inimici, v. 10. Peccatores enim & inimici idem valent. Hic est amor qui cognitionem excedit. *Eph.* 3. 5.

V. 12, 13, 14. &c. Διὰ τὸ τοῦ ὅσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ ἔτι εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἡμαρτοῦ. Ἀχρι γὰρ νόμου ἀμαρτία ἦν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀμαρτία δὲ ἐκ ἐλλογῆται μὴ ὄντι νόμῳ. Ἀλλ' ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωσέως: καὶ ἐπὶ τοῖς μὴ ἀμαρτήσαντες ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδὰμ, ὅς ἐστι τύπος τοῦ μέλλοντος. Non acquiescendum reor *an antapodosis*, si quo modo illæso sensu possint expediri. Neque verò assentior his, qui volunt versum 18. & 19. respondere 12, atque eo modo evadere *an antapodosis*. Placet potius eorum sententia, qui vertunt καὶ ἔτι *etiam ita* vel quod planius frequenti *metathesi*, *ita quoque*, ut *Interpres Syrus & Arabicus*, & alii recentiores; qua versione non modò non læditur, sed etiam magis perficitur sensus & syntaxis, sumendò τὸ καὶ, hoc loco, quod de
priori

priore notavit *Erasmus* non ita oportune, redditivè, & non copulativè, ut in oratione *Dominicâ*, *ὡς ἐν ἡγανῶ, καὶ ἐπὶ τοῦ γῆς*, ut in cælo etiam in terra. Atque hoc modo non video quin hæc verba sint in se completa admodum & perfecta. Propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit, & per peccatum mors, ita quoque mors in omnes homines pertransiit, eò quod omnes peccaverunt. Usque enim ad legem peccatum erat in mundo. Peccatum verò non imputatur ubi non est lex. Imò regnavit mors ab Adamo usque ad Moysen, etiam in eos qui non peccaverunt secundum similitudinem transgressionis *Adami*, qui typus est futuri. Videtur *Apostolus* tacitæ quorundam objectioni occurrere, quos negare innuitur omnes fuisse peccatores, quod jam antea affirmaverat. Ideoque fortè sophisticè arguebant, Christum non esse mortuum pro omnibus. Est enim peccatum transgressio legis; non verò poterant illi legem transgredi qui non habebant, lex enim fuit à Moysè *Joh. .17.* Ut ergo objectionem horum præoccupet, hoc argumento, utitur. Sicut per unum hominẽ peccatum in mundum introiit & per peccatum mors; *ὡς τὸ*, propterea pari modo & jure mors in omnes homines pertransiit, eò quod omnes peccaverunt. Ita ut verissimum sit quod asserit. A lapsu *Adami* usque ad legem, i. e. ante legem certè *Mosaicam*, neque enim de alia lege differit per totam Epistolam, peccatum erat in mundo. Ultrà verò objicitur, peccatum autem non imputatur ubi non est lex; lex enim operatur iram. c. 4, 5. Imò etiam & imputatum est peccatum; regnavit enim mors ab Adamo usque ad Moysen, ergo ante legem peccatum & fuit in mundo & etiam imputatum est. Mottuos esse argumentum est peccasse, & peccatum imputari, nam stipendium peccati mors *6. 23.* Ideoque quia mors pertransiit in omnes, necessariò statuendum omnes homines peccavisse, & pœna mortis factos esse obnoxios, etiam eos qui non peccaverunt secundum similitudinem transgressionis *Adami*, in ipsos enim regnavit mors infantes, qui non peccaverunt nisi in Adamo, qui typus erat futuri hominis, subaudito

ἐν ὁμοίᾳ. Repræsentavit enim ille in personâ suâ totum
 genus hominum, etiam & infantium, qui ex ipso erant
 oriundi. Atque eo nomine & sensu appositè dicitur *Ada-*
mus hoc loco τὸ πᾶν ἡμῶν τοῦτο. Scio equidem universos
 interpretes & veteres & recentes *Christum* intelligere qui
futurus erat; sed si exactius examinetur locus, sensus iste
 nullam aut vix ullam habet cohærentiam cum contextu.
 Et si loquamur sensu idoneo, non potest *Adamus* dici ty-
 pus *Christi*; Typus enim est expressa figura rei quam re-
 præsentat, τὸ πᾶν respondet τῷ τὸ Ἰαυλὶ, ut sigillo cera. Necesse
 est ut ejus, quod bonum est, typus sit etiam bonus, ejus
 verò, quod malum est, typus sit etiam malus, alioquin non
 esset typus. Est etiam disparitas inter *Christum* & *Adamum*
 toto cælo. Quod si dispar aliquid potest esse typus, si
 quod nigrum est potest dici typus ejus quod album est, vel
 curvum recti, non est quod plura dicam. Si ergo velimus
 loqui proprie, *Adamus* veriùs & rectiùs dicitur typus
 progeniei suæ, quæ ex eo futura erat & quam virtualiter
 repræsentavit in personâ suâ, quæ etiam per peccatum e-
 jus obnoxia facta est peccato & pœnæ mortis. Atque ex
 his verbis in hunc modum expositis fortissimum credo
 argumentum strui pro originali peccato. Omnes enim
 homines in *Adamo* facti sunt obnoxii morti & peccato
 causæ mortis, omnes enim *Adami* transgressionis partici-
 pes facti sunt in ejus lumbis existentes omnes denique im-
 munditiem naturæ ab eo contraxerunt, qui filios genuit in
 imaginem suam Gen. 5. 3. Omnes ergò eodem tenentur rea-
 tu cum *Adamo*, mortemque promerentur qui ex eo geniti.
 Neque sum omninò sine teste. Favet versio vel Paraphra-
 sis *Æthiopica*, cujus verba sunt hujusmodi. Veruntamen
 dominata est mors propterea ab *Adamo* usque ad *Mosem*, tam
 in iis qui peccaverunt, quam in iis qui non peccaverunt, per il-
 lud peccatum *Adami*, eo quòd unusquisque in similitudine
Adami creatus est, & quia *Adamus* typus fuit illius qui erat
 venturus. E quibus verbis mihi pronum est intelligere,
 aperte eum dicere, Mortem in omnes, etiam in infantes

dominatam esse propter peccatum *Adami*, propter has duas causas, & quia unusquisque in *similitudine Adami* creatus est, & quia *Adamus* typus fuit illius qui erat venturus. Quæ causæ etsi videantur duæ, sunt revera tamen una eademque. Est enim altera alterius redditio & explanatio. Idem enim est, *Adamum* typum esse posteriorum qui venturi erant, & posteros *Adami* vel venturos in similitudine ejus esse factos. Dicere verò, quòd dominata est mors in omnes per peccatum *Adami* quia *Adamus* erat typus *Christi*, præterquam quod sit ἀκόλουθον, est etiam ἀνόντων. Si vero dicas dominatam esse mortem in omnes per peccatum *Adami*, quia *Adamus* erat posteriorum typus, i. e. qui in sua persona repræsentavit universum genus hominum, qui ex ipso erant futuri, apposite respondet scopo loci, facillimumque reor cuivis homini primo intuitu apprehendere; neque vero est in ullo sensu necessarium, ut hoc loco *Adamus* dicatur typus *Christi*. Concluserat his ultimis verbis, quod voluit *Apostolus*, omnes homines sub peccato, utpote qui in *Adamo* primo typo peccaverunt, atque inde morti facti sunt obnoxii. Ac tum demum progreditur v. 15. sermone discretivo, ἄλλ' ἕχ' &c. Ad copiosam satis, etiam sine his verbis, manifestationem disparitatis inter offensam *Adami* & Gratiam *Dei* in *Christo*. Quomodo etiam typus dicatur typus per *antithesim*, quod ita constanter ajunt, ingenue fateor non intelligo, neque credo similem typum reperiri in toto sacro codice. Atque hac versione & interpretatione funditus everti reor turrim illam confusionis, quam, fundamentum ponens in hoc loco, sibi struxit luxurians ille calamus, qui fabricavit sibi novum genus hominum quos *Præ-Adamitas* vocat, qui tam fidenter ausus est omnia sacra ventilare. Ultrà per me licet qui vult respondeat, meliùs vero & pro sapientia fiet, si nemo id muneris in se suscipiat, præstat enim vanas & inutiles quæstiones silentio consopire, quàm perscrutando & agitando, præsertim hac ætate, ἀναζωπυρεῖν.

C. 7. v. 6. Νυνὶ δὲ κατηγορεῖται ὅτι τὸ νόμιμον διακρίνοντος ἐν
 ὧ κα-

ὡ καὶ εἰχόμεθα. i.e. per frequentissimam trajectionem, Νυνὶ
 ὃ καὶ ἡ γυνὴ ἀπὸ τοῦ νόμου ἐν ᾧ καὶ εἰχόμεθα ἀποθανόντι. Et
 Quid magis obvium vel scopo loci magis appositum? Nunc
 verò soluti sumus à lege in qua detinebamur mortuâ. Neque
 verò est obscurum sine trajectione dicere: Nunc verò so-
 luti sumus à lege quæ est mortua in qua detinebamur. Atqui
 Paulus nunquam dicturus fuit legem Dei esse mortuam, ut
 Doctissimus Beza. Et quidni dicat Paulus? intelligens
 tamen interim quod ne unus quidem apex præteribit à lege
 Dei donec omnia fiant. Matth. 5. 18. Legem verò esse mortu-
 am ἐν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, in ipso exemplo ostendit, ut Chrysosto-
 mus. Lex enim dominatur in hominem quamdiu ea vivit, ut
 rectissime Erasmus, v. 1. Addens ultra, In conferenda simi-
 litudine Paulus legem Viri loco posuit & hominem uxoris
 vice. Ut morte Viri liberatur Uxor, ita antiquata lege libe-
 ratur prius obnoxius legi. Legem autem vivere dicit quam-
 diu valet, mortuam esse posteaquàm desit habere vigorem,
 quo nihil potuit dici rectius. Sic Vatablus, vivit, subau-
 di lex. Et Sic Grotius. Quamdiu lex vivit, quamdiu extincta
 non est. Lex enim abrogata mortua est. i. vim obligandi non
 habet. Atq; in hoc luto hæserunt diu, ni fallor, interpretes.

V. 24. Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος. τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώ-
 ματος τοῦ θανάτου τούτου; Optime exponitur per metathesin,
 quasi legeretur, τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ σώματος
 τούτου; Infelix ego homo; quis me liberabit à morte hujus corporis,
 quod tam miserè detinetur sub lege peccati, quæ est in membris
 meis? A morte, nempe secunda & æterna, statutum enim
 est hominibus semel mori, à quâ morte non est liberatio ex-
 pectanda. Perinde ac si dixisset, Quis me liberabit ab æter-
 nâ condemnatione, qui sum ita captivus factus & venun-
 datus sub peccato? Atq; hunc esse sensum innuunt sequen-
 tia. Ευχαριστῶ τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ &c. Quæ verba sup-
 plenda reor, redditivè vel responsoriè, cum Valla, & aliis,
 Gratias ago Deo, αὐτὸς με ῥύσεται, ipse me liberabit per Jesum
 Christum, & tum demum sequitur, c. 8. 1. Nulla ergo est
 condemna-

condemnatio iis qui sunt in Christo Iesu &c. Lex enim Spiritus vitae in Christo Iesu liberavit me à lege peccati, & à morte. (non mortis, ut plerumque exponitur) ut legitime potest verti, & etiam legit *Interpres Æthiopicus*. Metatheses ejusmodi sunt in N. T. abunde familiares. Vide *Animad. in Act. 13. 27 & 2. Cor. 4. 4.*

Cap. 8. v. 3. Τὸ γὰρ ἀδύνατον τῷ νόμῳ ἐν ᾧ ἡ θεία διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν τῇ ὁμοιωμάτι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ διὰ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Ver-
tendum per Metathesim. In eo enim quod impossibile legis infirmum erat proper carnem, Deus filium suum misit in similitudine peccatricis carnis, qui, sive & ille hostia pro peccato damnavit peccatum in carne. Antè πέμψας subaudi verbum substantivum ὡς, ut καὶ ἐκλεξάμενος, & elegit. *Luc. 6. 13.* & εὐρόντες γάρ, invenimus enim. *Act. 24. 5.* quā nihil familiarius phrasi, qualis occurrit apud *Lucam 1. 22* καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, & ipse innuebat illis. σαρκὸς ἁμαρτίας, peccatricis carnis, ut vertimus τὸ εὐαγγέλιον τῆς δόξης, *Gloriosum Evangelium*, *2. Cor. 4. 4.* & similia τὸ καὶ necessariò exponitur: qui vel & ille, ut sæpius facit *Beza & Anglicus*, idque valdè licitè, ut videre est in *Animad. Matth. 27. 10. Joh. 15. 6. Act. 2. 2. 7. 10.* & alibi. Non enim Deus Pater, nisi loquamur promiscuè, sed quem misit filius [verbum caro factum] pro peccato hostia damnavit peccatum in carne. καὶ διὰ ἁμαρτίας, ὁρῶν vertitur, hostia pro peccato, ut exponunt *Interpretes καὶ διὰ ἁμαρτίας Heb. 10. 6. & Psal. 40, 6.* de quo etiam vide apud *LXX, Lev. 6. 30. & 16. 27.* In Hebræo enim חַטָּאת vel חַטֹּאת, est peccatum & sacrificium expiationis pro peccato, *Num. 8. 8. Lev. 6. 25. Exod. 29. 14. & alibi*: ut etiam dicitur *Hos. 4. 8. Peccata populi mei comedunt*, i. e. sacrificia pro peccatis populi, contra mandatum Dei. *Lev. 6. 30. & 16. 26. & 2. Cor. 5. 21.* Eum qui non noverat peccatum pro nobis peccatum facit, i. e. hostiam pro peccato nostro. Parallelus hujus loci, ut animadvertit *Origenes* est *Heb. 9. 26. ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν αἰώνων εἰς ἀθέτησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανερωται.* In consumma-

tionem saeculorum per oblationem sui, i. e. *ὡς ἁμαρτίας*, pro peccato factus hostia, ad destructionem, i. e. ad condemnationem peccati apparuit. Cui etiam potest addi Heb. 7. 18. *Ἀθέτησις μὲν γὰρ γίνετο θεουργίας ἐντολῆς ἀλλὰ τὸ ἀθέτης αὐτῆς &c.* Priore enim loco damnavit & destruxit peccatum per immolationem sui, posteriore vero abolevit & damnavit legem propter ejus infirmitatem & inutile. Atque hæc versio hujus loci est in se legitima, utrum sit accommoda, judicet æquus Lector.

V. 19. &c. *Ἡ γὰρ ἀποκαταστάσις τῆς κτίσεως τῆς ἀποκαλύψιν τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται* (τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάσσεται ἕως ἄρτι, ἀλλὰ ἀλλὰ τῇ ὑποτάξει) ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς πλὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῆς τέκνων τοῦ Θεοῦ. Οἶδα μὲν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συσπνάζεται καὶ συωδινᾷ ἄχρι τῶν νῦν. Creatio enim i. e. mundus auidē expectat revelationem filiorum DEI, vanitati enim subiectus est mundus, non volens, sed propter eum qui subjecit eum) in spe, quod & ipse mundus liberabitur ex servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum DEI. Scimus enim quod totus mundus ingemiscit, & est in dolore partus usque ad praesens. Veteres plerumque & recentes hunc locum totum intelligunt per Prosopopœiam dictum de creatura irrationali, quæ liberabitur in statum incorruptibilitatis in ultimo die. Ego verò cum Augustino magis sentio per vocem κτίσεως hominem intelligi, neque sensum gemendi & dolendi esse in arboribus, quem secutus Cajetanus vult κτίσις hoc loco significare τὰ ἔθνη, frequenter enim sunt in N. T. κόσμος, ἡ κτίσις & τὰ ἔθνη eadem. Sæpius etiam Gentes distinctè vocantur mundus, in oppositione ad Ecclesiam DEI, quæ de mundo non esse dicitur, κόσμον τὴν ἐν αἰσίσιν καὶ ἐν ἁμαρτίᾳ ἀνθρώπων λέγει ὁ Ἀπόστολος. Phavor. Potuit quidem irrationalis creatura aliquo sensu expectare liberationem à servitute corruptionis, nullo verò opinor sensu poterant expectare liberationem in libertatem gloriae filiorum DEI. Perinde ergo sensus est ac si dixisset, cum ajo, passiones hujus temporis non esse dignas ad gloriam quæ

revelanda est in nobis, non est quod objiciat quisquam vestrum, hoc nihil ad nos Romanos pertinere, promissa enim facta esse semini Abraham. Imo etiam dico vobis, in vobis etiam revelandam esse gloriam, quæ futura est, five æterna five Evangelica. Nolo enim vos ignorare, Gentes universas, in quibus vos estis, i. 6. & 9. 24. avidè expectare, quando patefient filii DEI per prædicationem gloriæ Evangelii, cùm manifestabuntur fideles ex omni natione qui in CHRISTUM credunt, qui soli vocantur proprie filii DEI, in spe quod & ipsæ liberabuntur ex servitute corruptionis, à mancipiis peccati & erroris in libertatem gloriæ filiorum DEI, i. e. Evangelii, in quam vocati sunt fideles, ut sint ac errore immunes, nec amplius servi peccati, i. e. quòd & ipsæ fient participes ejusdem Evangelii cum sanctis. Subiectus enim factus est mundus vanitati, i. e. corruptioni erroris & peccati, non per se volenter, sed per eum qui peccato suo subjecit eum, scilicet Adamum, vel per eum qui ex voluntate sua propter peccatum subjecit eum, nempe DEUM. Scimus enim quòd πασα κτίσις, totus mundus, enixè hac spe laborat etiam in dolore partus usque ad τὸ νῦν, nunc præsens tempus Evangelii, non dicit eis τὸ τέλος, ad finem mundi, ut interpretatur Scholiast. Græc.) ut participes etiam fiant ejusdem gloriæ cum filiis DEI. Quibus tamen id hæcenus negatum est, etsi universa Philosophia videtur hoc mysterio quasi in partu laborasse, de summo bono perpetuò litigans, nec tamen unquam attingens scopum. Gentes expectasse revelationem Evangelii monuit Prophetia ab antiquo. Gen. 49. 10. Et ipse erit expectatio gentium, ut est in Veteri. Isa. 42. 4. Et legem ejus Insule expectabunt: & Hagg. 2. 7. ubi CHRISTUS vocatur Desiderium Gentium. Evangelium vocatur ἡ δόξα τῆ Θεοῦ, gloria DEI. 2. Cor. 4. 6. & ἡ δόξα τῆ μυστηρίου ἐν τοῖς ἔθνεσιν, gloria mysterii inter gentes. Col. 1. 27. φθορὰ est corruptio, quæ vitiat mores, δαλεία τῆ φθορᾶς est servitus corruptionis, quæ contracta & derivata est ab Adamo, servitus peccati,

ut δάλας τ φθορᾶς, servos corruptionis Apostolus intelligit injustos, quos DEus servat in ultimum iudicium. 2. Pet. 2. 19. Est etiam μαλαρότης apud Phavorinum φθορᾶ πρᾶγμα ἀνόητον, καὶ βελὴ ἀνυπόστατον, negotium insipiens, & consilium instabile: quale est servitus peccati, & cultus Idolorum, quibus subiectæ erant gentes.

C. 9. v. 10. 11. Ἐπαγγελίας γὰρ ὁ λόγος ἔστι, καὶ τὸ καιρὸν τῆτον ἐλεύσομαι, καὶ ἔσται τῇ Σάρρᾳ υἱός, ὃ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ρεβέκκα ἐξ ἐνὸς κοίτης ἔχουσα Ἰσαὰκ τῷ πατρὶ ἡμῶν μήπω γὰρ γυναικῶν &c. ἔρρεθῃ αὐτῇ &c. Ante participium ἔχουσα subaudiendum verbum ὡς, quod unaquaque ferè occurrit paginâ. Promissionis enim verbum hoc est, secundum tempus hoc veniam, & erit Sara filius, non solum verò, sed & Rebecca ex uno sive altero concubitu habuit Isaac patris nostri: dictum enim est ei non dum natis &c. major serviet minori. Ecce alterum promissionis verbum, adeò ut ἐξ ἐνὸς intelligendum sit, ex altero promissionis verbo. Concubitu habuit, est mos loquendi in Veteri, apud Græcos Interpretes familiaris, tantum est ac si diceres, concepit sive facta est gravida. Num. 5. 20. Vir dicitur κοίτην διδοῦν ἐν γυναικί, concubitu dare in mulierem; rectè ergo pariratione in hoc loco dicitur. Ρεβέκκα κοίτην ἣν ἔχουσα τῷ Ἰσαὰκ, Rebecca retinuit semen, sive concubitu patris nostri Isaac, i. e. ex eo concepit sive facta est gravida. Videre est eandem phrasim in Lev. 18. 23. & alibi. Ita ut non omnino sit necesse pronunciare cum Beza, Est itaque depravatus hic locus à quopiam Græca linguæ prorsus ignaro, cum ita familiaris conciliatio sit ad manum. Ut verbo dicam quod res est, nimis multa imputantur sacris scriptoribus & Apographis eorum sphalmata, cum inadvertentia vel incuria interpretum sit in vitio. Καὶ τὸ καιρὸν τῆτον, verba sunt τ LXX. quos secutus Paulus. Atque illi certè legerunt τῶν pro τῇν ἰδεòque verterunt τὸ καιρὸν τῆτον, pro τῇν καιρὸν τῇ ζωῆς, secundum tempus vite, quam lectionem veriore esse & ratio suadet, & codicis Hebræi autoritas. Gen. 18. 10. & 14. ἰδὲ in sensu nostro

est abundè frequens. LXX usurpant pro $\pi\alpha\rho\alpha$ altero. Gen. 43. 13. Psal, 108. 14. Reperire est etiam in eodem sensu 1. Cor. 4. 6. & apud *Authores Ethnicos*, ut docet *Stephanus*.

V. 22. $\epsilon\iota\ \delta\ \theta\epsilon\lambda\omega\nu\ \delta\ \theta\epsilon\acute{o}s\ \&c.$ Nil opus est *Anant* apodoto vel supplemento; loci cohærentia per se plana est & expedita, incipiendo sensum à versu 20. $\mu\epsilon\nu\ \epsilon\nu\gamma\epsilon\ \tau\acute{o}\ \alpha\nu\theta\rho\omega\pi\iota$, &c. Atqui O homo, tu quis es, qui contra respondeas DEO, si DEUS volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multâ patientiâ vasa iræ? verbis intermediis, $\mu\grave{\eta}\ \epsilon\rho\epsilon\iota\ \tau\acute{o}\ \pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$; num dicet figmentum, &c. usque ad, $\epsilon\iota\ \delta\ \theta\epsilon\lambda\omega\nu$, si DEUS volens, parenthesi includendis. Conjunctio δ vel $\pi\alpha\rho\epsilon\lambda\kappa\eta$ vel est expletiva.

V. 24. $\text{Οὐς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἔμνονον ἐξ Ἰσραήλων, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν.}$ Vulgaris est trajectio, pro $\text{ἔμνονον ἡμᾶς ἐξ Ἰσραήλων}$, i. e. Variato vulgari commate, ut suprâ. Quos etiam vocavit, non solum nos ex *Judeis*, sed etiam cos qui sunt ex gentibus. Subintelligendo, $\tau\acute{\epsilon}s$, i. e. Non solum nos *Judeos*; sed etiam *Gentes*.

C. 10. v. 5. $\mu\omega\sigma\eta\varsigma\ \delta\ \gamma\rho\acute{\epsilon}\phi\eta\ \tau\lambda\omega\ \delta\iota\kappa\alpha\iota\omicron\sigma\acute{\upsilon}\nu\lambda\omega\ \tau\lambda\omega\ \epsilon\nu\ \tau\acute{\epsilon}\nu\omicron\mu\omega$, ὅτι &c. Formula est loquendi omnino eadem cum ea quæ præcessit. 4. 6. adeò ut hic etiam subaudiendum $\kappa\alpha\tau\alpha$. *Moses* enim scribit de iustitia quæ est ex lege, quod qui ea fecerit, per ea vivet. Quale est etiam, $\delta\nu\ \epsilon\gamma\rho\epsilon\psi\epsilon\ \mu\omega\sigma\eta\varsigma$, de quo scripsit *Moses*: ut *Syrus* & *Beza*, subaudiendo $\kappa\alpha\tau\alpha$. *Joh. 1, 45*.

C. 11. v. 2. $\text{Ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τὰ Ἰσραὴλ.}$ Quomodo conqueritur DEO contra *Israelem*. In quo sensu vox $\epsilon\nu\ \tau\upsilon\chi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota$ occurrit, 1. *Mac. 8. 3. 10. 63. & 11. 25*. Est enim $\epsilon\nu\ \tau\upsilon\chi\acute{\alpha}\nu\epsilon\iota\ \pi\epsilon\rho\sigma\epsilon\rho\chi\epsilon\iota$. *Hesych.* & peculiari-ter $\pi\epsilon\rho\sigma\epsilon\rho\chi\epsilon\iota$ dicuntur qui supplices accedunt. *Steph.* Accedere verò licet DEO utrovis modo, vel per intercessionem vel per querelam. Non verò idoneè vertit *Anglicus*: *How he maketh intercession to God against Israel.* Intercedimus enim pro vel propter, sed non contra aliquem.

C. 11. v. 21. $\epsilon\iota\ \delta\ \delta\ \theta\epsilon\acute{o}s\ \tau\ \kappa\alpha\tau\alpha\ \phi\acute{\upsilon}\sigma\iota\nu\ \kappa\lambda\acute{\alpha}\delta\omega\nu\ \epsilon\nu\ \epsilon\phi\epsilon\iota\epsilon\iota\tau\omicron$, μή-

ὅς, μήπως ὁ δὲ ὁ Θεὸς. Quid opus est supplemento ὅς, dicitur pro more loquendi LXX, in *Vetere*. Cujus etiam videre est exemplum 2. *Tim.* 2. 25. exponendo μήπως ut μήποτε, forte. Si enim DEUS naturalibus rebus non pepercit, forte neque tibi parceret.

C. 12. v. 19. Αλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ, μὴ ἐαυτοὺς ἐκδικεῖτε, ut immediate præcedit. Nolite vosmet ipsos ulcisci, sed date locum ultioni, i. e. Ministro DEI, qui est, ἐκδικεῖς ὀργῶν, vindex ad ultionem ejus qui malum fecerit. I 3. 4. Scriptum est enim ut proximè sequitur, ἐμοὶ ἐκδικησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει κύριος, *Mibi vindicta, ego rependam, dicit Dominus*. Sic etiam 3. 5. ὁ ἐπιφέρει τὴν ὀργὴν ὑμῶν, Anglicus vertit, *who taketh vengeance / qui inferret vindictam*; ut docemur etiam *Eph.* 4. 26. nullo modo dare locum τῷ ὀργισμῶ, Diabolo, nempe iracundiæ, ut patet ex contextu. Sic *Plutarch.* περὶ ἀσχηστίας. Δεῖ δὲ μήτε παίζοντες τῇ ὀργῇ δίδόναι τόπον. Non decet vel ludentes dare locum iracundiæ.

C. 14. v. 1. Μὴ εἰς διακρίσεις διαλογισμῶν. *Infirmum fidei assumite non ad dijudicationes cogitationum*: i. e. non ut dijudicetis vel discriminetis interiores cogitationes, si quid aliter ex infirmitate fidei sentiat ac vos ipsi sentitis. *Temerarias censuras prohibet Apostolus, ut Hieronymus*: Quod sequentia abundè indicant. Nec verò significans vel omninò apposita est interpretatio eorum, quæ vertit vel ad dubias disputationes, vel ad certamina disputationum. Præterquam etiam quòd διαλογισμὸς in N. & V. T. plerunque accipitur pro cogitatione hominis secum ratiocinantis, ut rectè observavit *Stephanus*.

C. 16. v. 25. τῷ δὲ δωκυδίῳ &c. Cur hæc *Doxologia* hodie attexatur ad calcem hujus capituli, non possum non mirari, cùm ferè apud omnes ex confesso sit, hos versus in omnibus antiquis exemplaribus, ut etiam remanent apud *Græcos Patres*, scriptos reperiri in fine capituli decimi quarti, excepto codice *Alexandrino*, qui ex abundanti forte cautela legit in utroque loco. Quan-

tum vero de hac re licet, conjicere, mihi ita se habere videtur. Vulgaris erat opinio apud *Veteres*, quæ ab *Hieronymi* verbis in hunc locum est & in posteros derivata, *Marcionem* hæreticum capita 15. & 16. tota dissecuisse, quoniam contra sententiam ejus adeo faciebant, & deinde apposuisse, ut celaret fraudem, hanc *doxologiam* ad finem capitis 14. post verba illa, *Omne quod non est ex fide est peccatum*, eo nomine quod ibi *Epistolam* finire voluerit. At hoc ab eo factum ego quidem valdè dubito, licet non negârim quin id totum tentaret dissecare. *Orthodoxos* vero eorûmq; posteros hac opinione ductos, ut ex suo zelo *Marcioni* occurrerent, consulto potius credo hanc *doxologiam* ab eo loco, ubi non erat affixa fraude *Marcionis*, sed ab ipso *Apostolo*, removisse ad finem capitis 16. ut ita includerent omne quod *Marcion* voluit expungi, è suo loco ajo ea causa removisse; non enim conjicere est quo alio fine id factum fuerit. Licet tamen *doxologiæ*, quod non animadverterunt quicunque id fecerint, in fine epistolarum *Pauli* non sint omnino usitatae. Cui semper solenne fuit in fine *Epistolæ* alia salutatione uti. Quod est signum in omni *Epistola*, ita scribo, *Gratia Domini &c.* 2. *Thess.* 3. 17. 18. Ideoque miror magis, cur id factum fuerit, vel cur hodie factum remaneat; facimus enim *Apostolum* sibi ipsi contradicere. Neque vero est finis capitis 16. omnino apposita: nullam enim habet cum contextu cohærentiam, cum interim aptissimè connectatur ad calcem capitis 14. ubi cum de periculo dubitantis animi jam fere toto capite disceptaverat, per appositè succedit hæc *doxologia*, τῷ δὲ *ὑπαμύρω &c.* At gloria *DEO*, qui potis est stabilire vos secundum vel per *Evangelium meum &c.* Ut enim *Chrysostomus*, & alii interpretes *Græci* animadverterunt in hunc locum, ἐν τῷ Παύλῳ εἰς εὐχαῖς καὶ δόξολογίας κατακλείειν τὴν ἐπιτομήν: Mos erat *Paulo* cum voto & *doxologia* concludere exhortationem. Cùm ergo cessaverit causa, vel certe notitia ejus, ob quam hi versus pio fortasse zelo in

in iis quæ edocti sumus à Spiritu Sancto, quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, σοφίαν λαλεῖ-
 µεν ἐν τοῖς τελείοις, Sapiéntiam loquimur in sacris: τέλειαι,
 i. e. g. Hesych. τέλειαι, i. e. g. dicebant eximia vel sanctiora.
 Bud. Com. Ling. Græc.

C. 3. v. 12, 13. &c. Ἐι δὲ τις ἐποικοδομεῖ &c. Sensus
 hujus loci est hujusmodi; Quod si quis minister Evan-
 gelii superædificaverit super hoc fundamentum i. e. ἸE-
 sum Christum, aurum, argentum, vel lapides pretiosos,
 doctrinam nempe de fide puram, solidam, & stabilem,
 sive fœnum, ligna, vel stipulam, i. e. doctrinam levem, ca-
 ducam, & momentaneam, qualiscunque ea fuerit, dies ma-
 nifestabit, cùm ignis probationis venerit, quale sit cujus-
 cunque opus, τὸ πῦρ δοκιμάσει ignis i. e. persecutio probabit.
 In eo die qui ædificati sunt in pura, solida, & stabili do-
 ctrina, manebunt firmi; atque inde Minister mercedem
 accipiet, perseverantiam nempe eorum quos in fide sta-
 bilivit. Qui verò tincti sunt principiis laxis, & minùs
 firmiter radicati, cùm supervenerit probatio persecuti-
 onis, deficient animis, & desciscunt à fide, atque ita Mi-
 nister perdet operam suam, αὐτοὺς δὲ σωθήσεθ, ἔτιω δὲ ὡς Ἀγ-
 πρὸς, ipse verò servabitur, ita verò ut ipse per ignem evadat.
 i. e. si in igne persecutionis firmus ipse manserit. τὸ πῦρ
 & πύρωσις passim in Scriptura significant probationem af-
 flictionum & persecutionis. Quid verò velit μισθὸν λήψεθ,
 mercedem accipiet, & ζημιωθήσεθ, operam perdet, clarè
 indicant Johannes, Ep. 2. ubi cùm prius monuisset Ele-
 ctam Dominam & liberos ejus, multos impostores ingressos esse
 in mundum; Attendite vos ipsos addit, ne perdamus quæ ope-
 rati sumus, sed ut μισθὸν πληρὴν ἀπολάβωµεν, mercedem ple-
 nam accipiamus. Et Paulus, ubi in Epistola ad Philip-
 penses 2, 16. hortatur eos λόγον ζωῆς ἐπέχεν, verbum vite
 firmiter tenere, ut gloriari possit in die Christi, se non frustra
 cucurrisse nec in vanum laborasse, i. e. operam perdidisse. En
 mercedem Pauli, ut gloriari possit propter eorum perse-
 verantiam in die Christi.

C. 5. v. 12. 13. τί γάρ μοι καὶ τὰς ἔξω κείναι; ἔχι. τὰς ἔσω ὑμεῖς κείνετε, τὰς δὲ ἔξω ὁ θεὸς κείναι, καὶ ἐξαγεί τὸ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν. Nè quis miretur lectionem, sciat, puncto aliquos distinxisse post ἔχι, ante Theophylacti tempora, ut ipse monet, & κείναι pro κείναι, & τὸ πονηρὸν pro πονηρὸν, legisse Theodoretum, ut etiam legit Græca Editio Aldi impressa cura Asulani. Venet. 1518. Quod opinor multo magis convenit scopo loci quàm hodierna lectio. Quid enim mihi eos etiam qui foris sunt judicare? Non omnino. Eos qui intus sunt judicate vos; eos verò qui extrà sunt judicabit vel iudicet Deus, & tolletis malum è vobis ipsis. Quasi diceret, Nil nostra interest judicare eos qui extra Ecclesiam sunt, judicate verò vos eos qui intra sunt & sic demum auferetis malum è vobis, i. e. vos ipsi infontes eritis mali. Eos verò qui extra Ecclesiam sunt, æquum est relinquere iudicio Dei. Atque ista certè lectio in neutro genere optime congruit cum usu ejusdem dictionis in Vetere, unde eam mutuatum esse Apostolum, non est quod quis dubitet. Sic sensu Chrysostomus, ἐμνημόνευσε τὴν ῥήσιν ἐν τῇ παλαιᾷ, Meminit dictionis in Vetere. Sic Theodoretus, Μωσαϊκῶς τίθει μετὰ τὴν, Mosaicum opposuit testimonium. Verùm phrasim istam nullam aliam ferre lectionem in Vetere vel sensum, quàm in neutro genere, manifestum erit cuivis ubicunque occurrit. Pro exemplo, ubi de puella agitur, in qua non inventa fuit virginitas. Deut. 22, 21. Ipsa lapidibus obruetur, & morietur, καὶ ἐξαγεί τὸ πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν, & auferes malum è medio tui, ut Vetus. In quo loco malum significat reatum, ut Deut. 21, 9. Et qui nuper rimus est in Grammatica novitiùs agnosceret solæcismum in Editione Romana, quæ in hoc loco legit τὸ πονηρὸν, ut etiam v. 22. & 24. ejusdem capituli, in quibus utrisque locis lectio est æquè incongrua, licèt prudenter ab emendatione cautum sit in Bibliis nostris Polyglottis, ne ansam cavillandi Romani inde arriperent. ἔχι, & δαμῶς nequaquam vel non omnino. Hesych. & Phavor.

C. 6. v. 1. Πρᾶγμα ἔχων, *negotium habens*, i. e. *litem*, in quo sensu τὸ πρᾶγμα passim accipitur apud Græcos, sicut & *negotium* apud Latinos.

V. 2. Ἀνάξιοι ἐσε κειθέων ἐλαχίστων ; *Indigni estis ut de minimis judicetis ?* ut *Vetus*. *Indigni estis minimis judiciis ?* ut *Beza*. Sed neque id satis planè ; non enim intendit actum judicii, sed locum. κειθέων enim apud *Authores* nusquam significat *judicium*, i. e. *judicandi Actum*, sed *sedem ubi judicium agitur*. Atque idem est cum voce δικαστήριον, in quo sensu usurpatur *Jud. 5, 9. Dan. 7, 10. Susān. 49. Jac. 2, 6*. Expressius ergo ad vim vocis redditur, *Indigni estis minimis subselliis ?* *Subsellia* enim dicuntur in quibus minutiora judicia exercentur, secundum *Asconium*.

V. 4. βιωτικά μὲν ἐν κειθέων &c. Versio vulgaris (*secularia igitur judicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia illos constituite*) est neque moris loquendi apud Græcos, neque sensui, neque syntaxi accommodata. In hac enim versione opinor Interpretes *judicia* intelligere *lites* de rebus hujus vitæ : at κειθέων, ut modo dixi, nusquam apud *Authores* in isto sensu reperitur. Quod si dicant velle eos *tribunalia*, planè ajunt quod *Apostolus* disertè negat, increpans eo nomine quòd non haberent, sed potius vellent judicari coram infidelibus. Ipsa etiam illatio non est ad eò sensui conformis, quin satis causæ sit ἐπέχειν, & melius inquirendi in hanc versionem. Quæ facillimè restituitur in commodiorem sensum & syntaxin, idque sine vi vel solæcismo, variatis tantum punctis per *Hyperbaton*. βιωτικά μὲν ἐν κειθέων, εἰ ἔχετε τὰς ἐξ ἐθνικῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὰς, καθίζετε. *Secularia igitur subsellia, si habeatis hos contemptibiles in Ecclesia, constituite*. *Hyperbata* ejusmodi sunt in *N. T.* frequentissima, ut alibi sæpiùs memoravimus. Perinde est ac si diceret : Quid ? num judicio vultis experiri apud infideles, quos contemptibiles habetis in Ecclesia ? num & iniustus quos & impios finetis judicare inter vos, quos vos ipsi olim

olim judicabitis ? *An ignoratis fore ut Angelos judicetis ? & non secularia judicabimus ?* constituite ergo inter vos ipsos judices, constituite vobis tribunalia, ad pudorem vestrum dico. *Itane, non est inter vos sapiens ? nè unus qui possit judicare inter fratres ?* Procul absit ab Apostolo, ut jubeat constitutare homines contemptibiles in loco judicii, nihil minus ; imò exprobrat, quòd adeò indignè de seipsis aestimarent, ut provocarent ad judicia infidelium, quasi non esset nè unus quidem sapiens inter ipsos, certè eo ipso nomine satis innuens, sapientem esse oportere, & non contemptibilem quemvis, qui constitueretur judex in Ecclesiâ. Durissima est etiam phrasis illa, τὰς τέτας καθίζετε, neque *Hebraismo* salvari credo, quòd si verus esset *Hebraismus*, legi oportuit, τὰς ἐξ ἑνὸς μέρους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτὰς καθίζετε, & non τέτας. Quoad phrasim, καθίζειν κειθέρων, eadem est ac τὸ καθίζειν δικαστήριον in *Aristophane* & *Libanio*. Sed altiùs radices egit inveterata opinio, quàm ut amoveatur nisi auctoritate aliquâ magisteriali, vel invaluit supina incuria. Atque hoc factum etiam prophanis scriptoribus commune. Quomodo enim aliter fieri potuit, tam stupendam versionem nec in hodiernum usque diem emendatam præterire, idque in re momenti, in primo limine *Ptolomai*, in ipsa *Geographiæ* definitione, nisi fato quodam essent occæcati *Interpretes*, in errorem ducti importuna duarum vocum connexionione, legendo *ἡ γεωγραφία συνῆμι*, pro *ἡ γεωγραφία* divisim ? Eo quòd ab antiquo nulla adscriberentur puncta vel commata vel accentus. Ἡ γεωγραφία μίμησις ἐστὶ τῆς καταλειμμένης τῆς γῆς μέρους ὅλης &c. *Geographia* est imitatio picturæ totius partis terræ cognita &c. quod certè, quicquid ajunt, est insignificans, pro Ἡ γεωγραφία μίμησις ἐστὶ τῆς γεωγραφίας &c. *Geographia* est imitatio per picturam, per descriptionem, sive in tabula totius partis terræ cognita. Nomen ipsum *Geographiæ* quid aliud significat quàm descriptionem terræ ?

C. 7. 14. Ἐπεὶ ἄρα τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκαθάρτα ἐσὶ. *Alio-*

quin (nisi parentum alteruter esset fidelis) liberi vestri essent immundi, i. e. manerent *Eihnicæ*: νῦν δὲ, nunc verò (quoniam parentum alter fidelis) ἅγιοι εἰσι, sancti sunt, i. e. reputantur membra Ecclesiae Christianae. Et in hac notione credo Apostolum sæpius usurpare vocem ἅγιος, ut in initio hujus Epistolæ, τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ Θεῷ τῇ ἐσθλῇ ἐν Κορίνθῳ, καὶ τοῖς ἁγίοις, Ecclesia Dei quæ est in Corintho, iis qui vocantur sancti, & Eph. I. I. τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐσθλοῖς ἐν Ἐφέσῳ, sanctis qui sunt Ephesi. Ecclesia enim & sancti sunt sæpius apud Apostolum Synonyma, ut apparet etiam alibi, manifestissimè verò 2. Cor. I. I. Ecclesia Dei, quæ est in Corintho cum omnibus Sanctis qui sunt in universâ Achaia. Corinthus verò erat Metropolis Achaiae. Qui enim nomen dederant Christo in Primitivâ Ecclesiâ dicebantur sancti, ut rectè Drusus. Non quòd omnes, qui essent in Ecclesia Corinthi vel Ephesi, erant revera sancti, sed quia membra erant visibilia Ecclesiae, ideo vocabantur sancti, & ob eam causam liberi eorum ex alterutro parente fidelis, qui fuit vocatus sanctus, participes facti sunt Baptismi, quomodo filius Profelytæ factus est particeps circumcisionis, etiam infans octiduanus. Et si liberi eorum qui vocantur sancti, cum sint etiam ipsi sancti, non capaces sint Baptismi, in quo præcellunt sancti immundis? quid inde habent commodi, eo quod vocentur vel reputentur sancti? An id tantum habent commodi, quod nati sint in fœdere? Imo, si nati sunt in fœdere, debentur iis etiam jura fœderis, pari modo quo liberi profelytæ in Judaicâ Ecclesia fruebantur jure circumcisionis. Et si antè Baptismi collationem moriantur, forte quàm primum nati, si nascuntur sancti, quis interdicet illis jus ad regnum Dei? Omnem alienigenam Judæi vocabant ἀνθρώπον ἀκάθαρτον, hominem immundum. Act. 10. 28. & 2. Cor. 6. 17.

V. 16. 17. Ἡ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις; εἰ μὴ ἐκάσῃ ὡς ἐμέλει σε ὁ Θεός, &c. Græcus Scholiastes legit, ἢ μή; idoneè connectens verba ista priori versui, ἢ τί οἶδας, ἄνερ,

ἀνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις, ἢ μὴ; ἐκάστω &c. Ad quid opus est variare lectionem? vulgaris cum distinctione sola sufficit: ἢ τι οἶδας, ἀνερ, εἰ γυναῖκα σώσεις, εἰ μὴ; ἐκάστω &c. Quid nōsti, O vir, utrum uxorem servabis, utrum non? Unicusque ut sortitus est DEUS, unumquemque ut vocavit Dominus, ita ambulet.

V. 23. Τιμῆς ἡγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων. Pretio empti estis, nolite fieri servi hominum. Hæc punctatio & versio videntur respicere redemptionem per CHRISTI sanguinem, & verbatim implicant doctrinam expressè contrariam ei, quam modo docuerat. Quasi quoniam redempti essent per CHRISTI sanguinem, non oporteret eos diutius esse servos, cum verbis proximè præcedentibus jubeat eos non curare, si vocati essent ad Christianismum, cū essent servi, sed in qua vocatione vocati essent, in ea manere. Adeò ut aliquis alius sensus exquirendus magis appositus, qui fortè legendo priora verba interrogativè potest esse hujusmodi. Τιμῆς ἡγοράσθητε; μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων. Pretio redempti estis? nolite fieri servi hominum. Non loquitur de redemptione à captivitate Sata-næ vel peccati, sed à servitio humano, ut colligere est ex contextu, quæ nihil habet commune cum redemptione spirituali. Cohærentia enim est hujusmodi. Servus vocatus es? ne sit tibi cura; Pretio redempti estis; nolite fieri servi hominum; sed si potes etiam liber esse, magis vivere. ut 21, Unusquisque, in quo vocatus est, in hoc maneat apud DEUM. Continuationem suadet in eo statu, in quocunque quis vocatus est ad Christianismum, dat interim libertatem sese redimendi. Unicum verò monendum ultrà: ἀνθρώπων intelligendum reor, ἀπίστων, ut antea, ubi ἀνὴρ ὁ ἀπίστος, maritus infidelis, dicitur sanctificari ἐν τῇ γυναίκῃ, in uxore, & ἡ γυνὴ ἡ ἀπίστος, uxor infidelis dicitur sanctificari ἐν τῷ ἀνδρὶ, in marito, subaudiendum est γυναίκῃ τῇ πιστῇ, uxore fidei, & ἀνδρὶ πιστῷ, marito fidei, ut legunt quædam exemplaria Græca & Latini vetus. Non

diffuadet ab omni servitio, sed, ut antea monuit in impari conjugio, idem hoc loco monet in impari servitio. Ac si diceret, An vocatus es ad fidem Christi, cum sis ipse servus viri infidelis, noli propterea anxius esse, esto verò contentus eo statu, nisi poteris te honestè liberare, ne nomen Domini & doctrina blasphemetur, 1. Tim. 6. 1.

V. 26. *Μὴ τὰ ἐνεσώσαν ἀνάγκη.* Hæc verba aliqui volunt respicere Luc. 21. 23. quasi de desolatione, quam futuram ibi prædixit Jesus, intelligeret hoc loco Paulus. Sed ista ἀνάγκη μεγάλη tribulatio magna, de qua Lucas, futura erat ἐπὶ τῇ γῆς καὶ ἐν τῷ λαῷ τότε in hæc terra & in populo isto, nempe in terra Judææ & in populo Judæorum, nec de ullo alio populo vel gente prædixit ibi Jesus. Adeò ut non foret omnino rationi consonans interpretari, Paulum velle Corinthios à conjugio abstinere propter illam tribulationem, quæ tam longè à suis distabat finibus, nec immediatè tangebatur eos. Alii majore, fateor, cum ratione de persecutionibus intelligunt quæ instabant: sed si contextum animadvertamus seriò, intelligendum potius reor, propter pressuram imminentem incommodorum, quæ conjugium plerumque comitantur, de quibus postea Apostolus. *Μὴ τὰς ἐν αὐτῷ δυσκολίας καὶ τὰ τῆς γάμου ὀχληρά.* Propter ejus difficultates conjugii quæ molestias. Theophylact.

V. 29. &c. Per parenthesim & trajectionem exponendum, τῷ δὲ φημι ἀδελφοί (ὅτι ὁ καιρὸς συνεσάλμην) τὸ λοιπὸν ἔστιν) ἵνα καὶ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μὴ ἔχοντες ᾧσι, καὶ οἱ κλαίοντες ᾧς μὴ κλαίοντες, καὶ οἱ χαίροντες ὡς μὴ χαίροντες &c. παρεγγύει τὸ ὅτι τὸ ἥμα τὸ κοῦμεν τέττα. Hoc autem dico fratres, (quoniam quod remanet breve est tempus) ut & qui habent uxores, sint tanquam non habentes, & qui flent tanquam non flentes, & qui gaudent tanquam non gaudentes, &c. præterit enim figura hujus mundi. τὸ λοιπὸν, non malè intelligitur, τὰ βίη residuum vite. Quasi diceret, Hoc autem dico vobis, quoniam tam breve est tempus vitæ, adeò que cito pede transit mundus, ne solici-

ti sitis

si sitis nimium, ut postero monet versu, five propter tristitia five propter delectabilia hujus mundi.

V. 35. τὸ γὰρ πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον λέγω, ἢ ἵνα βρόχον ὑμῶν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ εὐχρημον ἢ εὐπερίσεδρον τῷ Κυρίῳ, ἀδυσπάτως. Hoc verò dico ad utilitatem vestram, five ad id quod vobis sit conveniens, non ut vinculam vobis imponam, sed ad id quod honestum est, & decorum Domino, sine violenta abstractione, nempe in verba mea: ἀδυσπάτως, μὴ ἀβίας ἀφαιρεῖσθαι τι. Vi aliquid abripere. Suid. ἢ ἵνα ἀναγκάσω ὑμᾶς καὶ θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας παρθενεύειν. Non ut cogam vos & volentes & nolentes in virginitate degere. Τὸ γὰρ ἀνάγκη βρόχον καλεῖ: Necessitatem enim five compulsionem vocat vinculum. Schol. Græc. ἀδυσπάτως, sine violenta abstractione, i. e. sine compulsionem. Non ut vi aliquā vos traham in verba mea. βρόχον, δεσμός. Hesych. εὐπερίσεδρον, ad verbum, fermone Gallico, bien seant, quod bene assidet: ἀξίως τῷ Θεῷ, dignè DEO Joh. 3. 6.

C. 9. v. 17. 18. Ἐὰν ἐκὼν τὸ πρᾶξω, μισθὸν ἔχω, εἰ γὰρ ἄκων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, τίς ἐν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἴνα εὐαγγελίζομαι &c. Si enim volens hoc facio, mercedem habeo: si invito dispensatio est concredita, quæ mihi tandem est merces? ut evangelium prædicans sine sumptu faciam evangelium, ne utar potestate mea in evangelio. Ac si diceret, si volens prædicavero, merces mihi debita est, eamque jure poteram exigere. Dignus enim est operarius mercede sua. Luc. 10. 7. & qui attendit ad altare participat cum altari. ut suprà, v. 13. εἰ δὲ ἄκων οἰκονομίαν πεπίστευμαι, si vero nolenti vel invito dispensatio mihi est concredita (ut fuit Paulo Act. 9. & 26.) quæ mihi merces tunc est debita, si evangelium prædicavero? certè nulla: oportet verò ut evangelium prædicem, quàm fieri potest, sine onere vel sumptu, & non utar potestate quam habeo ex evangelio vivere, Necessitas enim mihi incumbit, imo vae mihi si non prædicavero, v. 16. Delendo comma post ἄκων, melius ut opinor perficitur & completur sensus. κατὰ κράτος

usurpatur sæpius pro simplici χρῶμα. ut etiam apud Latinos abuti pro uti.

C. II. v. 7. Γυνὴ δὲ δόξα ἀνδρός ἐστίν. *Mulier verò imago viri est. Vir quidem non debet velare caput, εἰκὼν δὲ δόξα Θεῷ ὑπαέχων, quoniam sit figura & imago DEI. Mulier verò imago viri est. Vox ἰμῶν, quæ apud Hebræos est imago quæ ab aliare deducta est, à LXX. vertitur δόξα, Num. 12. 8. Psal. 17. 15. Sic δόξα, εἰκασμός. Phav.*

V. 10. Ἀλλὰ τὰτο ὁφείλει ἡ γυνὴ ἔξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τὸ κεφαλῇ ἡς Ἀλλὰ τὰς ἁγγέλους. *Propter hoc debet mulier potestatem habere in capite per vel propter Angelos. Habere, i. e. tenere, aestimare, vel agnoscere, in quo sensu habere accipitur apud Latinos, ut τὸ ἔχειν apud Græcos. In capite est in viro; versu enim tertio vir vocatur caput mulieris, & Eph. 5. 22. 23. mulieres jubentur viris suis esse subditæ, i. e. potestatem agnoscere in viris suis, ὅτι ὁ ἀνὴρ ἐστὶ κεφαλὴ τῆς γυναίκος: quoniam vir est caput mulieris. Vis interpretationis & argumenti est à verbis præcedentibus hujusmodi: Vir non est ex muliere, sed mulier ex viro, neque creatus est vir propter mulierem, sed mulier propter virum. Ἀλλὰ τὰτο. Ergo debet mulier agnoscere potestatem in viro. Cujus omnino simile occurrit argumentum I. Tim 2. 12. 13. Mulier in silentio discito cùm omni subjectione, mulierem enim non docere permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Adam enim prior formatus est, deinde Eva. Cùm ergo argumenta sint eadem, quid ultra dubitemus, quin unus & idem sit locorum sensus; cùm id ferat verborum usus & constructio? Quoad enim expositionem eorum, qui ἐξουσίαν volunt poni μετὰ ὑμῖν pro velamine, subjectionis signo, est opinor violenta & coacta nimis, quàm ut licitè (dictum sit cum venia) admitti debeat. Præterquam etiam quòd non cohæreat aptè cum scopo loci, cujus connectio est hujusmodi: Quoniam vir non est ex muliere, &c. Ergo debet mulier potestatem agnoscere in capite, verum tamen*

tamen neque est vir sine muliere, neque mulier sine viro, &c. Quibus verbis posterioribus mitigare videtur Apostolus injunctionem quæ præcesserat, nè videatur severa nimis. Ac si diceret, verum est quidem, *Quia vir non factus est ex muliere, sed mulier ex viro, & quia vir non creatus est propter mulierem, sed mulier propter virum, ergo debere mulierem agnoscere potestatem in capite, i. e. in viro, jure hoc creationis, veruntamen neque est vir sine muliere, neque mulier sine viro per Dominum.* Nam sicut mulier est ex viro, sic etiam vir est ex muliere, omnia verò ex DEO. Planè innuens tale ad invicem esse relationis vinculum, quoniam alter sine altera esse nequit, ut virum nullo modo deceat suæ potestati, quamvis à DEO jure creationis sibi datæ nimium vendicare vel indulgere, sed ea uti cum modestia & sobrietate. Atque hæc est necessaria hujus loci cohærentia. Quid verò huc attinet mulieris gestatio velaminis in capite, non equidem video. Quoad verba, *Ἀλλὰ τὰς Ἀγγέλους*, per vel propter Angelos, nihil opinor aliud denotant, quam mulierem debere agnoscere potestatem in viro per vel propter ipsum DEUM, qui per ministerium Angelorum in hoc ordine creavit illos, & non longo post creationem tempore imposuit etiam mulieri expressis verbis legem subjectionis, cujus meminit Apostolus 1. Cor. 14. 34. ubi mulier jubetur subjici, καὶ ὡς ἡ ἐν νόμῳ ἐλέγη, ut etiam lex dicit: Quam legem consentiunt universi ipsam esse quæ occurrit Gen. 3. 16. καὶ αὐτὸς σκευεύσει: & ipse in te dominabitur. Atq; hæc certe data est per ministerium Angelorum, ut fuit etiam Mosaica, Act. 7. 54, Gal. 3. 19. & Heb. 2. 2. Omnia enim DEI opera ad extrà fiunt per eorum ministerium; non enim potest recte DEUS dici habere os vel manus, vel loqui, vel præire vel propriè quicquam agere, ideoque frequens est adscribere Angelis quod soli debetur DEO, quoniam ut ministri mandata ejus exequentur; atque hinc non rarò promiscuè vocantur Angeli nomine DEI, & DEUS nomine Angelorum. E. g. Act. 7. 35, dicitur ἐν

χειρὶ Ἀγγέλου, per manum Angeli, qui apparuit ei in rubo: at verò ille Angelus vocatur DEUS, Exod. 3. 6. & 12. Sic etiam infra in eodem capite, καὶ τὸν Ἀγγέλου, qui fuit cum Angelo qui locutus est ei in monte Sina. At verò etiam hic Angelus Exod. 19. sæpius dicitur fuisse DEUS & 53. εἰς Διατάγας Ἀγγέλων per ordinationes Angelorum, quomodo etiam dicitur Gal. 3. 19. ὁ νόμος διὰ τὰς Διατάγας τοῦ Ἀγγέλου, lex ordinata per Angelos, cum dicatur Exod. 20. 1. & locutus est Elohim. Sic etiam dicitur Gen. 48. 15. Ὁ Θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, ὁ Θεὸς ὁτρέφων με, ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με &c. Deus Abrahami & Isaaci, Deus qui nutrit me, Angelus qui liberavit me, &c. Ut etiam Jud. 13. 12. & 23. Manoah vocat Angelum Dei Deum, scivit enim quod fuit Angelus DEI, & statim dicit moriemur, quia videmus DEUM. Atque ex his exemplis, quib⁹ addi multò plura poterant, manifestum est, non omninò esse rarum, sed abundè frequens, adscribere Angelis, quæ Deus per eorum ministerium facit, idæque nec esse novum, si Apostolus hoc loco dicat, mulierem debere agnoscere potestatem in viro per vel propter Angelos, eo nomine intelligens ipsum DEUM. In summa, hæc interpretatio tam genuinè fuit à verborum ordine, atque adeò non opus habet peregrino auxilio ad sui explicationem, ut confidam admodum eam esse germanam atque ipsam veram.

V. 21. Ἐκαστος τὸ ἴδιον δεῖπνον παραλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν καὶ ὅς δὲ μεθύει. In plerisque, si non in omnibus codicibus distinguitur commate post φαγεῖν. Versio vero ista, propriam cœnam præsumit in edendo, durius sonat, idèque arbitror meliùs distingui, ut supra, post παραλαμβάνει, Unusquisque enim præsumit cœnam propriam, & in edendo sive inter edendum i. e. cum edant cœnam Domini, hic quidem esurit, ille verò satur est. Quoad trajectionem: sunt frequentes adeò trajectiones ejusmodi in N. T. ut non possim non attonitus mirari. quenquam in ea hæerere, præsertim cum magis accommodum reddat sensum & etiam tollat insolentiam phrasis. In

Summa sensus & cohærentia est ejusmodi. Cum igitur convenitis in unum i. e. in Ecclesia, non est, quod facitis Dominicam cœnam edere; unusquisque enim suam privatim accipit, prius quàm alii convenerint, atque hinc in edendo alius esurit, alius satur est. Opulenti quidem qui cœnam suam secum ferunt, saturantur, pauperes vero, οἱ μὲν ἔχοντες subaudi δὲ πρὸν, qui non habent cœnam, esuriunt. Mos videtur fuisse Corinthiis ditioribus antevertere cœnam Dominicam, edendo propriam per se privatim, priusquam convenirent pauperes. Sed hoc non fuit Dominicam cœnam edere, quæ vocatur κοινωνία τοῦ σώματος & τοῦ χεῖματος, communio sive communicatio corporis Christi, 1. Cor. 10. 16. ideoque pergit Apostolus increpare, Annon domos habetis, in quibus edatis & bibatis? aut Ecclesiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos qui non habent cœnam?) Quid dicam vobis? laudabo vos in hoc? non ando. Et sic tandem post sermonem alium de cœna Domini, usque ad v. 33. rursus ad hunc credit, quem brevi concludit monitu, Itaque fratres mei, cum convenitis ad edendum, cœnam nempe Domini, Expectate alius quidem, mod si quis esurit, domi edat, nè ad condemnationem se contumaciat: μεθ' ὅτε, πεπλήρωθ' Hesych.

C. 12. v. 7. ὡς τὸ συμφέρον, prout fuerit expediens.
V. 11. Διακρίν' ἡσυχ' ἑκάστῳ καθὼς βέλεθ', i. e. ἡσυχ' χαρίσματα: Distribuens sua dona unicuique prout vult, ὡς ἐθέλει τοῦ κυρίου & τοῦ Θεοῦ, ut Dominus & Deus. Theophylac. Heb. 2. vocantur μερισμοὶ πνεύματος & ἀγίου & τῶν αὐτῶν θέλησιν.
iv. Distributiones Spiritus sancti secundum suam ipsius voluntatem.

V. 29. Μὴ πάντες δυνάμεις; Num omnes sunt virtutes? vulgò. Inepta certè dictio. Rectius verba ista connectuntur & distinguuntur cum sequentibus, v. 30. μὴ πάντες δυνάμεις; μὴ πάντες χαρίσματα ἰαμάτων ἔχουσιν; Num omnes habent virtutes, Num omnes habent dona curationum? repetendo τὸ ἔχουσιν ἀπὸ τοῦ κοινῆς Virtutes i. e. potestatem tiam vel morte puniendi, & miracula edendi.

C. 14. v. 2. Ὁ ὃ λαλῶν γλώσση ἐν ἀν. ρώποις λαλεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, ὃς οἷς ὃ ἀκρό, πνεύματι δὲ λαλεῖ μυστήρια. *Qui loquitur lingua, i. e. peregrina, non hominibus loquitur, sed DEO, nemo enim intelligit, spiritu vero loquitur mysteria, i. e. spiritu quem donavit ei DEUS, variis loquendi linguis in ædificationem Ecclesiæ loquitur abscondita, quæ non intelliguntur ab iis qui sunt ἰδιῶτῃ, nec aliam linguam callent quàm maternam: ἀκρό frequentè in Veteri significat intelligit, ubi Hebræa vox est ידע, ut Gen. 24. 23. Deut. 28. 49. & alibi.*

V. 13. Hic versus optimè distinguitur post προσεύχεσθω: διόπερ ὁ λαλῶν γλώσση, προσεύχεσθω, ἵνα διερμηνεύη. *Quapropter qui lingua loquitur peregrina precetur, ut interpretetur. Ac si diceret, si quis precetur linguâ peregrinâ, precetur ita ut interpretetur aliquis, quid precatus sit; quomodo enim aliter qui supplet locum idiota dicturus est Amen, si quid dictum sit, omnino intelligat. Optimè Valla, non orat Deum ad hoc obtinendum ut interpretetur, sed si aliquis lingua preces ad Deum faciat, sic faciat, ut ejus lingua ^{ne} priorẽ sensum interpretetur, vel per se vel per alium. ^{te} ita videtur pari sensu accipi infra 31. δύνασθε ὃ καὶ ἐν ᾧ πάντες προσφητεύει, ἵνα πάντες μανθάνωσι, &c. Potestis enim omnes alius post alium sive singulatim prophetare, ut omnes discant, i. e. ita ut omnes possint discere, quod ne utique fieri potuit, si multi loquerentur simul; ut etiam Job. 10. 17. Quia ego pono animam meam, ἵνα πάλιν λάβω αὐτὴν ut iterum sumam eam. i. e. ut exponit Grotius, sed ita ut eam sim recepturus; vel ut Maldonatus, ita mori, ut paulo post ad vitam sit rediturus: τὸ ἵνα his locis non finem indicat, sed modum.*

V. 14. Ἐὰν ὃ προσεύχομαι γλώσση, τὸ πνεῦμα προσεύχεται ὃ δὲ νῦν μὲν ἀκαρπώδες ἐστίν. *Si enim precer linguâ (peregrinâ) spiritus meus (quem dedit mihi DEUS, variis ut loquar linguis) precatur, sed mens mea est infructuosa, nemo enim intelligit, Mens mea, i. e. sensus meus. Quid igitur? προσεύχομαι τῷ πνεύματι, προσεύχομαι δὲ καὶ τῷ νοῦ.*
Precatur.

Precabor spiritu, (quem mihi dedit DEus) precabor etiam cum sensu, ita ut ab omnibus intelligar. Nunc mens, sensus Gloss. vet. νῦν δὲ ἔχει τινὰ; quis est horum verborum sensus? Aristoph. Aliqui τὸ πνεῦμα interpretantur vocem.

V. 25. Καὶ ἔτω τὰ κρυπτὰ καρδίας αὐτοῦ φανερά γινέσθω. Subaudi αὐτῷ post γινέσθω. *Et sic occulta cordis ejus manifesta ei fiunt. i. e. Ignorantia, incredulitas, & impietas cordis ejus, quæ tam diu latuit, nec sic unquam antea innotuit, nunc fit ei manifesta, ita ut statim procidat in faciem, & adoret DEum.* Eadem est elleiptica dicendi formula 16. 12. καὶ πάντως ἐκ ὧν θέλῃμα, nempe, αὐτῷ. *Et prorsus non erat voluntas ei, ut nunc veniret.*

V. 27. ἢ ἑτε γλώσση τις λαλεῖ, καὶ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, καὶ ἀνὰ μέγῃ, καὶ εἰς διερμηνεύετω. Subaudi, ἔστω, *Si quis loquitur linguâ (peregrinâ) duabus vel ad maximum tribus fiat, idque singulatim & unus interpretetur, &c.* Plurimis linguis fieri potuit unum aliquem posse loqui, εὐταξίας δὲ ἐνεκα, ordinis verò gratia duabus vel tribus ad plurimum permisit uti, iisque singulatim, non confusè. Quod verò, κατὰ δύο ἢ τὸ πλεῖστον τρεῖς, de personis aliqui intelligant, videtur mihi ab ipso sensu prorsus alienum. Quomodo enim loquatur quis per alium, nisi ipse, quid dicat, alii dicat, non intelligo. Atque hoc idem foret, ac si ipse sibi sit interpretes.

V. 30. Ἐὰν δὲ ἄλλω ἀποκαλυφθῇ, &c. *Si vero quid alteri revelatum fuerit assidenti, prior sileat, i. e. priusquam loquatur ille, cui revelatum est, Potestis enim omnes singulatim i. e. alius post alium prophetare, ita ut omnes discant, &c.* καὶ πνεύματα τῶν προφητῶν ὑποτάσσεται. *Et spiritus Prophetarum Prophetis sunt subiecti. Ita ut Propheta, cui aliquid revelatum est, cum sit Dominus sui ipsius spiritus, ut pro suo arbitrio potest, ita omnino debet spiritum illum revelationis suppressere, usque dum alter finem loquendi fecerit ut ordo servetur in Ecclesiis, & ὡς ἀκαταστασίας &c. Non enim est Deus confusionis Deus, sed pacis.*

C. 15. 29. Ἐπεὶ τὸ ποιήσασιν οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὲρ τῶν νε-

κρῶν, εἰ ὅλως νεκροὶ ἐκ ἐγείρον; ; *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt; Cur immerguntur pro mortuis, i. e. tanquam mortui, σωπαφέντες αὐτὰς ἐν τῷ βαπτίσματι, confepulicum eo, nempe Christo, in Baptismate, Rom. 6. 4. & Col. 2. 12. si non, ut per emersionem ex aqua, quod est typus resurrectionis post sepulturam, certiores fiant, quod si etiam ipsi resurgant à morte in peccatis ad novitatem vitæ, resurgent etiam cum Christo post mortem in gloriam? quasi diceret, In vanum utitur Ecclesia symbolo Baptismi, si non est resurrectionis Christi, & etiam omnium fidelium typus, & sic apud antiquos universim accipitur, ut videre est in animad. 1. Pet. 3. 22. 23. Atque hanc doctrinam appellat Zonaras, τὴν καὶ ἡμᾶς μυστηρίῳ τῆς δυνάμειν τῆς mysteriorum religionis Christianæ; planè affirmans eos ματαλοποιεῖν, frustra laborare, sive operam perdere, qui baptizantur, si de resurrectione dubitent, per baptismum nempe & immersionem in aquam baptisterii, & ex ea emersionem, mortem & resurrectionem denotantes, per ea vero quæ dicunt de ea dubitantes, vel in ea fidem non habentes. Quod qui faciunt, certè faciunt frustra: ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, intelligit, ait Chrysostomus, σωμάτων, in majorem fidem addens, καὶ γὰρ ἐπὶ τῷ τῷ βαπτίζῃ τῷ νεκρῷ σώματι & ἀνάστασιν πισύων, &c. Propter hoc baptizaris mortui corporis resurrectionem credens, nempe quod non maneat mortuum. Et tu quidem per verba dicis sive profiteris mortuorum resurrectionem, sacerdos autem in quadam imagine quæ credidisti & per verba es confessus, etiam per res ipsas ostendit; quando absque signo credis, tunc tibi etiam præbet signum. Adulti enim cum baptizarentur, ore prius confessi sunt se credere in resurrectionem mortuorum, & deinde in ea fide baptizati sunt. Sic etiam Tertullianus, Pro mortuis tingi est pro corporibus tingi, mortuum enim corpus ostendimus. Quid facient qui pro corporibus baptisantur, si corpora non resurgant? Atque huic sententiæ accedit etiam Theodoretus, ὁ βαπτίζῃς & τῷ & τῷ σω-*

τὸ συνθάπτεθ' &c. *Qui baptizatur Domino consepelitur, et cum mortis fuerit particeps, sit etiam particeps resurrectionis; si autem corpus est mortuum, & non resurgit, cur tandem baptizatur? Atque in hac ego sententia plenè acquiesco, quicquid præter vel aliud proferunt doctissimi viri à scopo & mente Apostoli prorsus alienum & incertum judicans.*

V. 36. Vulgo legitur, ἄφρον, σὺ ὁ ἡπείρες; &c. *Insipiens, tu quod seminas &c.* Cur non potius distinguitur & legitur, ἄφρον σὺ, ὁ ἡπείρες &c. *Insipiens tu, quod seminas &c.* ut sonat in Anglico, *Thou fool that which thou sowest &c.* Et sic cum magis Emphatico sensu vitatur non necessaria merathesis.

C. 16. v. 3. Ὅταν δὲ ᾤξω γένωμαι, ἥς ἐὰν δοκιμάσητε, δὲ ἐπιστολῶν τέτρες πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν εἰς Ἱερουσαλήμ. *Cum autem adfuero, quoscunque probaveritis, per Epistolas mittam eos auferre beneficentiam vestram ad Jerusalem.*

IN SECUNDAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

2. COR. c. I. v. 9. Ἀλλὰ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς τὸ ἀπὸ πνεύματος θανάτου ἐσχέκαμεν. *Imò habuimus ipsi in nos condemnationem mortis: i. e. adjudicati fuimus morti, ut contextus valdè innuit: ἀπὸ πνεύματος, κατὰ πνεύμα. Hesych. & Phavor.*

C. 2. v. 12. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν Τροάδα, εἰς τὸ εὐαγγέλιον τῆς χειρὸς καὶ δύρας μοι ἀνεωγμένης ἐν Κυρίῳ, ἐκ ἐσχέκα &c. *Quum venissem autem Troadem, & ostium mihi apertum esset per Dominum ad Evangelium Christi, non habui requiem spiritui meo &c. eò quòd non invenerim Titum fratrem meum illic, qui si præsens levâset mihi onus, quod soli adeò pressè impendebat, ut nullam relaxationem haberim spiritui meo. Valde cruciatum animam fuisse affirmat Theodoretus, cū videret multos ad predicationem ac-*

cedere, non habens socium ministerii. Trajectiones hujusmodi, ut sæpiùs dixi, sunt frequentissimæ.

C. 4. v. 2. συνισῶντες ἑαυτοὺς, approbantes nosmetipsos. In quo sensu vox eadem occurrit. 7. 11. & alibi.

V. 4. Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τῶ αἰῶνι ὁ τῶ ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶ ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸ φῶς τὸν τῶ εὐαγγελίου τῶ δόξης τῶ χρίστου. ut idoneus fiat sensus & constructio, τὸ ἐν vertendum reor, inter, & in hoc & in præcedente versu, sequentia verò per metathesim, ut fecerunt aliqui è Veteribus. Quod si opertum est Evangelium nostrum, ἐν ᾧ πολλοὶ μάρτυρες, inter eos qui pereunt est opertum. Inter quos Deus excavit mentes infidelium hujus sæculi, nè luceat illis lux gloriosi Evangelii Christi, i. e. luceat ut videant & intelligant. Videtur Paulus respexisse ad Isaia 6. 10. ubi dixit ei Dominus. Vade &c. Excava cor populi hujus, & aures ejus aggrava, & oculos ejus clande, ne fortè videant oculis &c. & convertantur : αἰὼν est propriè ævum; & non mundus. Infidelium hujus sæculi intelligit præcipue Judæos. Si quis in trajectione adhuc hæreat, præterquam quòd è Veteribus senserunt idem, sciant velim innumeras esse ejusmodi in N. T. E. g. præter quas jam alibi memoravimus. Joh. 11. 4. ἀπῆλθεν εἰς Ἐφραὶμ λεγομένη πόλιν, pro εἰς πόλιν λεγομένην Ἐφραὶμ, abiit in civitatem quæ vocatur Ephraim. Act. 13. 1. Ἦσαν δὲ τινες ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ πλὴν ἔσαν ἐκκλησίαν περὶ Φῆν καὶ διδάσκαλοι, pro Ἦσαν δὲ τινες περὶ Φῆν καὶ διδάσκαλοι κατὰ πλὴν ἔσαν ἐκκλησίαν ἐν Ἀντιοχείᾳ. Erant verò quidam Propheta & Doctores in Ecclesia, quæ fuit in Antiochia. & 25. 22. Ὁ δὲ αὐρεον, φησὶν, ἀκούει αὐτοῦ. pro Ὁ δὲ φησὶν, αὐρεον ἀκούει αὐτοῦ. Ille verò inquit, grās audies eum. Vide etiam Animad. Act. 13. 27. 1. Pet. 3. 21. 22.

V. 6. Ὁ εἰπὼν, qui jussit è tenebris lucem splendescere : εἶπον, ῥῆμα πρῶτον αὐτοῦ. Vox mandatoria, ut vox τῶν ἀποστόλων apud Hebræos.

C. 5. v. 1. Ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τῶ σκηνώσῃ pro Ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τῶ σκηνώσῃ ἡμῶν κατὰ τὴν φύσιν. Si terrestris do-

mus hujus nostri tabernaculi dissolvatur &c. τὸ positum est pro τὸ τὸ. Vide similes metatheses 2. Pet. 3. 2. Jud. 18. & alibi.

V. 3. Versus iste, opinor, parenthesi includendus. (Εἰτε καὶ ἐνδυσάμενοι ἢ γυμνοὶ εὐρεθῇσόμεθα) E verò hoc loco videtur esse ῥῆμα εὐκτικόν, & vim habet Optativi. Precationes enim ejusmodi apud Apostolum sæpe interveniunt in medio sensu, γὰρ frequenter vacat. Adeò ut verborum sensus & ordo sit hujusmodi. In hoc enim domicilio ingemiscimus habitationem nostram, quæ ex cælo est, superindui cupientes. (Utinam etiam induti, non nudi reperiamur.) Nam qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, non quod velimus exui, sed superindui ut absorbeat quod mortale est à vita. ἢ ὅτι ἀποδύσασθαι τὸ σῶμα, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι τὴν ἀθανάσιαν ὀρεγόμεθα? Non enim exuere corpus, sed superinduere immortalitatem cupimus. Theodoret. Continuare vitam lucrifacta morte per vicariam demutationem, ut Tertull. Precatur interim Apostolus, ut in ultimo die inveniantur cœlestem habitationem superinduti, & non ea destituti. Timet, μήποτε δοκῇ τις ἐξ αὐτῶν ὑπερῆκέναι, ne quis eorum comperiatur spe frustratus esse. Vide similes loquendi formas, Matth. 22. 11. & Apocal. 3. 18. 16. 15. Quo ad usum τὸ εἰ, in formula precationis sive Optativè, vide Animad. Luc. 12. 49.

C. 6. v. 13. Τὴν δὲ αὐτὴν ἀντιμισθίαν (ὡς τέκνοις λέγω) πλατύνθητε καὶ ὑμεῖς. Subaudi κατὰ, secundum verò eandem compensationem (ut filiis loquor) dilatamini ὅς vos. Quasi diceret, sicut cor meum dilatatum est erga vos, v. 11. sic etiam vicissim dilatamini & vos in visceribus vestris erga nos. Ubique locus est Accusativo, si intelligas κατὰ.

C. 8. v. 1. Τὴν χάριν τῆς Θεᾶς &c. Ingentem beneficentiam; quæ data est in Ecclesiis Macedonia. Collectam significat, quæ fiebat in Ecclesiis Macedonia, quæ abundavit etiam supra vires in copiosa benignitate in ministerium san-

etorum DEI in Jerusalem, de qua Rom. 15. 26. χάρις, δώ-
ρεα, Hesych. χάρις Θεῷ. Est Hebraismus, rectèque verti-
tur: ingentem beneficentiam, vel ingens donum quod datum
est. Qualis est Jud. 13. 6. מִן הַיָּד הַזֹּאת אֱנֹכִי אֲנִי אֱלֹהִים
Θεῷ, vir DEI, i. e. cuius species erat augustior, quàm ho-
minum communiter, ut Drusus vel qui mirum in mo-
dum erat facie veneranda, ut Vatablus Psal. 80. 10.
יָד יְיָ כַּדְרָא תַּאֲרִיכֵם תֵּשֶׁה, Cedros DEI, i. e. proceras
Cedros; & Psal. 36. 6 יָד יְיָ כַּדְרָא, Justitia tua Domine,
ὡς ὄρη Θεῷ sicut montes DEI, i. e. excelsi montes. Scriptu-
ra enim rem excellentem significatura, subjungit ei unum ex
DEI nominibus. Schindl. ut videre est etiam in Hebræo,
Gen. 30. 8. & 1. Sam. 14. 15. Vide Beza in verba il-
la, διώατα τῷ Θεῷ 10. 4. atque hujus Epistolæ 11. 2. ubi
verba illa, ζηλω δὲ ὑμᾶς Θεῷ ζήλω. Schol. Græc. inter-
pretatur; μετὰ φιλῶ, Ardentè amo vos.

V. 18. 19. Συνεπέμφαμεν δὲ μετ' αὐτῶν τὸν ἀδελφὸν (ὃς
ἔπαινε ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, & μόνον
δὲ ἀλλὰ καὶ χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν ἐκκλησιῶν Συνέκδημος ἡμῶν)
σὺν ταύτῃ τῇ χάριτι τῇ διακονεῖν ὑφ' ἡμῶν πρὸς τὴν αὐτῶν
τῶν Κυρίων δόξαν καὶ μεθυμίαν ὑμῶν. Unà vero misimus
cum eo fratrem (cujus laus est in Evangelio, nec id solum,
sed etiam qui constitutus est ab Ecclesiis socius peregrinationis
nostre, cum hoc ministerio sive dono, quod administratur à
nobis ad ipsius Domini gloriam & ad vestram animationem.
Imprimis hoc loco visum est parenthesin latius extende-
re, magis enim consonum est dicere hunc fratrem mis-
sum à Paulo vel ab Ecclesiis una cum Tito, cum hoc mi-
nisterio sive dono, quàm ab Ecclesiis constitutum vel
delectum socium peregrinationis cum eo ministerio vel
dono dicere. Et deinde μεθυμίαν ὑμῶν, rectè opinor
verti, ad animationem vestram. Est enim animare, με-
θυμίαν ἐμβάλλειν, nempe ut sitis in dando alacriores &
promptiores, cum probos atque integros viros esse perspe-
xeritis, qui pecunias vestras recipiunt & administrant, ut Chry-
sostomus.

V. 24. "Εἴτε ὑπὲρ τίτῃ &c. εἴτε ἀδελφοὶ ἡμῶν &c. post τίτῃ repetendum ἀπὸ τῆ κοινῆ quod præcessit. v. 20. ἵς ἡμᾶς μωμήσεται, & ante ἀδελφοὶ ἡμῶν, subaudiendum εἰσιν. Sive quis nos carpat propter Titum, Socius est meus & apud vos adjutor, sive sunt fratres nostri, Apostoli Ecclesiarum, gloria Christi. Commendat singulis separatim & conjunctim, primò fratrem cujus laus fuit in Evangelio v. 18. probabiliter Lucam, secundò fratrem, quem in multis probaverat diligentem fortè Barnabam. v. 22. tertio Titum quia erat socius &c. Et tum denique omnes tres conjunctim, quia erant fratres, Apostoli ecclesiarum ad deportandum earum beneficentiam ad sanctos in Jerusalem, & gloria Christi. Atque hoc ab eo factum, ut ab omni suspicione eos liberaret, ne quis illos vel ipsum carperet in plenitudine quæ administrata erat ab eis, providebant enim bona non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus v. 20. & 21.

C. 9. v. 5. 'Εὐλογίαν ὑμῶν, beneficentiam vel liberalitatem vestram collectionem, ἀλέγω colligo, εὐλογία, πληθυσμός ἀγαθῶν ἐξ ἐκκυσιότητος & διδόμην &c. Phau.

V. 8. 9. 10. &c. Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς πᾶσαν χάριν περισσεύσαι εἰς ὑμᾶς, ἵνα ἐν παντὶ πάντοτε πᾶσαν ἀνάρκειαν ἔχοντες, περισσεύητε εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν (καθὼς γέγραπται, ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν, ἡ δικαιοσύνη αὐτῆς μέγας εἰς τὸν αἰῶνα ὁ δὲ ἐστὶ χορηγὼν σπέρματι τῷ σπείραντι, καὶ ἄρτον εἰς βρωσιν χωρηγήσας καὶ πληθύναι καὶ αὐξήσαι τὰ σπυρίματά τῆ δικαιοσύνης ὑμῶν) ἐν παντὶ πλουτίζόμενοι εἰς πάναν ἀπλότητα (ἥτις κατεργάζεται) δι' ὑμῶν εὐχαριστοῦν τῷ Θεῷ, ὅτι ἡ διακονία τῆ λειτουργίας ταύτης ἐ μόνον ἐστὶ περισσεύουσα τὰ ὑπερήματα τῶν ἁγίων, ἀλλὰ καὶ περισσεύουσα διὰ πολλῶν εὐχαριστιῶν τῷ Θεῷ) διὰ τῆ δοκιμῆς τῆ διακονίας ταύτης δοξάζοντες τὸ Θεὸν ἐπὶ τῇ &c. Qui verò potens est Deus omnem gratiam faciat abundare in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habeatis, abundantes in omne opus bonum, (sicut scriptum est, Dispersit, dedit pauperibus, misericordia ejus manet in eternum. At qui suppeditat semen seminanti, &

panem ad escam; suppeditet & multiplicet sementem vestram, & augeat fructus misericordiae vestrae) in omni divites facti ad omnem liberalitatem) quae ad operatur gratiarum actionem per nos DEO, quoniam ministerium oblationis huius non solum est supplens inopias sanctorum sed etiam redundans per vel propter multas gratiarum actiones DEO) per probationem ministerii huius glorificantes DEUM in subjectione &c. Non equidem video, quid opus sit hoc loco vel Hebraismo vel Atticismo, ut salvetur sensus & constructio. Si enim bene animadvertantur binæ quæ in his verbis occurrunt parentheses, prout nunc distinctæ, adeo planus est sensus & syntaxis, ut liceat currenti legere & intelligere, participiis πολλοὶ & δοξαζόντες regendis à verbo εὐχαρίστησε, v. 8. Satiùs etiam putavi in formula precationis vertere, quia solenne est Paulo ut observant Patres, cum voto & prece concludere exhortationes. Multiplicet & augeat fructus misericordiae vestrae; Est ingeminatio voti, nempe nè deficient unquam, sed ut omni bono sufficienter abundantes, habeant semper quod dispergant in pauperes. Διευχρισμένη enim procul dubio hoc loco significat misericordiam, ut sæpe alibi: & sic sensit Theophylactus. Vocem enim ἱδὴ LXX. frequenter vertunt διευχρισμένη, de quo vide animad. Matth. i.

C. II. v. 4. Καλῶς ἠνείχεσθε. Dictum ἑρκικῶς vel Ironice; ut est illud Mar. 7. 9. καλῶς ἀθετεῖτε pulchrè five belle rejicitis præceptum DEI, ut traditionem vestram observetis: & etiam hoc loco; Si quis enim veniens alium Jesum prædicet, quem nos non prædicavimus, &c. pulchrè five belle toleraretis eum. Ἀνείχεσθε &c. Toleretis enim, si quis vos in servitutem redigat. v. 20. Levitatem eorum dum arguit, monstrat quomodo mentes eorum, quod modo dixerat, corruptæ fuerint à simplicitate, quæ est in Christo. Belle narras, est Ironia Proverbialis de re dicta vehementer absurdâ. Eras.

C. 12. v. 21. Μὴ πάλιν ἐλθὼν με τοῦ πενῶς Θεοῦ πρὸς ὑμᾶς. Ne rursus quando venero, DEUS me vilem reddat apud

apud vos. Alludens ad quod antea dixerat, 10. 1. ὁ κατὰ πρόσωπον μὲν ταπεινός, *Quicoram vilis sum.* Quasi diceret, Metuo nè quomodo me pro vili habuistis, cum essem antea apud vos, sic etiam cum rursus ad vos venero, *DEus* permittat me vilem haberi in oculis vestris atque indelugere cogar multos eorum qui peccaverunt, & non egerant pœnitentiam, nec, quia me despectui habent, curabunt agere. Ut ταπεινός est vilis, sic ταπεινός est vilem reddo.

C. 13. v. 5. Ἐαυτὸς πειράζετε εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, Ἐαυτὸς δοκιμάζετε (ἢ ἐκ ἐπιγινώσκετε ἑαυτοὺς ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἐστίν;) εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί ἐστε. Versus iste ut & proximè sequentes necessariò respiciunt & respondent verbis in initio tertii, sensu sequente in hunc modum. Ἐπεὶ δοκιμῶ ζητεῖτε τὸ ἐν ἐμοὶ λαλῶν & Χριστὸς (ὃς εἰς ὑμᾶς ἐκ ἀδυναμίας &c.) ἑαυτὸς πειράζετε, εἰ ἐστὲ ἐν τῇ πίστει, ἑαυτὸς δοκιμάζετε, εἰ μὴ τι ἀδόκιμοί ἐστε &c. Quandoquidem quæritis probationem in me loquentis Christi (qui erga vos non infirmus &c.) tentate vosmet ipsos, num sitis in fide, vosmet ipsos probate, si vel utrum non sitis sine probatione in vobis loquentis Christi, quam in me quærere non veremini. Spero autem vos cognituros quòd nos non sumus ἀδόκιμοι, i. e. ut respondeat tertio; sine probatione in me loquentis Christi. Precor autem DEum, nè quid mali faciatis, non [precor] ut nos appareamus δόκιμοι, i. e. cum probatione in nobis loquentis Christi, sed ut vos faciatis quod bonum est, nos vero simus ἀδόκιμοι, sine probatione illa. Ἀδόκιμοι in hoc loco nil aliud significat quàm ἄνευ τῆς δοκιμῆς, ab ἀ privativo, & δόκιμοι, sine probatione vel in Apostolo vel in Corinthiis loquentis Christi. Verba prætermissa illæso ensu parenthesi includuntur. Ut verò, si ad huc opus est, quid velim planius fiat, liceat sine tædio percurrere totum Apostoli de hac re sermonem brevi Paraphrasi. Audiverat Apostolus fuisse inter Corinthios qui ipsum non prodigni-
tate Apostoli æstimabant, sed habebant pro homine secundu-
m carnem ambulante, 10, 2, qui inter se etiam

Epistola quidem ejus graves sunt & valide, sed presentia corporis infirma, & sermo contemptibilis, atq; hinc sumpserunt sibi licentiam liberius peccandi, non credentes omnino venturum, ideoq; inflati, 1. Cor. 4, 18. vel si veniret, non venturum cum virga & terrore; imò non veriti sunt ipsum Apostolatum in quæstionem vocare. Quærebant enim *δοκιμὴν*, probationem in eo loquentis Christi. Ut ergo horum audaciæ obveniret, nec tamen cogeretur, quod nullo modo voluit, potestatem, quam dederat ei Deus ad edificationem, & non ad destructionem, cum severitate exercere, placuit ei eos præmonere. *Διὰ τὸτο*, propter hoc, ut est v. 10. hac absens scribo vobis, & tertiâ hac vice, ut est in initio capitis, ad vos venio, nempe in hac Epistola, quoniam ex ore duorum vel trium testium stabilietur omne verbum, ut omnino absque dubio fiatis certiores me venturum, idque cum virga, sicut enim vobis antea dixerim cum essem vobiscum præsens, & uti absens vobis annuntiaverim in priore Epistola, sic etiam denovo vobis scribo, & iis qui peccaverunt, & reliquis omnibus, fore ut si rursus venero non parcam. At verò quod audio, vos non creditis hanc mihi à DEO concreditam esse potestatem, sed pro contemptibili habetis, ideoque quæritis *δοκιμὴν* probationem in me loquentis Christi, quem vos non invenietis infirmum, si venero, sed potentem inter vos; nam etsi crucifixus fuit ex infirmitate, vivit tamen ex potentia Dei; & etiam nos, quamvis infirmi sumus cum eo, vivemus cum eo ex potentia Dei adversum vos. Quoniam vero quæritis probationē in nobis loquentis Christi, hortor & admoneo vos, ut priusquā quærat eam in nobis, velitis vosmet ipsos explorare, num sitis in fide, *δοκιμαζέτε ἑαυτοὺς ἐν μή τι ἀποκρινοί ἐστε*, Probate vosmet ipsos, utrum non sitis sine probatione in vobis loquentis Christi, si fortè possibile est, cum toties vobis prædicaverim, & scripserim vos non scire vosmet ipsos, quòd Iesus Christus sit in his. Spero autem vos olim cognituros, quod nos non *δοκιμοῖ*, i. e. sine probatione quam in me quæritis, sed

sed nollem ea uti, ideoque precor *DEum*, nè quid mali vos faciat, & ἵνα ἡμεῖς δοκιμοὶ φανώμεθ, Non[precor] ut nos appareamus δοκιμοί, cum probatione in nobis loquentis *Christi*, cum potestate *Apostoli*, sed ut vos quod bonum est faciat, & ut nos simus tanquam ἀδοκιμοί, non habentes opus, ut utamur potestate nostra cum severitate, quam dedit nobis *DEus* ad edificationem, & non ad destructionem. Emendatio enim vestra est quam nos optamus, gaudentes, cum vos sitis validi, nos vero infirmi, i. e. tanquam ἀδοκιμοί, non habentes occasionem, potestatem vel auctoritatem nostram demonstrandi. Quia non possumus aliquid contra veritatem, i. e. cum vos quod bonum est faciat, sed pro veritate, quando vos contra ipsam non veremini peccare. Atque hic germanus mihi videtur sensus & scopus hujus loci, & vocis ἀδοκιμοί. Ludere videtur *Apostolus* in vocem δοκιμῶ, more scribendi apud ipsum familiari.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

GAL. c. 2. v. 2. 3. &c. ἀνέβην δὲ καὶ ἀποκάλυψιν, καὶ ἀνέγγεμλῶ αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, ὃ κηρύσσω ἐν ταῖς ἐθνεσι, καὶ ἰδίαν δὲ τοῖς δοκῶσι (μήπως εἰς κενὸν τρέχω, ἢ ἔσχατον. ἀλλ' ἔδὲ τίτθ' ὁ σὺν ἐμοὶ ἔλλῶ ὡς ἡναγκάσθῃ πείσμεθῃναι) Διὰ δὲ τὰς παρεισάκτας ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπεῖσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ἣν ἐχομεν ἐν τῷ χριστῷ Ἰησοῦ, ἵνα ἡμᾶς καταδουλώσωσιν. Οἷς ἔδὲ πρὸς ὧραν εἵξαμεν τῇ ὑποταγῇ, ἵνα ἡ ἀλήθεια τῆς εὐαγγελίας διαμείνῃ πρὸς ὑμᾶς. Ἀπὸ δὲ τῶν δοκούντων εἶναι τι, ὅποιοι ποτε ἦσαν ἔδὲν μοι ἀγαφῆς &c. Ascendi autem secundum revelationem, & contuli cum eis Evangelium quod prædico iis gentibus. seorsim vero eminentioribus, sive iis qui videbantur esse aliquid, (ne forte in vanum currerem vel cucurrissem, sed neque Tius qui mecum erat, cum esset Gentilis, coactus est circumcidi) propter vero irreptitios falsos fratres qui subintroibant, i. e. sole

solebant subintroire, est enim *παρεισήλαθον* tempus indefinitum) ut explorarent libertatem nostram quam habemus in Christo & Esu, ut nos in servitutem redigant. Quibus (i. e. eminentioribus, vel qui videbantur esse aliquid) ne ad horam quidem cessimus subiectione, ut veritas Evangelii apud vos permaneat. Quales vero aliquando illi fuerint, qui videbantur esse aliquid, nihil meâ refert vel interest. Deus personam hominis non accipit, &c. Quod præcipuè hic animadvertendum, non fuit propter irreptitios fratres, ut plerunque intelligitur, quòd non coactus est Titus circumcidi, qui omnino non intererant, consultò enim proposuit Paulus Evangelium suum quod prædicaverat apud gentes *primariis Apostolis καὶ ἰδίᾳ* privatim vel seorsim à cæteris, nè subreperent falsi illi fratres ad explorandam libertatem. At verò propter veritatem Evangelii, ut illud nempe permaneret, nec videretur ipse in vanum cucurrisse, non coactus est Titus circumcidi. Rectè Estius in persona Pauli, Quod si Apostoli, cum quibus Evangelium contuli, quod prædico in gentibus, sensissent observationem legis, cum præcipua pars est circumcisio, necessariam esse Christianis, utique Titum quem mecum assumpseram, iussissent circumcidi, at qui id factum non est. Neq; τὸ οἷς, v. 5. ut vulgò existimatur, est relativum τῷ, *ψευδεδέλεφες*, falsis fratribus qui omnino non intererant, v. 4. sed τοῖς δοκῶσι, eminentioribus Apostolis, v. 2. quibus noluit pro momento cedere, ne vacillare videretur Evangelium, quod prædicaverat apud gentes, *Mosaicam* nempe legem esse jam abolitam, ut postea se affirmat Petro ad faciem restitisse. Erant fortè illi *primarii Apostoli*, qui columnæ esse videbantur. v. 9. nimium *καὶ ἐγὼ δὲ λέγοντες*, & ad connivendum proni, nè fideles aliqui e *Judeis* (qui cum essent *ζηλοταὶ τοῦ νόμου*, Act. 21. 20. legem Moysi sibi mordicus retinendam putârunt) offenderentur, & à Christiana fide resilirent. Ob quam prudentiam non veritus est Paulus, ut observat Scholiastes Græcus, vocare illos *δοκῶντας, καὶ κατεγνωμένους, καὶ ὑποκεινομένους, μὴ ὁρθοποδοῦντας*,

τας, eminentiores, & reprehensibiles, & simulatores, non rectè ambulantes. Κατ' ἀποκάλυψιν, secundum revelationem, nempe aliquam, quæ ei facta fuerat sive famâ sive verbo sive epistolâ, eum diversam à cæteris Apostolis doctrinam divulgare, de quo Jacobus eum disertè monet Act. 21. 21. κατηχῆθσαν εἰς σὲ &c. Audiverunt de te, quod Apostasiam à Mose doceas omnes Judæos inter gentes, dicens eos non debere circumcidere filios suos, nec in patris ritibus ambulare. cujus manifestationis vel rumoris gratiâ fortè dicit Act. 20. 22. Ecce ego δεδεμμένος τῷ πνεύματι, &c. obstrictus animo proficiscor Hierosolymam, i. e. penitus statui quicquid de me fiat proficisci Hierosolymam, ad testificandum, ut sequitur, Evangelium gratiæ DEI. Utrum verò itinera fuerint σύσχερα, nolò fidenter statuere; certum verò est hoc loco eum ascendisse, ut testificaretur, & vindicaret Evangelium suum quod prædicaverat apud gentes. Antè ἀπὸ τῶ δοκούντων, subaudiendum οἱ, quale est Joh. 16. 17. εἶπον ἐν ἑκ τῶ μαθητῶν, pro οἱ ἐκ τῶ μαθητῶν, dixerunt discipuli, ut Vetus: & Luc. 21. 16. θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν pro τὰς ἐξ ὑμῶν, morte afficient vos. Sic Matth. 27. 9. ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ pro οἱ ἀπὸ υἱῶν Ἰσραὴλ, filii Israel, ut exponunt Beza & Grotius. Phrasis est vulgaris, ut οἱ ἀπὸ πλήθους Pelebeji & οἱ ἐκ πίστεως, fideles. Gal. 3. 7. Δοκῶσι, v. 2. rectè exponitur, eminentioribus; αὐτοὶ γὰρ ἄνω τὰ μηδὲν ὄντα, τὰ δὲ δοκῶντ' ἀπόλεσαν. Exiollunt sursum humiliavēl quæ nihil sunt, eminentiora verò subruunt. Euripides de Diis. Δοκῶντες, ἐνδοξοί. Phav.

C. 3. v. 20. Ὁ δὲ Θεὸς εἷς ἐστίν. Optimus hujus loci Expōitor est Interpres Æthiopicus; DEus tamen unus est duorum. Mediator unius non est, Deus vero unus est, i. e. duorum, necesse enim est, ut sint personæ duæ, inter quas sit mediator, ut fuit Moses inter Deum & populum Israelitum. ταῦτα ὁ νόμος &c. Hæc sunt lex, quam dedit Dominus inter se & filios Israel in monte Sina, ἐν χειρὶ, per manum Moysis. Levit. 26, 46. Atque hæc interpretatio u-

nicè quadrat cum scopo loci; quid verò ad rem ejus facit *Dei unitas vel simplicitas*?

C. 4. v. 9. 10. *Nunc autem cum Deum cognoveritis, potius verò cogniti sitis à Deo.* πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν εἰς τὰ ἀ-
 οθεν ἢ καὶ πλῶχα στοιχεῖα, quomodo iterum reverimini ad im-
 potentia & egena elementa, οἷς πάλιν ἀνωθεν δαλεῦειν θέλετε;
 i. e. per trajectionem valde familiarem, vocem, cui τὸ οἷς
 est relativum, repetendo, ut necessariò subauditur, οἷς ἀ-
 νωθεν στοιχείοις πάλιν δαλεῦειν θέλετε; quibus superius vel à
 retro elementis rursus servire vultis? οἷς ἀνωθεν στοιχείοις,
 quibus superius elementis, ut οἱ ἀνωθεν, majores, qui superio-
 ribus fuerunt temporibus, & οἱ ἀνωθεν ἄρχοντες, retro princi-
 pes. Steph. Occurrit parallelum Col. 2, 20. 21. 22. Si
 ergo mortui estis cum Christo, ἀπὸ τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, ab e-
 lementis mundi, τί ὡς ζῶντες ἐν κόσμῳ δογματίζεσθε;
 quid ut viventes in mundo dogmatizamini? i. e. traditioni-
 bus vel dogmatibus regimini? qualia sunt, Ne tetigeris, ne
 gustaveris, ne contrectaveris. Ἀἵ εἰς πάντα εἰς φθορὰν τῇ
 ὑποταγῇ κατὰ τὰ ἐντάλματα τῆς διδασκαλίας τῶν ἀνθρώπων i. e.
 per Hyperbaton, Quæ omnia, nempe elementa, five
 dogmata sunt secundum præcepta & doctrinas hominum ut
 intereant usu, vel quoad usum expiratura. Elementa ve-
 rò ista sunt omnino eadem, ac τὰ ἀνωθεν στοιχεῖα, de qui-
 bus suprà, quæ erant tantum, μέχρι καὶ ἔξ διορθώσεως ἐπι-
 κείμενα, usque ad tempus correctionis imposita: Heb. 9. 10.
 εἰς φθορὰν, vertitur aptissimè, ut intereant, pari modo
 quo vertimus εἰς πίσιν, ut credatur, Rom. 1. 17. in quæ
 verba videre est quæ superius animadvertimus.

C. 6. v. 10. Ὡς καιρὸν ἔχομεν, dum habemus tempus. Ita
 vulgò, quasi poneretur ὡς pro ἕως. Quidni verò po-
 tius? Prout habemus opportunitatem, faciamus bonum
 omnibus. Benefaciendi nulla prætermittenda oppor-
 tunitas.

115

IN EPIST. ad EPHESIOS.
IN EPISTOLAM AD E-
PHESIOS.

EPH. c. 2. v. 1. Καὶ ὑμᾶς ὄντας νεκροὺς &c. In regimine
vociς ὑμᾶς, ni fallor (si fas sit dicere) diu cæcutierunt
Interpretes, propter importunam capitum divisionem.
Plerique in versione post ὑμᾶς, vos addunt verbum, vivi-
ficavit, in supplementum sensus. Affirmat unus Accu-
sativum istum ὑμᾶς regi à verbo συνεζωοποίησε, v. 5. Est i-
gitur, ait, hoc loco hyperbaton, & synchysis, & ὑπκοπὴ τῆς
ᾠδῆς, quæ est species τῆς ἀνανταποδότης, cujus quidem anoma-
lie causa est ἐπεμβολή, interjectio sententiæ prolixioris.
Quorsum verò iste strepitus? Quid opus est tot fi-
guris & ambagibus in re certe non ita obscura? Respice
enim tantum præcedentis capituli versum decimum no-
num, & planissima fient omnia, & sensus cohærentia &
syntaxis sine vi vel figura: καὶ τὸ τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος
& διωάμεως αὐτῆς εἰς ἡμᾶς τὰς πιστεύοντας καὶ ὑμᾶς ὄντας νε-
κροὺς &c. Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus
in nos qui credimus, & vos qui eratis mortui in delictis & pec-
catis &c. Verbis intermediis κατὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς κρεί-
της &c. per operationem potentie virtutis ejus quam operatus
est per Christum, & sic deinceps usque ad finem capituli
primi, parenthesi includendâs. Objiciunt verò aliqui,
prælonga est parenthesis. At verò obsecro, num paren-
thesis non erit æquè longa, si ὑμᾶς regatur à συνεζωοποίησε,
v. 5. & constructio longè durior? Vide etiam Rom. 2.
ubi v. 13. 14. & 15. includuntur parenthesi non multò
sanè hâc breviori. Imò respice Rom. 1. ubi est paren-
thesis omninò æquè longa; incipit enim à versu primo,
& desinit in fine sexti, dum habeat interim duas alias in
se inclusas. Præter loca etiam alia, in quibus occur-
runt parentheses æquè ferè longæ, multo vero magis
implicitæ. En autem interim quantas offuderit tene-
bras importuna capitum distinctio!

V. 15. τὴν ἔχθραν, ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῆς τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν, ἐν δόγμασι καταργήσας. Vertendum per hyperbaton, quāle jam suprà animadvertimus. Act. 13. 27. quasi legeretur. τὴν ἔχθραν ἐν δόγμασι τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτῆς καταργήσας. *Inimicitiam illam in ritibus legem mandatorum per carnem suam abolendo.* Quale etiam est quod animadvertimus. Col. 2. 14. *Expingens quod contra nos erat chirographum, τοῖς δόγμασιν ὃ ὡς ὑπεναντίον ἡμῖν, quod erat in ritibus nobis contrarium.* Fuisse contra nos jam priùs dixerat, posterius addit, in quo erat nobis contrarium, nempe in cæremoniis & ritibus. Idem enim sonant τὴν ἔχθραν ἐν δόγμασι, & τὸ ὑπεναντίον ἡμῖν ἐν δόγμασι, τὴν dicitur pro ταύτῃ sive κατ' ἐξοχὴν.

C. 3. v. 10. Ἰνα γνωριθῇ τοῖς ἀρχαῖς καὶ ἡ ἐξουσία ἐν τοῖς ἐπερχομένοις. Διὰ ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλον σοφία τῆς Θεᾶς. *Ut nota nunc fiat principatibus & potestatibus multiformis sapientia Dei per Ecclesiam in cælestibus.* Nempe, rebus, quæ ad æternam vitam in cælis transfigendam pertinent. Ut Joh. 3. 12. & Eph. 1. 3. Rectè Chrysostomus, ἐπερχομενὰ cælestia dicuntur, καὶ ἐν τῇ γῇ ὁμιτελῆς, etiam si in terra peragantur. Quod verò aliqui τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας interpretentur *Angelos*, videtur mihi ab instituto prorsus alienum. Quid enim refert, si multa fortè per prædicationem Evangelii innotuerunt *Angelis* Christianorum mysteria, quæ priùs ignorabant? Data est hæc gratia Paulo. v. 8. hæc nota facere, at verò nemo opinor affirmaverit Paulum evangelizasse *Angelis*, sed principibus gentium, quales erant Herodes, Felix, Festus, & Agrippa, & magistratus qui erant Philippis, Thessalonica & Athenis. Annon erant hi omnes ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι? De quibus loquitur Lucas, cum ait, ὅταν δὲ περιφέρωσιν ὑμᾶς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας; 12. 11. De quibus Paulus, cum jubet Titum admonere ut subditi sint τοῖς ἀρχαῖς ἢ ἐξουσίαις, nisi de terrenis magistratibus? Aliis trajectio displicet. At pari ratione dicant Apostolum debuisse dicere, ἡ πολυ-

ποικιλῶ σωφία τῆ Θεῆ Διὰ τὴ ἐκκλησίας, æquè enim sunt
transposita, ἐν τοῖς ἑωσθεσίοις, & Διὰ τὴ ἐκκλησίας.

C. 4. v. 1. Παρεκκαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δῖσμις ἐν Κυρίῳ αἰ-
ξίως περιπατήσατε τὴ κλήσεως ἥς ἐκλήθετε. μὴ πάσης ταπεινοφρο-
σύνης ἢ περὶ τῆς μὴ μακροθυμίας ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν
ἀγάπῃ &c. Locus iste non caret vitio ut plerumque ex-
ponitur, non enim rectè vertitur, ut *ambuletis tolerantes*,
quia Participiū ἀνεχόμενοι in Nominativo non potest con-
venire cum voce ὑμᾶς in Accusativo. Vertendum ergo in
remedium cum puncto post ἐκλήθετε, ut supra. Obsecro
itaque ego vos *captivus in Domino ambulare dignè vocatione*
qua vocati estis. Cum omni humilitate & mansuetudine,
cum longanimitate tolerantes estote vel tolerate alii alios in
charitate. &c. ἀνεχόμενοι, ὁρθῶς vertitur, tolerantes estote
vel tolerate, subaudiendo verbum substantivum, ἐς ἐ. Qua-
le est, ἀρκέμενοι τοῖς παρῶν, estote contenti presentibus. Heb.
15. 5. διδάσκοντες καὶ νουθετοῦντες ἑαυτοὺς &c. docete & com-
monete vosmetipsos psalmis &c. Col. 3. 16. ὅι οἰκέται ὑπο-
τασόμενοι τοῖς δεσπόταις, Servi subditi estote Dominis. 1.
Pet. 2. 18. ὅι κατεσθίωντες τὰς οἰκίας &c. qui devorant do-
mos viduarum &c. Matth. 23, 14. καὶ ἐκλεξάμενος αὐ-
τὸν &c. Etelegit duodecim ex ipsis. Luc. 6. 13. & εὐρόν-
τες γὰρ τὸν ἄνδρα τῆτον. invenimus enim hunc hominem &c.
Act. 24. 5. In quibus singulis locis subauditur verbum
substantivum ἐς ἐ, εἰσιν, ὧς vel ἐς ἡμᾶς. Cujusmodi occurrunt
in Homero, Sophocle, & Pindaro, ut monet Beza. Phrasis
enim est vulgaris: καὶ αὐτὸς ὧς ἀγαγόντων αὐτοῖς, Et ipse in-
nuabat illis. Luc. 1. 22. τῆτο γὰρ ἐστὶ γινώσκοντες, Hoc enim
nostis. Eph. 5. 5. Exhortatur primò ambulare dignè vocatio-
ne, qua vocati sunt. Deinde docet, quomodo id rectè fa-
cient, nempe si toleraverint se invicem in charitate, cum hu-
mitate, mansuetudine, & longanimitate, studentes servare
unitatem spiritus in vinculo pacis. Ideoque dicit, tolerate,
&c. Quid opus ergò est incogitantiam vel solacismum
impingere Apostolo, ut faciunt aliqui, constructionem ta-

citè perstringendo, quasi dixisset intolenter, *Ἐπιπαύετε* pro *Ἐπιπαύετε*.

V. 26. *Ὁργίζετε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε*, *Irascimini & nolite peccare*. Non dubito quin mutuatus sit *Apostolus* hæc verba à *Psalmista* ex *Psalmo* 4. *Ps LXX*. Licet *Beza*, & *Interpres Anglicus* id in margine pro more suo non agnoscant. Ratio est, aliter interpretati sunt *Hebraum*, ut & alii, legentes in *Psalmo*, *contremiscite*, & *nolite peccare*. Verùm ego potius *Misculo* adstipulor, qui vulgarem lectionem retinuit, auctoritate ductus *Pauli*, *Irascimini & nolite peccare*. *Hebraum* enim 127, significat non solum *contremuit*, sed & *iratus est*, *commotus est animo* vel *præ metu* vel *præ irâ*; facit enim & ira tremere. Nec verò habemus solum auctoritatem *Pauli* pro hac lectione, sed expositionem etiam. Verba enim sequentia *Pauli* sunt mera expositio verborum sequentium in *Psalmista*; sensu enim sunt eadem. *Ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδύετω*, ait *Apostolus*, *ὅτι τῷ παροργισμῷ ὑμῶν, μήτε δίδωτε τόπον τῷ διαβόλῳ* *Ne occidat Sol super iracundiam vestram, neque date locum diabolo*. *Psalmista* verò λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε, *dicite in cordibus vestris, super cubilia vestra quieto sive sedato estote animo*. Quasi diceret, *Irascimini, & nolite peccare*, quod si fortè accidat ut irascamini, neque ulla passio promptior, cavete ne peccetis irascendo ultra quàm par est, ne maneat iracundia vestra ad occasum Solis ut indormiatis ei, nec faciatis Diabolum istum iracundiæ nocturnum etiam hospitem, sinendo apud vos diutius commorari, sed omnino abigatur, priusquàm eatis cubitum, ut super cubilia sedato sitis animo, ut possitis vosmet vobiscum colloqui, *dicere orationem vestram in corde vestro*, ut *Chaldeus*; planè innuentes quàm jucundum & necessarium sit meditationi piæ vacare, cum primùm lecto decumbimus, cui nil magis inimicum, quàm si exacerbatio aliqua iracundiæ maneat adhuc in animo; κατανύγητε, ἡσυχάζετε.

χαίσατε, κατανύξεις, ἡσυχία. *Hesych.* Et sic in *Psalmo*, pro κατανύγει, *Aquila* habet ἡσυχάσατε *quieti estote.*

C. 5. v. 8. Ἦτε γάρ ποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν Κυρίῳ, ὡς τέκνα φωτός περιπαλεῖτε. *Eratis enim olim tenebra, nunc vero cum suis lux in Domino, ut filii lucis ambulate, subaudiendo, ὅντες, νῦν δὲ φῶς ὄντες ἐν Κυρίῳ.* Appositivè dicitur.

V. 13. τὰ δὲ πάντα, ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ φωτός, φανεροῦν. i. e. per hyperbaton, τὰ δὲ πάντα φανεροῦν &c. *Hec vero omnia manifestantur cum à luce arguuntur. Quasi diceret, Hæc vero omnia τὰ κρυπτά τῆς αἰχρῆς ut vocantur. 2. Cor. 4. 2. de quibus hic modo dictum est, & si ab illis quàm occultissimè perpetrentur, manifesta tamen fient, cum ad lucem examinentur: Omnia enim lux manifesta facit, ut licitè etiam exponitur, per hyperbaton πάντων ὅ τοῦ φωτός ἐστὶ φανερόμενον. Transponitur enim suo loco tantùm vox unica φανερόμενον, quod etiam activè accipitur, quo nil vulgarius. τὰ dicitur pro ταῦτα, ut sensus & ordo verborum postulat ἐλεγχῆς, φανέρωσις τῶν κρυπτούμενων. Phau.*

V. 14. Διό λέγει, ἐγείρεαι &c. *Quæritur verò, quis dicit, expergiscere &c? Ego nullus dubito: quin respexit Paulus vocem πνεύματος. v. 9. Quapropter dicit spiritus. Expergiscere &c. Nec sunt ejusmodi transitiones apud Apostolum infrequentes, præterquam etiam quod fortè proximè respondeat; Non enim versus iste suo loco apponitur, sed à textu reliquo parenthesi distinguitur, eò quòd interrumpat sensum & syntaxim. Utitur etiam eadem dicendi formula. 1. Tim. 4. 1. τὸ ὃ πνεῦμα ῥητῶς λέγει. Spiritus autem expressè dicit. Et quid ni per Paulum utrumque dicat spiritus. Nusquam vero legas, dicit lux, nec vox scriptura usquam intelligitur, nisi ubi præcessit in terminis, ut Jac. 4. 5. & 6.*

C. 6. v. 20. Ὡς ἐγὼ παρὲς ὑμῶν ἐν αἰχρῇ, pro quo legatione fungor in vinculis. Quid ni potius? Pro quo senesco in vinculis, Sic Paulus se ipsum nominat, Philem. 9. Πάυ-

λ@ πρεσβύτερος καὶ δεσμι@, *Paulus senex & vinctus.* Epistola utraque scripta fuit à Roma, cum ibi vinctus erat *Paulus*, ubi non parvo quidem tempore, scilicet biennio etsi in libera custodia, detentus erat, ut non sit mirum dicere, *senesco in vinculis*, cum in iis tam diu foret.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

PHILIP. c. 2. v. 16. Λόγον ζωῆς ἐπέχοντες, *Verbum vitæ firmiter tenentes, ut gloriari possim in die Christi.* En mercedem *Pauli*; eorum nempe perseverantiam. Vide 1. Cor. 3. 14. 15. & 2. Job. 8. ἐπέχοντες, κρατῶντες. *Hesych.*

C. 3. v. 5. Περιτομὴ ὀκταήμερ@ &c. Frustrà est repetere varias de horum verborum lectione & syntaxi opiniones, quæ non mediocriter vexârunt ingenia Interpretum, ut nodum tandem in scirpo reperirent, cum sine ulla variatione lectionis vel figuræ syntaxis sit planissimè obvia, subaudiendo tantum ἢ vel ἢν, quod toties occurrit unaquaque ferè paginâ. Περιτομὴ ὡς ὀκταήμερ@, ἐκ γένους ὡς Ἰσραὴλ &c. Si quis alius videtur habere fiduciam in carne, ego magis. Circumcisio erat octiduanâ i. e. octavo die: ut pateat, ait *Chrysostomus*, non fuisse proselytum, Ex gente fuit *Israelis*, ut pateat, neque à parentibus quidem natum proselytis &c.

V. 15. 16. Ὅσοι ἔν τέλει, τῷ φρονῶμεν, καὶ εἴ τι ἑτέρως φρονεῖτε, καὶ ἔστω ὁ Θεὸς ὑμῶν ἀποκαλύψει (ἢ ἄλλω εἰς ὃ ἐφθάσαμεν) τῷ αὐτῷ σοιχεῖν κανόνι, τὸ αὐτὸ φρονεῖν. Quot ergo perfecti sumus, hoc sentiamus, & si quid aliter sentitis, & hoc quoque revelet vobis *DEus* (præter ad quod pervasimus) eadem incedere regula, idem sentire. Futurum frequenter usurpatur pro imperativo. Quod verò adeò multi vertunt, *Eadem incedamus regulâ, idem sentiamus*, est neque sensui nec syntaxi consonum, sed ab omni more loquendi alienum.

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSES.

COLOSS. c. I. v. 2. τοῖς ἐν Κολοσσαῖς ἁγίοις καὶ πιστοῖς &c. ἅγιοι & πιστοὶ sunt visibilis Ecclesia in Colossis.

V. 27. Ὅτις ἠθέλησεν ὁ Θεὸς γνωρίσαι, τίς ὁ πλεῖτος τῆς δόξης τῆς μυστικῆς τέχνης ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς ἐστι Χριστὸς ἐν ὑμῖν ἡ ἐλπὶς τῆς δόξης &c. Ut constructio fiat, ὅς absque dubio est relativum voci πλεῖτος. Quibus voluit Deus notum facere quæ sit opulencia gloriæ huius ministerii inter gentes, quæ est Christus inter vos, spes gloriæ.

C. 2. v. 14. Ἐξαλείψας τὸ κατ' ἡμῶν χειρόγραφον, τοῖς δόγμασιν ὃν ὑπεναντίον ἡμῖν. Expungens quod adversum nos erat Chirographum, quod erat in traditionibus nobis contrarium.

V. 18. Μηδεὶς ὑμᾶς καταβροβυέτω θέλων ἐν ταπεινοφροσύνῃ καὶ θρησκείᾳ τῶν ἀγγέλων, ἃ μὴ εἶδεν ἐμβατεύων. Nemo vos subdola argumentatione fallat, qui delectatur in humilitate & cultu Angelorum, ingrediens in ea quæ non vidit, temere inflatus à sensu carnis suæ. καταβροβυέτω, τῶν δόλο-γιζέτω. Phavor. θέλω, εὐδοκῶ. ibidem. ut Mar. 12. 28. & Psal. 147. 10. ἐμβατεύων Hieronymus & Erasmus vertunt fastuosè incedens in ea quæ non vidit, i.e. audens differere vel affirmare de iis quæ non vidit, vel intelligit, temere inflatus à suâ ipsius carnali phantasiâ.

V. 22. Ἄλινά ἐστι λόγον μὴ ἔχοντα σοφίας ἐν ἐθελόθρησκείᾳ, καὶ ταπεινοφροσύνῃ, καὶ ἀφειδίᾳ σώματος, ἐκ ἐν τιμῇ τινι πρὸς πλεγμασιν τῆς σαρκός. Post ἐκ vel τινι, subaudi ὄντος. Quæ rationem quidem habent sapientiæ in voluntario cultu & humilitate, & neglectu corporis, quod non est in pretio aliquo ut saturetur caro i.e. ad saturitatem carnis.

C. 3. v. 7. Ὅτε ἐζῆτε ἐν αὐτοῖς. cum viveretis inter illos, i.e. ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας, inter filios inobedientiæ, v. 6.

C. 4. v. 16. καὶ τίλῃ ἐν λαοδυνείᾳ. Nil opus est cum Grotio variare lectionem, expungendo ἐκ, contra omni-

um codicum fidem, cum sit ἐφθως dictum cum *Vetere*. Etiam quæ est *Laodicensium*, vos legatis. Non quæ à *Laodicensibus* ad illos missa fuerat, sed quæ ab *Apostolo* ad *Laodicenses* scripta. Quæ cur vel quomodo perierit, ut & altera ad *Corinthios*, & altera ad *Ephesios*, soli notum est *DEO*. Vulgò usurpatur in hoc sensu τὸ ἐκ, ut τίνες τὸ ἐκ τῆ συναγωγῆς. *Quidam Synagoga*, οἱ ἐκ πίστεως, fideles, οἱ ἐκ Στοᾶς. *Stoici*, ἄνεμοι ἐκ νυκτῶν χαλεποὶ, *Venti nocturni graves*.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD THESSALONICENSES.

1. **T**HESS. c. 2. v. 16. "Εφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος. *Pervenit verò in eos vindicta in fine*. De *Judeis* loquitur. *Occiderunt Jesum & suos Prophetas, & vos persecuti sunt, nec Deum curant, & contrarii sunt omnibus, prohibentes nos etiam predicare vobis, ut salvemini, sed pervenit in eos vindicta in fine, sive Ira DEI. ut Vetus*. Adfuit tempus excidii *Hierosolymæ*, & recens in eos supervenerat *Ἀλκιπτοεξ*.

IN EPISTOLAM SECUNDAM AD THESSALONICENSES.

2. **T**HESS. c. 2. v. 1. ὑπὲρ τῆ παρούσης &c. *Rogamus verò vos fratres de adventu Domini &c. i. e. ut rectissime Zegerus, quoad adventum Domini, ne moveamini &c. ὑπὲρ super, de, a quod Grammaticos. ut ὑπὲρ ἢ ἐν οἰκίᾳ τῶ πρῶτου λέξομαι: de vel super quâ suo loco dicam. Dion. Halic. & Multa super Priamo rogans, super Hectore multa. Virg. Atque hic sensus unicè quadrat cum scopo Loci. ὑπὲρ, ὁμοίως τῷ ὅλῳ. Phav.*

V. 3. μή τις ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ καὶ μὴ εἶναι τρόπον, ὅτι, εἰ μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον. Post ὅτι, subaudi ἐνέστηκεν, quæ vox ἀπὸ τῆ κοινῆ repetenda. *Ne cito mente commoveamini,*

neq₃ per spiritum, neq₃ per sermonem, neq₃ per Epistolam tanquam per nos, ὡς ὅτι ἐνέσκηκεν ἡμεῖς τῷ Χριστῷ, tanquam quod instet dies Christi; μή τις ὑμᾶς ἐξωπατήσῃ καὶ μηδένα τρόπον, ὅτι. Ne quis seducat vos ullo modo, quod instet, si non venerit prius apostasia &c. Interpretes excudunt sensum, non sunt verò de Syntaxi solliciti. Quid enim velit, ὅτι εἰ μὴ, ut univèrsim distinguitur, fateor equidem me non intelligere.

V. 6. 7. Καὶ νῦν τὸ κατέχον οἴδατε. εἰς τὸ ἀποκαλυφθῆναι αὐτὸν ἐν ἑαυτῷ καιρῷ. Τὸ γὰρ μυστήριον ἡδὴ ἐνεργεῖ τὸ ἀνομιᾶς, μόνον δὲ κατέχον ἀρτι ἕως ἐκ μέσσης γέννηται. Verbum substantivum in utroque loco su audiendum, nempe post τὸ κατέχον, εἶναι, & post ὁ κατέχων, ἐστίν. Hebraeorum more, cujus exempla reperire licet & in Novo & in Vetere unaquaque fere pagina, nè dicam linea. Et nunc esse quod obstat scitis, ut reveleetur ille in suo tempore. *Mysterium enim iniquitatis jam operatur, tantum est qui ad praesens obstat, usque dum è medio fiat.* Non sciverunt quid vel quis obstaret, ignotum enim erat, neque certum est in hunc usque diem, sed à Paulo, ut videtur, edocti fuerant, aliquid esse quod obstaret, usque dum è medio tolleretur. *Dixerunt è Veteribus Romanum fuisse statum, quod obstabat, usque dum è medio tolleretur, scienter nemo.* Vide 1. Joh. 2. 18. 4. 3.

IN EPISTOLAM PRIMAM AD TIMOTHEUM.

I. TIM. c. I. v. 3. Καθὼς περσευάμισα σε, περσεύειναι ἐν ἐφέσῳ, περιεπόρευθ' εἰς Μακεδονίαν, ἵνα πᾶσι γέλως &c. Quod si circumflectitur vox περσεύειναι, subauditur Imperativus θέλε vel μέμνησο. De quo vide *Animad. Act. 1. 4.* Si verò acuitur tertia à fine, περσεύειναι, ut fortè debuit, non sunt enim accentus ex *Authore*, tum demùm est Imperativus Aoristus vocis mediae, qui frequenter usurpatur in *Veteri*, adeò ut nihil opus sit supplemen-

plemento, *Grammaticè* enim & rectè dicitur utrovis modo, *Quemadmodum* admonui te, mane, vel manere memento in Epheso proficiscens in Macedoniam, ut denunties, &c.

C. 2. v. 6.7. ὁ δὲς ἐαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον, καιροῖς ἰδίοις εἰς ὃ ἐτέθην ἐγὼ κήρυξ καὶ Ἀπόστολος &c. Ut sensus fiat manifestior & constructio, quam vulgò solet, repetenda sunt verba proximè præcedentia, εἰς ᾧ θεὸς &c. Unus enim est DEUS, unus etiam mediator DEI & hominum, homo CHRISTUS IESUS, ὁ δὲς, qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus, τὸ μαρτύριον, ipsum Evangelium, cuius ego proprio tempore constitutus sum prædicator & Apostolus &c. τὸ sumitur appositivè, sive ut ajunt τεχνικῶς. Quasi diceret, summam Evangelii, cuius ipse constitutus est prædicator & Apostolus proprio tempore, esse in notione vel scientiâ unius DEI, & unius Mediatoris CHRISTI IESU, qui se dedit redemptionis pretium pro omnibus: μαρτύριον usurpatur pro Evangelio. 1. Cor. 1. 6. 2. 1. 2. Tim. 1. 8. & 10. Quoad trajectionem nil vulgarius. Applicatur eodem modo, καιροῖς ἰδίοις, Tit. 1. 3.

V. 10. Ἀλλ' ὁ πρέπι γυναιξὶν ἐπαγγελιομύαις θεοσεβειᾶν δι' ἔργων ἀγαθῶν. Melius cum Stephano omittitur parenthesis. Ante ὁ subaudi &c. Sed quemadmodum decet mulieres, quæ pietatem spondent per bona opera. Est enim inconcinnum etiam & insolens dicere, κοσμεῖν ἑαυτὰς δι' ἔργων ἀγαθῶν, quod potius debuit exprimi cum præpositione ἐν, ut in præcedentibus μὴ ἐν πλεῖμασιν &c. ἀλλ' ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, Sic, vidua eligatur ἐν ἔργοις καλοῖς μαρτυρουμένη, quæ testimonium habuit in bonis operibus. 1. Tim. 5. 10.

V. 15. Σωθήσεται ὁ ἀπὸ τῆς τεκνογονίας, Salvabitur verò per generationem filii, i. e. per semen mulieris, quod conteret caput serpentis, per quod & Adam & Eva, & eorum posterii salvabuntur, si manserint in fide. Atque ita sensisse aliquos ante ipsius tempora refert Theophylactus. Τεκνογονίαν

νίαν ἐνόησαν τὴν τ' Θεοτόκον, *De generatione intellexerunt Deipara.*

V. 15. & 16. & C. 4. v. 1. Ἡτίς ἐστὶν ἐκκλησία Θεῷ ζών-
 16, σὺλ & καὶ ἐδραῖωμα τ' ἀληθείας &c. *Quæ est ecclesia
 viventis DEI, columna & firmamentum veritatis, &c.*
 Quid opus est confugere ad interpretationes violentas?
 Qualis est eorum qui hæc verba, σὺλ & καὶ ἐδραῖωμα τ'
 ἀληθείας, laborant adeò connectere cum sequentibus,
 quasi scribendum foret vel eo ordine saltem intelligen-
 dum, σὺλ & καὶ ἐδραῖωμα τ' ἀληθείας καὶ ὁμολογεῖν μέγα
 τ' εὐσεβείας μυστήριον ἐστὶ, τὸ Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ &c.
*Columna & firmamentum veritatis & citrà controversiam
 magnum pietatis est mysterium, nempe Deus manifestatus
 est in carne.* Quæ metathesis est adeo meis auribus dura, ut
 nullo modo possim eam cum silentio præterire, præfer-
 tim cum nec omninò sit necessaria. Verè enim & ὁντως
Ecclesia DEI est columna & firmamentum veritatis.
 In Ecclesia enim DEI recta fides in DEum colitur.
 quæ certe est *columna & firmamentum veritatis.* Quod si
 quæ dicitur ecclesia non recta fide DEum amplectitur
 manifestatum in carne, non est amplius ecclesia DEI.
Domus enim sumus DEI, si fiduciam & gloriam spei
[nempe in Christo] teneamus firmam usque ad finem. Heb.
3. 6. Si verò non teneant confessionem spei sine declinatione,
sed prolapsi fuerint ἐγκαταλείποντες τὴν ἐπιστοναγωγὴν, de-
serentes congregationem, 10. 25. non sunt amplius eccle-
sia vel domus DEI, sed apostatae. Ecclesia enim & veri-
 tas sunt ita inter se relatæ & mutuò complicatæ, ut altera
 sine alterâ esse nequeat, ut positâ alterâ, altera necessa-
 riò supponatur. Ubi enim *veritas*, ibi est *ecclesia*; & ubi
 est *ecclesia*, ibi *veritas*. Adeò ut rectè cum Chrysostomo di-
 catur etiam *veritas columna & firmamentum ecclesiæ*; vel
ecclesia potest dici columna & firmamentum veritatis μετω-
νυμικῶς idque variis modis. Vel possessore posito pro re
 possessa, quale est illud apud Virgilium. Jam proximus
 ardet Ucalegon, cum non ille, sed domus ejus flagraret.

Est

Est enim ecclesia possessor & custos rectæ in DEum fidei, quæ est columna veritatis. Vel continente posito pro re contenta, quale est apud *Lucam* 22. 20. Hoc poculum est *Novum Testamentum*, cum non poculum, sed vinum in poculo esset Testamentum. In ecclesia enim conservatur recta in DEum fides, quæ est veritas. Vel adjuncto posito pro subjecto, Ecclesia ponitur pro petra, super quam ædificata est ecclesia, quæ petra certe fuit columna & firmamentum veritatis, & mysterium illud magnum quod nec caro nec sanguis revelavit, scilicet, *Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*. Tu es ipse *CHRISTUS* filius viventis *DEI*, *Matth.* 16. 16. Adeo ut sensu diviso sequatur opportunè, καὶ ὡμολογήσωμεν μέγα εἰς τὸ τῷ εὐσεβείας μυστήριον, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, &c. Et circa controversiam magnum est pietatis mysterium, Deus manifestatus est in carne, justificatus est per spiritum, &c. Non enim oratio est hiulca vel suspensa, ut interpretes illi volunt, sed per se perfecta admodum & emphatica, his verbis non solum fidem, sed & admirationem postulantibus, est enim τὸ, καὶ, hoc loco admirationis nota. Ineffabile enim & mirandum est mysterium, Deus manifestatus est in carne. Quod verbum Caro factum sit, quod homo Christus sit filius viventis Dei, est citra controversiam religionis nostræ mysterium ingens, quod nec caro nec sanguis unquam revelavit. Quæ sequuntur, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, &c, non sunt mysteria, sed testimonia rem verè, prout dicitur, ita se habere, nempe, Deum manifestatum esse in carne, τὸ, Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, refertur ἀπὸ τῆς κοινῆς ad ea singula. Justificatus est per spiritum Deus manifestatus esse in carne, cum sedit super eum spiritus in specie columba & audita est vox à celo, Hic est filius meus &c. *Matth.* 3. 16. & 17. ut etiam alibi per miracula, quæ edidit per virtutem Spiritus. Sic etiam visus est ab Angelis Deus in carne, *Matth.* 4. 11. *Luc.* 2. 13. 14. & *Act.* 1. 9. 10. & 11. Atque ita predicatus est in gentibus, creditus in mundo, & assumptus est in gloria.

gloria. Mirum verò, stupendum sanè, contra tot & tantos testes futuros fuisse aliquos, qui oculos occluderent vel averterent; Licet enim *Deum manifestatum esse in carne*, testetur *Spiritus*, testentur *Angeli*, testetur *prædicatio Evangelii*, cui fides est exhibita per totum mundum, & conspicua ejus in cælum assumptio, immediate sequitur. c. 4. v. 1. connexionem admodum appositam; etsi dividantur capita. τὸ δὲ Πνεῦμα &c. *Spiritus tamen* expresse dicit quod in posteris temporibus, ἀποστήσονται ἄνθρωποι ἀπὸ τῆς πίστεως, desciscunt aliqui ab hac (ipsa) fide attendentes spiritibus erroris &c. τὸ posito pro ταύτης, ut vult etiam *Medus* noster. Quod ipsum prædixit *Petrus*, 2. ep. 2, 1. & inter vos erunt falsi doctores, qui introducent hereses perditionis, & qui erunt eos, Dominum negabunt, i. e. Deum qui manifestatus est in carne, ἐδικαιώθη, justificatus est, sensu quo vulgò loquimur *Anglicè*, *I will iustify sueh a thing to be so or so* / vel ut explanatur apud legis peritos nostros. *Justification is an upholding / or heaving a good reason in court / why he did sueh a thing he was called to answer.* *Brooke*, titulo *Reple vim.* Quale est illud *Matth.* 11, 19. καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία &c. & justificata est hæc sapientia à filiis ejus i. e. ab iis declarata fuisse ipsorum sensu ipsa vera, a quo sensu nec omnino differt τὸ ἀποδείκνυμενον, *Act.* 2, 22. ut ibidem supra animadvertimus. In summa, τὸ δικαῖον, est *justis argumentis & testimoniis comprobare.* τὸ ἐν cum *Dativo* passim ponitur pro αὐτῷ cum *Genitivo*, ut, εἰ δὲ ἐγὼ ἐν πνεύματι θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια &c. *Et si ego per spiritum Dei ejicio demonia, &c.* *Matth.* 12, 28. & ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὧς εἰρε, per hominem quem statuit. *Act.* 17. 31. & centies alibi in *N. T.*

V. 1. Προσέχοντες πνεύμασι πλάστοις καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων &c. *Attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, per hypocrisim hominum falsiloquorum*, ut animadvertit *Castalio*, addens ultra, hominum addidi, nè falsiloquorum, & sequentia referrentur ad *Dæmonia*. Quod certè, ut observavit *Medus* noster, foret

foret prodigiosum dicere, Dæmonia nempe loqui mendacia in hypocrisi, & habere conscientias canteriatas, &c. qui etiam διδασκαλίας δαιμονίων, vult intelligi, doctrinis de Dæmoniis, i. e. de Canonizatis sanctis, & imaginibus vel Idolis. Dæmonia enim legitimè exponi Idola, auctoritatem habemus, Psal. 96. 5. יִכַר אֱלֹהֵי הַיָּם / ὅτι οἱ θεοὶ πάντες τῶν ἐθνῶν δαιμόνια, Quoniam omnes Dii gentium idola sunt, ut Paraphr. Chal. Vet. Lat. & Interpres Anglicus; ut etiam vertunt ipsissima verba LXX, 1. Paral. 16. 26. ὅτι πάντες οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν εἰδωλα. Sic Clemens Alexandrinus, in admonitione ad gentes, εἰδωλα γὰρ εἰκότως, αὐτοὺς καὶ δαίμονας ὑμεῖς αὐτοὶ κεκληήκετε, Similiter eos vos ipsi idola & demones vocatis. Et sic etiam 1. Cor. 10. 20. quæ gentes dicuntur immolare dæmoniis, 8. 4. & 7. vocantur εἰδωλόθυτα, quæ idolis immolantur.

V. 3. κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων &c. Minor interpretes plerumque animum non advertere ad ea quæ Scholiastes Græcus in hæc verba observaverit. Nempe in iis esse nullum σφάλμα καλλιγραφικόν, ut quidam volunt, nec ullum παρῶραμα ἀποσολικόν, ut alii, sed proprie & ὀρθῶς esse dictum secundum genuinum Atticismum, ut ἐκώλυε μὴ κλέπειν, prohibuit furari, ἐκώλυεν ἀπέχεσθαι ἀρρήτοποιίας, vetuit actum nefandorum. Quomodo etiam hoc loco repetendo vocem κωλυόντων, ἀπὸ τῆς κοινῆς, rectè dicitur, κωλυόντων γαμεῖν, κωλυόντων ἀπέχεσθαι βρωμάτων, prohibentium conjugium, prohibentium cibos, &c. Verbis enim, quæ sunt per se negantia, Attici negationem addunt. Vide simile 1. Joh. 2. 22.

V. 14. μὴ ἀμέλει τῶ ἐν σοὶ χαρίσματι, ὃ ἐδόθη σοὶ ἀπὸ προφητείας, μὴ ὁμιθέσως τῶ χειρῶν, τῶ πρεσβυτερίου, i. e. traiectione frequentissima, & τῷ posito pro ταύτων, & vertendo δὲ προφητείας in plurali, Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi propter prophetias presbyterii, per impositionem harum manuum. Atque ita locus iste congruit cum 2. Tim. 1. 6. ubi dicitur, τῶ χειρῶν μου μαρτυρίαν meam.

Propter Prophetias, i. e. propter προφητείας precedentes de te prophetias presbyterii, quales jam antea memoravit. 1. 18. Propter hanc enim causam, eò quòd prophetæ & doctores Ecclesiæ [qui collectivè fecerunt presbyterium] constanter de Timothei fide & bona conscientia prædixerunt sive prophetarunt, quas cum ibi retinere jubet Paulus, videtur fortè solus ei imposuisse manus & ordinasse Episcopum, ut etiam solus in Creta reliquit Tuum, ἐπίσκοπον ὁρίσας, cum prius fecisset Episcopum ut Schol. Græc. Vel τὸ πρεσβυτεῖον potest convenire cum χαρίσματος & denotare officium, ut Calvinus & alii. Noli negligere gratiam presbyterii, quæ in te est, quæ data est tibi propter prophetias [nempè de te præcedentes ut suprà] cum impositione harum manuum. διὰ cum Accusativo propriè propter. Ideo dicit prophetias, quia jussu & instinctu prædixerunt Spiritus. Nec est vulgarius aliquid quàm τὸ pro ταύτων. Sciat verò Lector, me non hæc apponere eò quòd aliorum interpretationes improbem, sed quia nostra non videtur omninò contemnenda.

C. 5. v. 4. Εἰ δὲ τις χήρα τέκνα ἢ ἐκγονα ἔχῃ, μαρτυρῶσαν πρῶτον τῷ ἰδίῳ οἴκῳ εὐσεβεῖν, καὶ ἀμοιβὰς ἀποδιδόναι τοῖς μετ' αὐτοῖς. Quod si qua vidua liberos habet vel nepotes, discant in primis propriam domum officiose colere, & vicem rependere parentibus. Τὸ εὐσεβεῖν quandoque significat pietatis officio fungi erga parentes; est enim & in parentes pietas, hinc apud Virgilium, -- *Suum pius Æneas*, propter pietatem erga parentem Anchisem, eò quòd portavit eum humeris jam valdè senem in combustionem Trojæ. Sic Cic. 3. Offic. *Ipsi patriæ conducit pios habere cives in parentes*, Et Quintilianus. *Præstanda pietas parentibus*. Et Solinus. *Ciconiis etiam pietas eximia inest, etenim quantum temporis suis foetibus educandis elargiuntur, tantum & ipsæ à pullis suis invicem aluntur*. Hinc ἀντιπελαγεῖν apud Suidam, est Ciconiarum more vicem rependere vel gratiam referre; οἱ γὰρ πελαγεῖς ἐπὶ τῷ πλεονέκῳ βασιλεύουσι τὰς γεγενημένας, Ciconiæ enim parentes senio confectos in alis gestant.

Scopus loci est, quod si aliquando sit vidua senex, quæ præ senio non possit seipsam alere, liberos ejus vel nepotes debere ejus in primis curam gerere.

C. 6. v. 5. Νομιζόντων πορισμὸν εἶναι τὴν εὐσέβειαν, *Existimantium pietatem esse quæstum sive mercaturam*: ut *Interpres Arabicus*. De iis loquitur qui religionem profitentur ut ditescant: πορισμὸς, *modus victum querendi, vel quæstum faciendi*. Ipsa actio comparandi & acquirendi. Steph. Φησὶ γὰρ δύοσι μόνοις καὶ χρῆσθαι πορισμοῖς γεωργία καὶ φειδοῖ: *Dicunt enim duobus tantum uti modis faciendi quæstum, agricultura & parcimonia*. Plur.

IN EPISTOLAM SECUNDAM AD TIMOTHEUM.

2. **T**Im. c. 1. v. 3. χάριν ἔχω τῷ Θεῷ &c. ὡς ἀδιάλειπτον ἔχω τὴν σε μνήμην; *Gratias ago Deo &c. habeo quàm continuam de te memoriam in precibus meis nocte & die*.

C. 2. 2. Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ, ἀπὸ πολλῶν μαρτυρῶν ταῦτα παρὰ πολλοῖς ἀνθρώποις &c. *Et quæ audivisti à me, in ea multis testans commenda fidelibus hominibus, &c.* Vel Καὶ ἃ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ ἀπὸ πολλῶν, μαρτυρῶν ταῦτα παρὰ πολλοῖς, &c. *Ei quæ audivisti à me multis, tu ea testans commenda, vel testare & commenda fidelibus hominibus, &c.* Διὰ πολλῶν, ut δὲ ὀλίγων, 1. Pet. 5. 12 & ἀπὸ βραχέων, Heb. 13. 22. Neque vero sunt commata aut accentus ab *Authore*, adeo ut veniam mihi fore sperem, si præter sententiam veterum distinctionem mutem & accentum, præsertim si eo facto faciliorem & gratiorem reddam sensum. Ægrè enim ἀπὸ πολλῶν μαρτυρῶν cum *Grammatica*, & recto exponuntur sensu. Quid enim sibi velit, quæ audivisti à me per multos testes, non bene convenit inter interpretes.

C. 2. v. 25. μήποτε δώαυτοῖς ὁ Θεὸς μελαινοίαν &c. *Cum lenitate eos corripientem qui resistunt, forte dabit eis Deus*
pœni-

penitentiam &c. ἴσως, φησὶν, ἔσται τις διορθωσις. Fortè, inquit, erit aliqua emendatio, fortasse dederit Dominus penitentiam. Theophylact. LXX. vocem ἴσως, fortè, sæpius vertunt μήποτε, ut Gen. 24. 5. & 39. 43. & 50. 15. & alibi.

IN EPISTOLAM AD TITUM.

TIT. 1. 1. Παῦλος δούλος Θεοῦ, Ἀπόστολος δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ πίσιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, καὶ ἐπίγνωσιν ἀληθείας κατ' εὐσέβειαν ἐπ' ἐλπίδι ζωῆς αἰωνίας, 2. (Ἦν ἐπηγγελάτο ὁ ἀψευδὴς Θεὸς πρὸ χρόνων αἰωνίων ἐφανερώσει δὲ καιροῖς ἰδίοις) 3. Τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν κηρύγματι ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ, &c. Paulus servus DEI Apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum DEI, & scientiam veritatis quæ est secundum pietatem in spe vite æternæ, 2. (Quam promisit qui non mentitur DEUS ante tempora secularia, manifestavit autem in temporibus suis.) 3. Ipsum verbum ejus in predicatione quæ mihi concredita est per præceptum DEI salvatoris nostri. Τὸν λόγον αὐτοῦ, ipsum verbum ejus, videtur appositivum τῷ, κατὰ πίσιν ἐκλεκτῶν Θεοῦ, &c. secundum fidem electorum DEI, &c. v. 1. Quasi innueret summam verbi DEI, i. e. Evangelii, ut vocatur Col. 1. 25. esse vel comprehendi in fide electorum DEI, & scientia veritatis quæ est secundum pietatem in spe vite æternæ. Cujus non omnino abfimilis est sensus & constructio, ut suprâ animadvertimus, 1. Tim. 2. 6. 7. Εἷς ὁ Θεός, εἷς καὶ μεσίτης Θεὸς καὶ ἀνθρώπων, ἀνθρώπου Χριστοῦ Ἰησοῦ, ὁ δὲς ἑαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ πάντων, τὸ μαρτύριον, &c. ubi τὸ μαρτύριον est certè appositivum. Unus enim est DEUS, unus etiam mediator DEI & hominum, homo Christus Jesus, qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus, ipsum Evangelium, vel testimonium, cujus ego proprio tempore constitutus sum predicator & Apostolus. Quid enim est fides electorum DEI, &c. nisi fides & scientia, unum esse DEUM, & unum Media-

zorem Iesum Christum, qui dedit se redemptionis pretium pro omnibus? An non hoc est verbum DEI per predicationem, quæ concredita est Paulo per præceptum DEI Salvatoris nostri? Act. 20. 24. Gal. 1. 1.

C. 3. v. 7. Κληρονόμοι ζωῆς, (κατ' ἐλπίδα) ζωῆς αἰωνίης *Heredes simus (secundum spem) æternæ vitæ.*

IN EPISTOLAM AD HEBRÆOS.

HEB. c. 1. v. 3. Ὁς ὢν ἀπαύγασμα, *Qui cum sit radii gloriæ (ejus) ut interpretes Syrus. Est enim certe ἀπαύγασμα aliquid amplius hoc loco quam simplex αὐγασμα; ἀπαύγασμα, αὐγασμα ἀπὸ τῆς δόξης. Splendor emicans, gloria DEI, ἐκλαμψις, ut Phavor, relucencia, seu refulgentia, aliquid quod ex alio resplendet, ut Eras. & Vatab. φῶς ἐκ φωτός, ut Schol. Græc. ἀπὸ ῥοιας τῆς παντοκράτορος δόξης. Emanatio gloriæ omnipotentis. Sap. Solom. 7. 25.*

V. 4. τοσούτω κρείττων γνώμῃ τῶν ἀγγέλων, *Tanto superior factus Angelis. τὸ ἐλάττον ὑπὸ τῆς κρείττονος εὐλογεῖται, Minus (seu inferius à superiore) benedicitur 7. 7. & apud Philemonem.*

Ἀγαθῆς γυναικὸς ἐστὶ ὡς Νικωστράτη.

Μὴ κρείττον εἶναι τὸν ἀνδρὸς ἀλλ' ὑπήκοον.

Bonam uxorem decet, Nicostrate, non esse superiorem viro sed obedientem.

V. 7. Ὁ ποιῶν τὰς ἀγγέλους αὐτοῦ, πνεύματα καὶ τὰς λειτουργίας αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα, *Qui facit Angelos suos, spiritus, & ministros suos, flammam ignis. v. 14. vocat conjunctim λειτουργικά πνεύματα, quos hic divisim nominat πνεύματα καὶ τὰς λειτουργίας αὐτοῦ. Πυρὸς φλόγα, flammam ignis reor appositivè dici. Omnino ac si diceret, Ὁ ποιῶν τὰς ἀγγέλους αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα, Qui facit Angelos suos flammam ignis. Sic ferè disertè dicitur Exod. 3. 2. ὡς θη δὲ αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογὶ πυρός. Et apparuit ei Ange-*

ius Domini in flamma ignis, i. e. in specie flammæ ignis. Varias enim frequens est Angelos DEI induere formas, dum funguntur ejus ministerio.

C. 2. v. 5. 'Οὐ γὰρ Ἀγγέλους ὑπέταξε τὸ οἰκουμενικὸν τὸ μέλλουσιν εἰς λαλῆσαι, *Non enim Angelis subjecit mundum hunc futurum de quo loquimur. Futurus mundus, de quo nunc loquitur, est ætas mundi in qua incæpit salus istius, de qua v. 3. per Christum & Apostolos dispensatio, quæ quidem ministratiōi Angelorum non subiecta fuit, ut erat lex prioribus sæculis quæ ordinata est per Angelos. Act. 7. 53. & Gal. 3. 29. Antequam enim veniret fides, sub lege custodiebamur conclusi εἰς τὸ μέλλουσιν πιστὴν ἀποκαλυφθῆναι, in eam quæ revelanda erat fidem. Gal. 3. 23. Atque hujus fidei ministratio non subiecta fuit Angelis, sed regno Christi, quod per Evangelii prædicationem ἐν ὑστέροις καιροῖς, in posterioribus temporibus ministratum est, cum signis & miraculis, καὶ ποικίλαις δυνάμεσι, & multis virtutibus, quas etiam vocat, 6. 5. δυνάμεις μέλλοντες αἰώνων, Virtutes futuri sæculi. Quod quidem non potest esse aliud quam ἡ οἰκουμένη μέλλουσα hic futurus mundus sæculum salutis, mundus Evangelii.*

C. 6. v. 4. &c. Ἀδύνατον γὰρ τὸς ἀπαξ φωτισθέντας &c. καὶ περὶ πεισθέντας πάλιν ἀνακαίνιζεν εἰς μελάνοιαν, ἀνασταυρῶντας ἑαυτοῖς τὸ ὕδωρ τῆς Θεᾶς καὶ τὸ ῥαδιγματίζοντας. *Impossibile est enim eos qui semel sunt illuminati & gustarunt donum cæleste, & gustarunt bonum verbum DEI, & virtutes futuri sæculi, & prolapsi fuerint, rursùm sibi metipsis crucifigentes filium DEI, & ad ignominiam exponentes denuò renovare ad pœnitentiam. Est etiam necessario in hoc loco metathesis. Nam certè τὸ πάλιν ἀνακαίνιζεν εἰς μελάνοιαν non suo loco apponitur, vel enim sequi debuit ἀνασταυρῶντας ἑαυτοῖς τὸ ὕδωρ τῆς Θεᾶς καὶ τὸ ῥαδιγματίζοντας, vel præcedere post ἀδύνατον γὰρ v. 4.*

C. 7. v. 1. Οὐτὸς γὰρ ὁ μελχισδεκ &c. *Ut recta fiat interpretatio, recurrendum ad versum decimum nonum præcedentis capituli. Καὶ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ ἐσώτερον τῆς*

καταπέλασματ', ὅπερ πρὸς δρόμ' ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς
κατὰ τὴν τάξιν μελχισεδέκ ἀρχιερεὺς γενόμενος εἰς τὸ αἰῶνα.
Οὗτος γάρ (ὁ μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλήμ, ἱερεὺς τῷ Θεῷ
ὑψίστῳ, ὁ συναυλῆσας Ἀβραάμ ὑποσρέφοντι ἀπὸ τῆς κοπῆς τῆς βασι-
λέων, καὶ εὐλογήσας αὐτόν. ὃ καὶ δεκάτῳ ἀπὸ πάντων ἐμέλει
Ἀβραάμ, πρῶτον μὲν ἐρμυνόμενος βασιλεὺς δικαιοσύνης,
ἐπειθ' ὡς βασιλεὺς Σαλήμ, ὅστις, βασιλεὺς εἰρήνης, ἀπάτωρ,
ἀμήτωρ, ἀγενεαλόγητος, μήτε ἀρχὴν ἡμερῶν μήτε ζωῆς τέ-
λος ἔχων, ἀφωμοιωμέν' ὡς τὸ ὑψίστ' Θεῷ,) μέν τι ἱερεὺς εἰς τὸ
διώκεται. *Et incedentem in interiora velaminis, ubi præcur-
sor pro nobis introiit ꝛ Jesus secundum similitudinem Melchi-
sedec Pontifex factus in æternum. Hic enim (Jesus) (ipse
Melchisedec rex Salem, sacerdos DEI altissimi, qui occurrit
Abrahæ revertenti à cæde regum, & benedixit ei, cui & deci-
mas ex omnibus divisit Abraham, qui quidem primum est in-
terpretatione Rex justitiæ, deinde autem & rex Salem, quod est
rex pacis, sine patre sine matre: sine genealogia, neque initium
dierum, neque finem vitæ habens, sed assimilatus filio DEI)
manet sacerdos in æternum. Vox, ꝛ Jesus, à communi re-
petenda, Hic enim ꝛ Jesus, qui introiit in interiora velami-
nis, pontifex factus in æternum secundum similitudinem Mel-
chisedec ipse, verus existens Melchisedecus, præfiguratur
verò in Melchisedeco, qui obviavit Abrahamo, &c. erat
enim ille nil nisi figura Christi. Hic ꝛ Jesus, a quo, manet sa-
cerdos in æternum. Dicitur Melchisedec assimilatus filio
DEI, eò quod vocatur sacerdos DEI altissimi, Rex iusti-
tiæ & pacis, neque dierum initium, neque finem vitæ habens,
&c. quæ attributa sunt soli congrua filio DEI; licet ta-
men quodammodo Melchisedeco communicabilia, quia
nec pater, nec mater, nec ætas ejus memoratur in Scri-
pturâ. Atque hæc lectio, distinctio, & interpretatio,
quæ sunt in se admodum legitimæ, vitant duas egregias
ἐντιλογίας, alteram in natura, mortalem vivere in perpe-
tuum; alteram in fide, duos esse sacerdotes qui remanent
in æternum. Adeò ut nihil restet, his expeditis, quod
impediat difficillimæ quæstionis solutionem, nisi ver-
ba quæ*

ba quæ sequuntur. v. 8. Καὶ ὧδε μὲν δεκάτας ἀποθνῄσκον-
 τες λαμβάνουσιν, ἐκεῖ δὲ μαρτυροῦμεν ὅτι ζῇ. Quæ verba
 si pari modo rectè exponantur (ut fieri potest licitè)
 omnia salva fiunt, nec est quod quis ultra de mente hu-
 jus loci dubitet. Atqui ut id fiat, post ἢ subaudiendum
 ἐστὶ, & non λαμβάνει: ἐκεῖ δὲ ὅτι μαρτυροῦμεν ὅτι ζῇ. At-
 que hic quidem decimas accipiunt morientes, ibi verò est de
 quo testatum est quod vivit. Ut semel dicam, ὧδε, hic, i. e.
 in hoc mundo homines qui moriuntur sunt sacerdotes,
 illi enim soli accipiebant decimas, ἐκεῖ δὲ ibi verò i. e. ἐν
 τῷ ἐσωτέρῳ τῷ κατὰ πνεῦμα, &c. in interiore velaminis
 ubi præcursor pro nobis introiit Iesus, nempe in summo cœ-
 lo est ille de quo testatum est, quod factus sit sacerdos in ater-
 num secundum similitudinem Melchisedec, qui semper vi-
 vit Iesus Christus. Atque hoc totidem ferè verbis ipfis-
 simo sensu repetit Apostolus, v. 23. 24. & 25. quasi de in-
 dustria, ut mentem hujus loci explicet. Καὶ οἱ μὲν πλείο-
 νες εἰσι γεγονότες ἱερεῖς. Et illi quidem, qui sunt ὧδε, hic,
 in hoc mundo, plures sunt facti sacerdotes, idcirco quod
 morte prohiberentur permanere; hic verò [nempe Iesus]
 eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium,
 unde & salvare in perpetuum potest accedentes per semeti-
 ipsum ad DEUM, πάντοτε ζῶν, semper vivens ad interpellan-
 dum pro eis. Ita ut qui accipiunt & moriuntur, v. 8. non
 possint esse alii quàm plures sacerdotes qui morte prohibe-
 bantur permanere, v. 23. Neque ille de quo testatum est
 quod vivit, v. 8. potest esse alius quam ipse Iesus, qui v.
 24. dicitur manere in æternum, & v. 25. semper vivens.
 De mente igitur hujus loci non est opinor quod quis ul-
 tradubitet, nisi sponte occludat oculos. Et quidem
 Heinsius positivè affirmavit, necessario ipsissimos eor-
 demque esse utrisque locis nominatos, in majorem fi-
 dem Ambrosii testimonium addens. Quis est qui vivit?
 Ille etiam qui secundum ordinem Melchisedec factus est sa-
 cerdos in æternum. Multò plura possunt addi, sed hæc
 reor sufficere ad demonstrandum, verba illa, manet sacer-

dos in eternum, v. 3. & de quo testatum est quod vivit, v. 8. unicè intelligi de ipso *Iesu*, nullo verò modo de *Melchisedeco*. Adeò ut evanescat prorsus opinio *Cunai*, qui *Christum* voluit ipsum eundemque fuisse *Melchisedecum*, qui obviavit *Abrahamo*, Gen. 14. specie humana, sacerdotis regisque habitu indutus. De qua opinione non amplius addam, quàm quod pronuntiavit *Beza*. Eos nempe esse aperte fanaticos qui eam tuebantur; & argumentum *Epiphanii*, Οὐ γάρ τις ἐαυτῷ ὅμοιος γενήσεται ποτε, Non enim sibi similis quisquam unquam erit vel appellari potest, ut *Interpres*. Κατὰ τάξιν, ipse *Apostolus* interpretatur, κατὰ τὴν ὁμοιότητά, secundum *Melchisedec*, v. 15. & sic passim exponunt interpretes.

V. 4. ὧ καὶ δεκάτῳ Ἀβραάμ ἔδωκεν ἐκ τῶ ἀκροθινίων ἐπατεῖάρχης. Insigne est & hic Hyperbaton pro ὧ καὶ δεκάτῳ ἐπατεῖάρχῃ Ἀβραάμ &c.

C. 9. v. 1. Τό, τε ἅγιον κοσμικόν, Sanctuarium mundanum, i. e. Sanctuarium factum opificio humano, ἀντίτυπον τῷ ἀληθινῷ, antitypum veri Sanctuarii, in quod ingressus est *CHristus*, nempe εἰς αὐτὸν τὸ ἕρπον, in ipsum caelum v. 24. vocatur etiam v. 11. χειροποίητον, τετέσι, ταύτης τῆ κτίσεως manufactum, i. e. hujus mundi, Distinguit inter sanctuarium cœleste, quod fixit *DEus*, & non homo, 8. 2. cujus minister est *CHristus*, & inter sanctuarium mundanum, quod fabricavit *Salomon* ope humanâ, cujus ministri sunt sacerdotes *Aaronici*. Neque vero atrium gentium, quod aliqui hoc loco volunt esse τὸ ἅγιον κοσμικόν, usquam vocatur ἅγιον. Imò ipsi, quibus patebat atrium gentium, εὐτὸς τῇ ἀγίᾳ παρέρχαι, &c. transire in locum sanctum, scripto literis *Græcis* & *Latinis* prohibebantur. *Ioseph. de bell. Iud. lib. 6. c. 6.*

V. 15. καὶ ἄρα τὸ αὐτὸ Ἀγαθήκης καὶ νῆς μεσίτης ἐστίν, ὡς θανάτῳ γενόμενος εἰς ἀπολύτρωσιν πάντων ἐπὶ τῇ πρώτῃ Ἀγαθήκῃ & Ἀγαθήσεων, τὸ ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῷ αἰωνίᾳ κληρονομίᾳ. Et propter hoc novi testamenti mediator est, ut morte factâ (nempe sua) in redemptionem sub priore testamento trans-

*transgressionum, promissionem accipiant, qui vocati sunt eterne hereditatis, i. e. accipiant omnes qui vocati sunt vel sub priore vel sub novo testamento. Vel aliter, ut, morte facta vitulorum nempe & hircorum ad expiandum peccata sacerdotis & populi sub testamento priore, Lev. 16. qui vocati sunt sub testamento novo per prædicationem Evangelii, accipiant promissionem eterne hereditatis; Per prædicationem, ajo, Evangelii, est enim τὸ κηρυχθῆναι in spirituali sensu sive spiritualiter intellectum verbum purè Evangelicum. Porro per prædicationem Evangelii discimus, quòd CHristus ingressus est in sancta, i. e. in summum cælum per proprium sanguinem, sua morte pro nobis eternam redemptionem adeptus, v. 12. Atque hinc idoneo sensu sequitur v. 16. & 22. Nam ubi testamentum est, mortem necesse est intercedere testatoris, & absque sanguinis effusione non fit remissio. Mors enim & effusio sanguinis hircorum & vitulorum sub lege typus erat mortis CHristi sub Evangelio, adeò ut salvarentur patres per fidem in venturo CHristo, dum typicè peragebant ejus mortis symbola per effusionem sanguinis hircorum & vitulorum pro expiatione peccatorum, ut salvantur non nunc fideles per fidem suam in CHristo jam exhibito. Vel adhuc aliter; locus enim est non adeò facilis; Ut morte existente in priore Testamento ad redemptionem transgressionum, promissionē accipiant qui vocati sunt eterne hereditatis morte existente, i. e. τὸ νεκρῶσθαι γενοµένους, quod Anglicè diceremus, ut Rom. 4. 19. **There being a deadness in the first Testament as to the redemption of transgressions.** Quasi diceret, Idcirco mediator est novi Testamenti, ut, cum prius sit quasi emortuum sine viribus ad liberandum fervientes, à peccatis promissionem nunc accipiant eterne hereditatis, qui vocati sunt per prædicationem Evangelii, quæ fidem postulat in morte CHristi, propterea quod Lex nunquam potest suis hostiis accedentes perfectos facere neque possunt hostiæ peccata auferre. c. 10. v. 1. & 11. Propterea quod emortuum &*

impotens erat prius testamentum ad peccata redimendum, est *Iesus Christus* mediator novi. Quod si prius vacasset culpâ, non quæreretur secundo locus, Heb. 8. 7.

C. 10. v. 26. ἑκσίως ὁ ἀμαρτανόντων &c. *Voluntarie* enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis non amplius relinquitur pro peccatis hostia. Sic 2. Macc. 14. 3. ἑκσίως μεμολυμένη, *Voluntarie* coinquinatus, ut in utrisque locis *Vetus*, i. e. volente animo seu volenter, prudenter, & scienter, ut dicimus *Anglicè*, *wiltully*, in quo sensu se dicit *Cicero* pro *Marcello*, nulla cupiditate, sed ne spe quidem prudentem & scientem tanquam ad interitum ruisse voluntarium. Qui vero voluntarie post acceptam notitiam veritatis peccant, sunt *Apostatae*, qui ex professo resiliunt à *Christo*, ut bellum indicant veritati, qui quantum in se est rursus crucifigunt filium *DEI*, & ad ignominiam exponant, c. 6. cui cum semel volenter renunciâ int, quid aliud possunt expectare nisi horrendum iudicium, cum præter ipsum non sit in mundo pro peccatis relicta hostia?

C. 11. v. 4. Καὶ δὲ αὐτῆς ἀποθανὼν ἔτι λαλεῖ. Subaudiendum εἶναι. Elle ipsi frequentissimâ, i. e. ἀποθανὼν εἶναι. Et propter eam adhuc dicitur esse mortuus, nempe propter fidem; per quam testimonium obtinuit, quod esset iustus, adhuc in hunc usque diem dicimus. Vide 1. Joh. 3. 12.

V. 11. Εἰς καταβολὴν (πέρματ), *Virtutem* accepit in foundationem seminis, quod futurum erat, ut sequitur, tanquam sydera cœli in multitudine, &c. In quo benedicende erant omnes familie terræ. καταβολὴ dicitur, cum res aliqua sumit exordium. Hieron. ut καταβολὴ κόσμου, *Fundatio mundi*. Matth. 13. 35. Luc. 11. 50. Heb. 4. 3. Apocal. 13. 8. 17. 1. Quâ verò *Philosophiâ*, *Logicâ*, *Grammaticâ*, vel quo Lexico poterit verti, virtutem in conceptionem seminis accepit, vel ad ejaculatum semen concipiendum, magis literatis inquirendum egomet relinquo.

V. 37. Ἐπειγέθησαν Tentati sunt: ut Joh. Schol. Græc.

ut *Abraham & Isaac. Theodoret.* Sed plerique recentes, ut & aliqui inter *Veteres*; alterius sunt sententiæ; ideoque dicunt irrepsisse hoc verbum imperitiâ Amanuensis, vel non recte scribi, vel per παρόρμα καλλιγραφικόν vel ἀποσολικόν. Eò enim quòd tautologia foret dicere ἐπε-
 ρχόθηναι, tentati sunt, cùm modò dictum sit πεῖραν ἔλα-
 βον, quod unum idémque sonat, & quia sunt ab utraque manu verba denotantia aliquod genus mortis, probabile existimant, vel hoc verbum non debere omninò legi, ut à Syro, Æthiopico, Chrysostomo, & aliis omittitur; vel si lega-
 tur, debere intelligi in aliquâ notione, cujus nulla antea facta est mentio, & quæ genus aliquod mortis denotat. Atque inde moti legerunt aliqui ἐπυρώθηναι, alii ἐπυρ-
 ρήσαν, cremati sunt. At verò si quis est conjecturæ locus, crediderim ego potius debuisse scribi, ἐπέσθηναι, propter magis gratam paronomasiam, quæ familiaris erat Paulo; ἐλιθάθηναι, ἐπέειθεν, ἐπέρθηναι, lapidati sunt, ferrâ dissecti sunt, transfossi vel transfixi sunt. Mortis genere adeò noto, ut non sit credibile Apostolum hoc loco illud posse præ-
 terire, ubi singulatim enumerat tot mortis genera, quæ Christiani iis temporibus, & Prophetæ olim perpeffi sunt propter fidem; Inter quæ Nicephorus & Eusebius ex Dionysii scriptis de Martyribus Alexandrinis enumerant etiam transverberationem viscerum per sudes, quod apud Phavorinum ἀνασκολοπιζειν dicitur. τὸ γὰρ παλαιὸν τὰς κακῶν γένεας ἀνασκολόπιζον (ὁξύνοντες ξύλον ἀπὸ τῆς ῥάχεως τῆς νώτης) καὶ θάπερ τὰς ὁπτωμύνας ἰχθύας ἐπὶ ὀβελίσκεν. Olim enim malefactores transfigebant (figentes palum per spinam dorsi) quemadmodum pisces assatos in veribus.

C. 12. v. 24. Καὶ αἱματὶ ῥαντισμὸς κρεῖττον ἢ λαλῶντι
 ὡς ἔστιν Ἀβὲλ. Et ad sanguinem aspersionis quæ meliora loquitur quàm Abelis aspersio: sive ut quidam codices le-
 gunt, παρὰ τὸ, quam sanguis Abelis, sive ut Interline-
 aris in Bibliis nostris Polyglottis, Et sanguine aspersionis me-
 liora loquentem quàm Abel. Legas verò quocunque mo-
 do velis, sensus eòdem recidit, & plane est huiusmodi.

Sacrificium sive oblationem *CHristi* in cruce meliora loqui ad placandam iram *DEI*, quàm sacrificium vel oblatio *Abelis*, i. e. quàm locutus est sanguis, quem obtulit *Abel DEO* in sacrificium, quod scilicet erat typus, isque omnium quos novimus primus magni istius sacrificii, quod in plenitudine temporis obtulit in cruce per effusionem sanguinis sui *CHristus*, propter peccata mundi; & propter hoc ipsum quod *Abel* primus omnium viventium obtulit oblationem *Domino de primogenitis gregis sui*, per quam testificatus est fidem in venturo *CHristo*, & sese oblaturus pro peccatis mundi, omninò videtur *DEus* respexisse ad *Abel*em & oblationem ejus. Fide enim dicitur *Abel obtulisse DEO melius sacrificium quàm Cain*, & per hanc sive propter hanc fidem testimonium consecutus est quòd esset justus. Adeò ut nihil aliud denotet hoc loco τὸ, Ἀβὲλ, quàm ritus & oblationes veteris Testamenti, unico exemplo eoque nobilissimo posito pro omnibus. Dicere verò quod sanguis *CHristi* meliora loquitur quàm sanguis *Abelis*, qui clamat ad cælum pro vindicta contra *Cain*, ut mitius dicam, non convenit cum scopo loci, cùm *Apostolus* ferè totus in hoc laborat, ut palam faciat quàm invalidæ cæremoniae veteris legis erant ad acquirendam vitam æternam, & quantum fædus Evangelii præstiterit fæderi veteris Testamenti, ut liquidò manifestum est per totam sermonis seriem, c. 9 & 10. Sed ut rem ipsam salvâ reverentia dicam, expositio illa est planè ἁπλοῦς, contraria ipsi Logicæ. Comparata enim esse oportet secundum magis & minus ejusdem speciei & naturæ, ita, ut in comparatione melioritatis alterum dici possit aliquo modo & gradu bonum ad id, ad quod alterum melius dicitur; τὸ κρεῖττον καλὸν τινὸς ἐστὶ κρεῖττον. Quod melius est, melius est aliquo quod bonum est, *Chrysost.* At vero sanguis *Abelis* proprius non fuit omninò bonus, ad id, ad quod valebat sanguis *CHristi*.

C. 13. v. 4. Τίμιος ὁ γάμος ἐν παντί καὶ ἡ κοίτη ἁμίαντος. Verba sunt mandatoria, ut præcedentia & subsequen-

quentia, subaudiendo ἔσω. *Memores estote victorum, &c. Conjugium sit supra omnia pretiosum vel honorabile, & torus impollutus. Sint mores alieni ab avaritia, contenti estote presentibus.*

V. 22. Ἀνέχεσθε τὸ λόγῳ τῷ ὑπακλήσεως, *Rogo autem vos fratres, ut sufferatis hoc verbum exhortationis τῷ pro τῷ τε.*

IN EPISTOLAM JACOBI.

JAC. c. 2. v. 1. Nolite habere in acceptione personarum, τὸ πρὸς τὸν κύριον, ἡσὺ χειρὸς τῆς δόξης: nobilis projectio, pro τὸ πρὸς ἡσὺ χειρὸς τῆς κυρίου ἡμῶν τῆς δόξης, *Fidem Jesu Christi Domini nostri gloriae.* Qualis etiam occurrit 3. 1. Μὴ πολλοὶ διδάσκαλοι γίνεσθε, pro μὴ πολλοὶ γίνεσθε διδάσκαλοι. *Nolite multi [vestrum] fieri doctores, scientes quod gravius accipiemus iudicium.* Et etiam 3. τὸ ἵππων τὰς χαλινὰς εἰς τὰ σώματα βάλλομεν, pro τὰς χαλινὰς εἰς τὰ σώματα τῶν ἵππων βάλλομεν, *Frena immittimus in ora equorum, nè quis dubitet eam etiam esse de industriâ affectatam elegantiae gratiâ.*

C. 4. v. 5. 6. Ἡ δοκεῖτε ὅτι κενῶς ἡ γραφή λέγει, θεὸς φθόνον ἐπιποθεῖ τὸ πνεῦμα, ὃ κατῴκησεν ἐν ἡμῖν; μέζονα δὲ δίδωσι χάριν, διὸ λέγει, ὁ θεὸς ὑπερηφάνοις ἀντιλέγει &c. *Vel putatis frustra Scripturam dicere, spiritus, qui habitat in nobis, concupiscit siue appetentiâ quâdam fertur ad invidiam? Majorem verò dat gratiam, in eo quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Ubi reperitur scriptum in terminis, (Spiritus qui habitat in nobis concupiscit ad invidiam) non liquet, perit ergo ut & alia Scripturae multa. Sensum verò petendum arbitror ex iis quæ præcedunt. Dicitur enim v. 2. ἐπιθυμεῖτε καὶ ἐκ ἔχετε, φθονεῖτε καὶ ζηλεῖτε, καὶ ἔδυνασθε ἐπιλυχεῖν, μάθεσθε καὶ πολεμεῖτε, &c. *Concupiscitis & non habetis, invidetis & amulamini & non potestis adipisci, pugnatis & belligeratis, sed non habetis propterea quod non petitis.* Fateor in omnibus quos vidi codicibus legi φθονεῖτε καὶ ζηλεῖτε. occidi-

occiditis & æmulamini, sed multò magis conveniunt sensu φθονεῖτε καὶ ζηλεῖτε, (ut debere legi opinatur Beza) quia sunt Synonyma, ut sunt μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε. quid etiam æmulentur si occiderint: Quod si omninò legatur vox φονεύετε, sequeretur aptius post μάχεσθε καὶ πολεμεῖτε, pugna- tis & belligeratis & occiditis, importunè enim certè connectitur cum ζηλεῖτε. Sententia Apostoli ex ordine verborum videtur esse, ut ostendat quomodo ex concupiscentiâ istâ, quæ habitat in nobis, oriantur bella. Primo inquit concupiscitis, deinde quia non habetis quod concupiscitis, invidetis proximo qui potitur eo quod concupiscitis, & ultimo quia non potestis aliter adipisci, ad pugnam itur & ad bellum, ut illud vi extorqueatis. Atque hinc docemur, quomodo spiritus qui habitat in nobis concupiscit ad invidiam. Propter concupiscentiam alicujus rei quam non habemus, spiritus noster fertur ad invidiam proximi, ex qua bellum oritur & contentio. Concupiscentia mater invidiæ, invidia belli. Sequitur, majorem verò dat gratiam, in eo quod dicit i. e. Scriptura utroque loco, non est enim aliud antecedens. Quasi diceret Apostolus, scriptura quidem dicit naturaliter nos esse ad invidiam, & consequenter ad omne malum pronos, sed magis alibi est propitia, ubi dicit, *DEus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Job. 22. 29. Prov. 3. 34. Eo ipso monens, quòd si velimus spiritum illum, quo ita proni ferimur ad invidiam, compescere & subjicere nos *DEO & humiliari coram eo*, ut sequitur 7. & 10. eum velle suo tempore nos extollere.

C. 5. v. 9. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων. Nolite ingemiscere in alterutram, vel lugere vosmet ipsos invicem. Verbis præcuntibus patientes esse jubet, & stabilire corda, quoniam adfuit adventus Domini. Hic rursus suadet non despondere animum, & se lugere invicem, nè propter impatientiam condemnentur, nam ecce Judex, qui fuit eos vindicaturus, erat præ foribus, antè januam astitit, &c. Καταστενάζω, cum gemitu deploro. Basil. Μὴ στενάζετε κατ' ἀλλήλων
idem

idem est ac si dixisset, μὴ κατασενάζετε ἀλλήλων *nè ingemiscatis alius super alium*. Sed prius mollius sonat, eò quod hiatum tollat; καὶ cum Genitivo, *super*.

V. 16. Πολὺ ἰσχύει δέησις δικαίων ἐνεργυμένη. *Multum valet potens oratio iusti. The powerfull prayer of a righteous man availeth much* / ἐνεργῶς, δυνατὸς, ἰσχυρὸς, *potens, validus vel fortis*. Hesych. i. e. ut Erasmus, deprecatio ex animo profusa, intenta & instans ut assequatur quod petit. Qualis fuit *Annæ*, cum profudit animam coram DEO. i. *Sam. 1. 15.* vel *Jacobi*, cum luctabatur cum Angelo. *Gen. 32. 24. & 28.* vel *Mosis* cum adeo instaret, ut diceret ei *Dominus, dimitte me &c. Exod. 32. 10. 11.* Atque hæc versio mihi videtur aptior, quam est, *efficax, effectual*. *Efficax* enim propriè est quod certò efficit, & non quod aptum est efficere. At non dicitur πάνυ ἰσχύει, *omnino valet*, sed πολὺ *multum valet potens oratio iusti*. Ut habet versio *Æthiopica* pro more suo paraphrasticè. *Multum juvat oratio iusti, potens est & assistit*. ἐνεργυμένη est *potenter operans*, sed non semper *effectivè*. Et sic opinor aptius vertitur *Gal. 2. 8.* ὁ ὡς ἐνεργῆσεν Πέτρῳ &c. *Qui enim potenter operatus est Petro ad Apostolatū circumcisionis, ἐνέργησεν καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη, potenter etiam operatus est mihi ad gentes. For he that wrought powerfully in Peter toward the Apostleship of the circumcision wrought also powerfully in me toward the gentiles.*

IN EPISTOLAM PRIMAM PETRI.

I. PET. I. v. 1. 2. Hi duo versus poterunt distingui paliter quàm vulgo solent, & verba forte exponi magis accommodè per Hyperbaton construendo τὸ κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ πατρὸς cum Πέτρῳ ὁ Ἀπόστολος, Ἰησοῦ Χριστοῦ, & non cum ἐκλεκτοῖς &c. I. Πέτρῳ ὁ Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλεκτοῖς παρεπιδήμοις διασπορῆς Πόντος, Γαλατίας, Καπ-

Καππαδοκίας, Ἀσίας, καὶ Βιθυνίας, κατὰ πρόγνωσιν Θεῷ πα-
 τρός, 2. Ἐν ἁγιασμῷ Πνεύματι & εἰς ὑπακοὴν καὶ ῥαντισμὸν αἱ-
 ματος Ἰησοῦ Χριστοῦ. χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη πληθυνθεῖν. *Petrus Apostolus Jesu Christi secundum [vel] per præscenti-
 am DEI Patris Electis peregrinis dispersionis, Pontu, Ga-
 latia, Cappadocia & Bithynia, 2. Gratia vobis & pax mul-
 tiplex in sanctificatione Spiritus ad [vel] per obedientiam
 & asperersionem sanguinis Jesu Christi.* Quali non omni-
 no abfimili pro loquendi formulâ salutatione utitur 2.
*Eph. c. 1. v. 2. χάρις ὑμῖν &c. Gratia vobis & pax multi-
 plicetur in scientia DEI & Jesu Christi Domini nostri.*
 Trajectiones ejusmodi non sunt apud Petrum, nec alibi
 in N. T. inusitatae, ut jam sæpius dictum est. Ἀπόστολος
 κατὰ πρόγνωσιν Θεῷ, idem omnino sonat quod ferè dicitur
 in omnibus Pauli Epistolis, Παῦλος Ἀπόστολος Ἀγαθὴ
 λήματι Θεῷ, *Paulus Apostolus per voluntatem DEI, & 1.
 Tim. 1. 1. κατ' ἐπιταγὴν Θεῷ, per ordinationem DEI. &c.*
 λεκτοῖς idem est ac si dixisset, ἁγίοις sanctis vel πιστοῖς fide-
 libus *Eph. 1. 1. & alibi.* Sed hæc ἀπερὶ πάντως dicta sun-
 to, ἵνα βρόχον ἐπιβάλλω, non ut vinculum imponam, libe-
 rum est cuique prout vult sentire.

C. 2. v. 7. Ὑμῖν ἔν ἡ τιμὴ τοῖς πιστεύουσιν, ἀπειθῶσι ᾧ λί-
 θον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομῶντες ἕτ' ἐγνήθη εἰς κεφαλὴν
 γωνίας, καὶ λίθος θεσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου. Aut
 verba illa [λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομῶντες ἕτ' ἐγνήθη
 εἰς κεφαλὴν γωνίας] non debuerunt omnino legi,
 ut omissa sunt à Syro; aut periocha ista, exponenda per
 metathesin, ut distincta supra; neque sunt ejusmodi
 metatheses in N. T. omnino infrequentes, ut videre est
 in *animad. Act. 13. 27. & alibi.* τῷ, ἀπειθῶσι δὲ, sequen-
 te recto sensu post γωνίας, Quasi legeretur, ὑμῖν ἔν ἡ τιμὴ
 τοῖς πιστεύουσιν λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομῶντες ἕτ' ἐγνήθη
 εἰς κεφαλὴν γωνίας, ἀπειθῶσι ᾧ καὶ λίθος θεσκόμα-
 τος καὶ πέτρα σκανδάλου i. e. Construendo ἡ τιμὴ apposi-
 tively. *Vobis igitur honor credentibus lapis ille quem reproba-
 verunt aedificantes, factus est in caput anguli, non credentibus*

autem & lapis offensionis & petra scandali. In quo ferè ordine & sensu exponit etiam per metathesim Scholiastes Græcus. ἔσαι ὃν τὸ ὅλον ἔτως. Ἰδοὺ τίθημι ἐν Σιών λίθον ἀκρογωνιαῖον &c. ἐντιμον ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν, ἀπειθεῖσι δὲ λίθον περικόμματον, ὃν λίθον μὲν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, ἔτι δὲ ἐξυμῶνται εἰς κεφαλὴν γωνίας, σωμάτων μὲν τὰς πιστεύοντας εἰς αὐτὸν, λίθον δὲ περικόμματον τῆτοις οἱ περικόπτουσι τῷ λόγῳ &c. Est igitur totius summa huiusmodi. Ecce pono in Sion lapidem summum angularem &c. pretiosum vobis qui creditis, at verò non credentibus lapidem offensionis, quem lapidem reprobaverunt quidem ædificantes, sed factus est ille in caput anguli, connectens sibi eos qui credunt, lapis vero offensionis iis, qui impingunt non credentes verbo Evangelii in id ad quod erant posui. Aut potuit ista τῆς ἀπειθεῖσι ὅ transpositio aliquo fato accidere, forte erat apposita in margine & incuria apographi non suo loco inserta. Nullo enim opinor sensu potest dici vel intelligi, Christum fuisse factum non credentibus caput anguli: Licet tamen ita exponant aliqui, nempe, Christum vel invitis ac rejicientibus eum Judæis factum esse templi spiritualis caput. Sed expositio ista est coacta, nec quadrat cum scopo loci, qui prorsus est huiusmodi. Vobis igitur quod honore est credentibus lapis ille, quem reprobaverunt ædificantes in nullo habentes pretio, factus est lapis summus angularis, in quem vos estis omnes ædificati, Eph. 2. 22. dum interim lapis idem sit factus non credentibus lapis offensionis & petra scandali, in quem impingentes confundentur. λίθον ὃν, per trajectionem dicitur, pro ὃν λίθον, quale est illud apud Virgilium, Urbem quam statuo vestra est, forte per Aniptosim.

V. 12. Ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ἐποπτεύσαντες, Ut in eo quod loquuntur contra vos uti maleficos, spectantes vestra bona opera, glorificent Deum in die visitationis. Subaudiendo τὰ & repetendo ὑμῶν a communi i. e. τὰ ἐκ τῶν καλῶν ἔργων ὑμῶν. Dictio est elleiptica, qualis est Luc. 21. 16. καὶ θανατώσουσιν ἐξ ὑμῶν πρὸς ἐξ ὑμῶν. Et trucidabunt vos,

& Psal. 78. 31. καὶ ἀπέκλεινον ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν, πρὸ τῶν ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν. Et occidit pingues eorum & 1. Joh. 4. 5. ἐξ τῆς κόσμου λαλῶσι, mundana loquuntur, ut reddit Beza; subintelligendo etiam τὰ ἐκ τῆς κόσμου. Eadem est fere phrasis. 1. Pet. 5. 9. τὰ αὐτὰ τὰ παθημάτων, easdem afflictiones.

C. 3. v. 20. 21. 'Εἰς 'ὡς ὀλίγα (τεττίσιν ὀκτώ) ψυχὰς διεσώθησαν δι' ὕδατος & ὁ καὶ ἡμᾶς ἀντίτυπον νῦν ζῶει βάπτισμα, ἑσάρκως ἀπὸ θεοῦ ῥύπτε, ἀλλὰ συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς Θεὸν δι' ἀναστάσεως Ἰησοῦ χριστοῦ. In diebus Noe cū fabricaretur arca, in qua paucæ (id est octo) animæ servatæ sunt; per aquam etiam quod est antitypum nunc servat baptismum, non depositio sordium carnis, sed bonæ conscientie stipulatio in Deum per resurrectionem Jesu Christi. Atque hac traiectione, distinctione & versione, subaudiendo ἐς (quod est ad eò familiare) vitatur insolentia vocis, καὶ, ut plerumque exponitur, articulus ὁ appositè respondet voci βάπτισμα, (neque verò potest alterius vocis esse relativum, βάπτισμα enim non est antitypum ὕδατος, sed κιβωτός, quæ vox est fæminini generis,) & verus etiam scopus mentis Apostolicæ fit multò planior. Neque est hæc trajectio omnino dura, imò tantum abest ab insolentiâ vel duritie, ut potius videatur grata. Traiectione enim simili sæpius usum esse Demosthenem affirmat Stephanus ad venustatem sermoni conciliandam, quales etiam affectasse & alios Græcos & Latinos, atque ipso etiam Apostolos est abundè notum. Est enim alia in hoc ipso loco translocatio non inveniusta, nè dicā affectata; ἑσάρκως ἀπὸ θεοῦ ῥύπτε, pro ἑ ῥύπτε ἑσάρκως ἀπὸ θεοῦ: & alia, 2. Ep. 1. 19. ὡς καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, pro ὡς προσέχοντες καλῶς ποιεῖτε. Vide etiam Animad. Act. 13. 17. 2. Cor. 4. 4. Jac. 2. 1. & 3. 3. In summâ sensus est Baptisma quod nunc nos servat per aquam, i. e. per ministerium aquæ, & est antitypum arcæ Noe, non significat depositionem sordium carnis δι' ὕδατος & per aquam, sed bonæ conscientie stipulationem in Deum, dum im-

mergimur in aquam, (quod est verus usus aquæ in baptismo) ut testificemur fidem in resurrectione *Iesu Christi*. Adeò ut manifesta sit antithesis inter *ἡ ὕδατος* & *ἡ ἀναστάσεως*, & in eâ non ingrata elegantia. Ac si diceret, *Arca Noe* (non Diluvium) erat *Baptismitypus*, & *Baptismus* erat *Arca antitypum*, sed non in eo quòd *Baptisma* sit ablutio sordium carnis per aquam, in quo non omninò respondet *arca*, sed quia sic bona conscientia in Deum stipulatio per resurrectionem *Iesu Christi*, in cuius resurrectionis fide nos nunc servamur, ut servati sunt illi in *arca Noe*. Resurrectionis enim & *Arca Noe*, & *Baptismus* erant utrique typus & figura. Ita ut proprius finis baptismi non debeat intelligi, quasi signum foret ablu-tionis peccatorum (et si ita sæpiùs in novo fœdere, & à Patribus accipiatur *μελάνουμικῶν*) sed *κρείως* signum resurrectionis per fidem in resurrectione *Iesu Christi*. Cujus baptismi maximè viva & emphatica est figura, sicut erat & *arca Noe*, ex qua *Noah* rediit tanquam è sepulchro ad vitam novam, ideòq; non ineptè à *Philone* dictus *καλίσυγγε-σίας ἡγεμῶν*, & venter *Cete*, ex quo post triduanam sepul-turam resurrexit *Jonah*; & nubes, & mare rubrum, in quibus populus *Israeliticus* dicitur fuisse baptizatus, i. e. non ablutus, sed sepultus. Omnia enim erant typi ejus-dem rei cum baptismo, non ablu-tionis peccatorum, i. e. depositionis sordium carnis, sed mortis & resurrectionis *Christi* simul & nostrum. Atque huic veritati suffra-gantur *Apostoli*, *Patres*, *Scholastici*, & *Interpretes* ferè omnes. Res est quidem ita manifesta, ut testimoniis non indigeat, quoniam vero sunt non pauci, qui non ita vulgò docent, non supervacaneum erit, ne gratis loqui videar, aliqua ex innumeris proferre testimonia. Et primo initium sumamus à sancto *Paulo*. *Ἡ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν, εἰς τὸ θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; &c.* An ignoratis quòd quicunque baptizati sumus in *Christum* & *Esam*, in ejus mortem baptizati sumus? con-sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quo-

modo Christus surrexit à mortuis per Patrem gloria, ita & nos in novitate vitæ ambulemus &c. Rom. 6. 3. 4. & Coloss. 2. 12, ut etiam I. Cor. 15. 29. Ἐπεὶ τί ποιήσωμεν εἰ βαπτίζομενοι ὑπὲρ τῶ νεκρῶν, &c. Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ac si diceret, si non est resurrectio, ad quid baptizamur? in vanum utitur Ecclesia symbolo Baptismi, si mortui non resurgant. Occurrunt similia passim testimonia apud Patres, e. g. ut credentes in ejus mortem & τὸ βαπτισμῶν per baptismum fiat participes ejus resurrectionis. Ign. Ep. ad Trall. Βάπτισμα εἰς τὸ θάνατον & Κυρίου ἀναστάντος. Baptisma datum in mortem Domini. Ep. ad Philadel. nomine Ignatii. Τὸ πάθος καὶ τὸ ἀναστάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ βαπτισμῶν τελῶμεν τὰ σύμβολα. Passionis & resurrectionis ejus in Baptismo peragimus symbola. Just. Mart. Unum novimus salutiferum baptismum, quandoquidem una est pro mandato mors, & una ex mortuis resurrectio, ὧν τύπος ἐστὶ τὸ βαπτισμα, quorum typus est baptismus. Basil. Mag. Audi clamantem Paulum, Mare transierunt. & omnes baptizati sunt in nube & in mari, βάπτισμα καλεῖται τὸ θάλαττης ὁδόν, θανάτου γὰρ ὡς φυχὴ πλερυνθεῖς δι' ὕδατος. Baptisma vocat viam maris, fuga enimerat mortis impletæ per aquam. Basil. Seleuc. Τὸ γὰρ βαπτίζεσθαι καὶ καλεῖσθαι, εἴτα ἀναστάναι, & εἰς ἄδην καταβάσεως ὅτι σύμβολον καὶ τὸ ἐκείθεν ἀνάσθαι. Baptizari enim & demergi, deinde sursum remeare & emergere, est symbolum sive signum descensus ad inferos sive Hadem, & ex eo ascensus sive reditus. Chrysost. Baptismus resurrectionis pignus & imago. Ambros. Baptismus archæ resurrectionis. Lactant. Mersio mortis & sepulture formam gerit. Bern. Innumera possem accumulare testimonia, sed hæc opinor abundè sufficient ad probandum, Baptismum esse propriè typum mortis & resurrectionis Jesu Christi, (ex quo agnoscimus mysterium religionis nostræ, nempe, humanitatem & Deitatem ejus. Rom, 1. 4.) ac etiam omnium fidelium, qui in ejus fidem baptizati sunt, à morte in peccato ad novitatem vitæ, quod si fecerint in hoc:

~~In~~ hoc mundo, habent spem firmissimam se post mortem cum Christo in futuro resurrecturos ad gloriam. Unicum liceat ultra iudicium apponere viri ingenui & literati, cujus in hac re testimonium nec suspicari possumus nec subterfugere. Verba ejus sunt ejusmodi. Porro quamvis immersionis ceremonia & olim fuit communior, ut patet ex communi Patrum sermone, quoties de Baptismo loquuntur, & expressius representet mortem, sepulturam, ac resurrectionem Domini simul & nostram, quæ sit mystice in Baptismo, quam immersionis significationem diligenter urgent Patres, &c. unde & laudabiliorem esse immergendi ritum S. Thomas affirmat, multæ tamen rationes existerunt ob quas mutari interdum immersionem conveniebat in ceremoniam vicinam, &c. Hinc igitur perfusionis ceremonia tanquam inter asperersionem & immersionem media multum obtinuit; quem morem refert Bonaventura jam tum suo tempore servatum fuisse in Ecclesiis Gallicanis & nonnullis aliis, licet fateatur immersionis ritum & communioris esse & aptiorem, & securiorem, quemadmodum S. Thomas docet. Veruntamen ubicunque perfusionis vel asperersionis ritus jam obtinet, privata auctoritate mutari non debet: imò quoniam nunc passim obtinet per Ecclesiam, in re tam necessariâ ad salutem non debet ullo modo revocari in dubium. Hactenus Estius. In cujus verbis manifestam habemus & ingenuam confessionem, Immersionem fuisse ceremoniam veterem, quam constanter urgebant Patres, utpote expressius repræsentantem mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi simul & nostram; eandem tenuisse Scholasticos, pro ritu maximè laudabili, apto & securo; ceremoniam verò perfusionis acciderit irrepsisse in Ecclesiam, quibus de causis silet. Quoniam verò illa à longo tempore jam obtinuit, non æquum esse vel expediens vocari nunc in dubium num valeat. Atque in hac sententiâ lubens ego acquiesco, modò baptismatis ministri veram illam & genuinam ejus institutionis rationem doceant, & non allegoricam illam, ut mos est, ablutionis

solum; quam etiam non negarim & pie & utiliter quandoque usurpari, fecerunt enim id *Apostoli & Patres*. Et si hæc ita sint, quæ tam visibilis, obsecro, est affinitas sepulturæ cum ablutione, ut baptismus *Christianus* putetur originem trahere à *Judaicis* lotionibus & baptismis? Quod si verum esset baptismum nostrum lotionem vel ablutionem significare, vel si verum esset *Judeos* ab initio vel suos vel *Profelytos* admisisse in *Ecclesiam* suam per baptismi collationem, quod à doctissimis viris à diebus nuperis promulgatum est, argumentum foret fateor probabile institutionem baptismi nostri peti à baptismis *Judeorum*; sed cum de priore, ut supra ostendimus contrarium, & de altero nihil certi constet, multò aptius & etiam fortius esse equidem credo vetus Circumcisionis argumentum pro baptismo Infantium, quàm hoc novum & incertum. Baptismus enim nostrum verè esse typum sepulturæ & resurrectionis, non verò lavationis jam satis dictum est; quoad verò argumentum eorum, quo peti volunt baptismum nostrum à *Judaicis* lotionibus, ut de eo nihil certi constet, ita etiam adeò procul est ab eo omnis *sacra Scriptura* autoritas, ut vix ejus in veteri vestigia reperire queam. Originem volunt petere à voce *וָדַח* lavit vel purgavit. *Exod.* 19. 10. At *Magistri*, ni fallor, habent pro Baptismo vocem *וָטַח*. quæ significat immersionem, satis eò indicantes se debere notionem istius vocis *Græcis* vel potius *Christianis*. Quid enim affine est inter lotionem & immersionem? Legimus enim quosdam arenâ etiam baptizatos. Adeò verò ipsa res incerta est, ut neque de *Rabbinis* affirmari possit, non fuisse inter ipsos, qui de hac re dissentirent: in ipso enim textu, quem laudant doctissimi viri, *Rabbi Eliezer* expresse contradicit *Rabbi Joshua*, qui primus quod novi hoc Baptismi genus inter *Judeos* asseruit; *Rabbi* enim *Eliezer* (ut ex *Talmudo* affirmatur) qui *Joshua* fuit coæta-neus, si non ætate prior, aperte dicit, *Profelytum circumcissum & non baptizatum verum esse Profelytum*, nam sic legimus

legimus de Patribus, Abrahamo, Isaaco, & Jacobo, qui circumcisi erant & non baptizati, Affirmat verò è contrario Rabbi Joshua, eum, qui baptizatus est, & non circumcissus, esse Profelytum, utri verò potius assentiar? Eliezero, qui affirmat, quod Scriptura docet; an Joshua, qui affirmat quod Scriptura nusquam habet? Magistri verò (quid mirum?) stabant pro Rabbi Joshua, faciebat enim in rem suam, in honorem scilicet religionis Judaicae, Christianos mutuò petere ab ipsis suas caeremonias. At cum videam summi judicii viros in his temporibus è Rabbinis fundamenta petere veritatis, non possum non tantisper hæsitare; Unde enim nobis missus est Talmudus (verba sunt Buxtorfii in suâ Synagoga) ut ei non tantum fidei adhibere debeamus, ut ex eo legem Mosaicam intelligi vel posse vel debere credamus? Multò minus Evangelium, cui ex professo erant inimici. Vocatur enim Talmudus errorum Labyrinthus, & fabularum Judaicarum fundamentum: perfectus est, & pro Authentico habitus quadringentis post Christum annis; non est ergo æquum ejus testimonio acquiescere. Et quod me magis movet, ipse Josephus, & Rabbi Eliezero coævus, qui etiam de industriâ scripsit de ritibus, & gestis Judaorum, totus in hac re silet, adeo ut mihi sit argumentum demonstrationi proximum, nempe duos tantæ eminentiæ viros, utrosque Judæos, & coævos, alterum in suâ historiâ de hoc baptismo nullam omnino mentionem facere. Præterea si baptismus hodierno sensu fuisset in usu apud Judæos temporibus priscis, cur dixerunt Baptista Pharisæi, Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta iste? Joh. 1, 25. An non planè innuunt nullum fuisse antea baptismi usum, & receptam fuisse opinionem inter ipsos nullum debere esse, usque dum veniret Christus vel Elias vel Propheta iste? Quomodo igitur tanta sit affinitas inter baptismum nostrum & baptismos Judaorum, ut alter alteri ullo jure vel prætextu putetur succedere, est fateor ultra fidem meam. Arria-

num vero ajunt vocare *Judæum* Ἰουδαίον, verum ego cum ejus Commentatore sentio, ipsum *confusè loqui*, & velle potius *Christianum Judæum*, ut etiam alibi vocat *Christianos Galileos*, ut *Lubinus* etiam in illud *Juvenalis*.

Nunc sacri fontis nemus & delubra locantur Judæis &c.

Judæis vult intelligi *Christianis*, qui edicto *Domitiani* urbe pulsi, *sylvas illas inhabitare* cgebantur, quæ sacræ erant superstitioni *Gentilium*. Ut vero imponam finem, ajo cum *Alexandro de Halys*, *Tinctio est formalis causa baptismi*. Quoad vocem ἐπερώτημα, adeo frequenter pro *stipulatione* accipitur, ut de eâ non sit opus quicquam addere! Diutius fortè nimis hæsi in his verbis, ut ostenderẽ germanum esse Baptismi finem, ut monstrem mortem & resurrectionem *Christi* simul & nostram, nostramque in eâ fidem, non vero esse proprie ablutionis signum à peccato, quod *Apostolus* videtur his verbis quasi de industria diserte negare.

C. 4. v. 6. Εἰς τὸτο γὰρ καὶ νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κερძῶσι μὲν κατὰ ἄνθρωπος σαρκεῖ, ζῶσι δὲ κατὰ Θεὸν πνεύματι. Subaudiendum οἱ, ante κατὰ ἄνθρωπος, & ante κατὰ Θεὸν, *El* ipsi admodum familiari, de qua vide *Animad. 1. Cor. 2.2.* Ad hoc enim & mortuis prædicatum est sive *Evangelizatum*, ut damnarentur qui erant secundum homines in carne, vivant autem qui erant secundum Deum in Spiritu, i. e. ut damnarentur qui incedebant vel vivebant ἐν ἁνθρωπῶν ὁμιθυμίαις &c. in cupiditatibus hominum; salventur vero qui vivebant ἐν θελήματι Θεοῦ, in voluntate Dei, ut est v. 2. Phrasis est omnino eadem apud *Paulum*, *Rom. 8, 5.* οἱ γὰρ κατὰ σὰρκα ὄντες τὰ τὸ σαρκὸς φρονεῖσιν; οἱ δὲ κατὰ πνεῦμα τὰ τῷ πνεύματι. Qui enim sunt secundum carnem, quæ carnis sunt sapiunt, qui verò sunt secundum Spiritum, ea quæ sunt Spiritus.

IN EPISTOLAM SECUN-
DAM PETRI.

2. PET. c. i. v. 5. Καὶ αὐτὸ τὸτο δὲ (παδλὼ παῖσαν παρρησι-
 αίειραντες ἐπιχορηγήσατε ἐν τῇ πίσει ὑμῶν τὴν ἀρετὴν,
 ἐν δὲ τῇ ἀρετῇ γινῶσιν &c. Ante vocem (παδλὼ subaudi κα-
 τὰ, ἐν frequenter pro σὺν cum. Et hoc ipsum cum omni
 diligentia introducetes, jungite invicem cum fide virtutem,
 cum virtute scientiam, cum scientia temperantiam, cum tem-
 perantia autem patientiam, cum patientia pietatem, cum
 pietate verò fraternum amorem. Introducentes, i. e. conan-
 tes introducere, hoc ipsum cum omni diligentia promoven-
 tes. Respexisse videtur Apostolus ad antiquum morem
 ducendi choros; vox enim ἐπιχορηγεῖν proprie significat
 chorum ducere. In choris vero συνεπέλεκοντο ἀλλήλοις, com-
 plicabantur invicem.

Ὡς χεῖντ' ἀλλήλων ἐπὶ καρπῶν χεῖρας ἔχουσιν.

Saltabant tenentes manus invicem per volam. Hom. Sal-
 tabant invicem juncti complicatis manibus, alii aliis fa-
 mulantes vel ministrantes, & se invicem sustinentes.
 Unde vox ista, ἐπιχορηγεῖν, omnes has videtur obtinuis-
 se significationes. En verò hic bellum Gratiarum cho-
 rum, ubi chorum ducit fides, eique invicem complica-
 tæ famulantur reliquæ Gratiæ sese mutuò sustinentes.
 Graphicum in choris saltandi morem, videre est apud
 les tableaux de Philostrate in figura.

V. 20. ὅτι πᾶσα προφητεία γραφῆς ἰδίᾳς ἐπιλύσεως ἐστὶν.

Quod omnis Prophetia Scripturæ propriâ interpretatione non
 fit, ut Interlinearis & Vetus. γίνῃ, ἀποτελεῖται, εἰς τέλος ἐν-
 εργεῖται. Phav. Adeò ut sensus meâ sententia sit hujusmo-
 di. Omnis Prophetia non perficitur secundum litera-
 lem (literalis enim est ordinariè propria) interpretatio-
 nem Scripturæ. Vel reddi poterit, omnis prophetia Scri-
 pturæ propriâ interpretatione vel solutione non fit. Prophe-
 tiæ enim plerumque habent sensum typicum, mysticum, &c.

analogicum. Atque hic sensus admodum quadrat cum contextu, καὶ ἔχομεν &c. Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes quasi lucerna lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris. Quidnam verò est hæc lucerna lucens in caliginoso loco, nisi Prophetiæ de Christo, in propriâ interpretatione Scripturæ, i.e. ordinariâ, obscuræ & caligine obvolutæ, usque dum typum & mysterium lux evolvat Evangelii in cordibus; ideoque hoc præcipue monet dignoscere & cavere, nè hærerent nimium in nuda litera, sed animum potius adverterent ad mentem Prophetiæ, ad mysterium quod velatum erat in litera. & ὁ θεὸς ἀνέμειλε &c. Non enim voluntate hominis allata est olim prophetia, i.e. non pro suo libitu prophetarunt homines, sed locuti sunt sancti Dei homines prout agebantur spiritu; sensu aliquando typico, aliquando mystico, in enigmate, ut videntes γέγονω, non viderent ἐπίλυσιν, nisi in quorum cordibus illuxit dies Evangelii.

C. 3. v. 2. Καὶ τὸ τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολὴς τῶν κυρίων καὶ σωτῆρ. Est & hic trajectio notabilis, recta enim constructione dicitur, καὶ τὸ ἐντολὴς τῶν ἀποστόλων τῶν κυρίων ἡμῶν καὶ σωτῆρ, ut est infra, v. 8. Ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis prophetis, & præcepti Apostolorum Domini & servatoris nostri. Quæ ferè ipsissima habet Iudas v. 17. μνησθε τὰ ῥήματα τὰ περὶ ἐρημύων ἑαυτῶν τῶν ἀποστόλων τῶν κυρίων ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

V. 6. Διὼν ὁ τότε κόσμος ὕδατι κατακλυθεὶς ἀπώλετο. Διὼν, idem significat quod ἀνθ' ὧν, propterea, idcirco, quamobrem. Propter quæ qui tunc erat mundus, aquâ inundatus periit. Sensus est, Mundum illum, qui olim fuerat, diluvio periit propter ea ipsa, propter quæ qui nunc est mundus igni repositus, & reservatus est in diem iudicii. Nempè quia erant in illis diebus, ut erunt in novissimis, irrisores, juxta proprias concupiscentias ambulantes, & dicentes, ubi est pollicitatio adventus ejus? qui volenter ignorantes, noluerunt credere prædicationi Noë, quapropter
in eos

in eos supervenit Diluvium, ut fur etiam in nocte. Vide
Luc. 17, 26.

IN EPISTOLAM PRIMAM JOHANNIS.

1. JOH. c. 1. v. 2. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη &c. Et hac vita
manifestata est & vidimus & testamur & annuntiamus
vobis τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον hanc vitam eternam, quæ erat a-
pud Patrem, & nobis manifestata est. ἢ pro αὐτῇ & τὴν pro
ταύτῃ.

C. 2. v. 22. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύτης εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς
ἐν ἑστὶν ὁ Χριστός. Verbis, quæ sunt per se negantia, Attici ne-
gationem addunt, Quis est mendax nisi qui negat quod Iesus
est Christus? Importunum vero hoc loco videtur addere,
quæ restituit Beza & Interpres Anglicus ex manuscripto
codice Syro & Latino, videlicet. Qui confitetur filium &
patrem habet. Quæ verba sunt omnino superflua, nec
nisi serviunt usui, imò potius destruunt sensum. Ver-
ba enim, omnis qui negat filium, nec patrem habet, addu-
cuntur in probationem propositionis præcedentis, nem-
pè, quod ille est Antichristus, qui negat patrem & filium.
Quasi si objiceret quisquam, Ego non sum Antichristus,
quia ego non nego patrem & filium, agnosco enim patrem,
respondeatur illicò: At vero tu es Antichristus, qui ita
dicis & negas filium, Qui enim negat filium, non habet pa-
trem. Quisquis enim diligit genitorem, diligit etiam eum
qui ex eo genitus est. 5. 1. &, qui non honorat filium, non
honorat patrem qui misit filium Joh. 5. 23.

IN EPISTOLAM JUDÆ.

JUD. v. 18. Κατὰ τὰς ἐαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τὶ ἀσε-
βειῶν, Est etiam in hoc loco Hyperbaton non vulgare,
nec enim parum vexavit interpretes pro κατὰ τὰς ἐπιθυ-
μίας πορευόμενοι τὶ ἐαυτῶν ἀσεβειῶν. Ei secundum cupidita-
tes incedentes suarum impietatum; vel secundum impias
suas

suas cupiditates incedentes. Adeo ut fatendum sit in singulis *Apostolis* reperiri Hyperbata, ne quis ultra in iis hæreat.

IN APOCALYPSIN.

APOC. c. i. v. 5. 6. τῷ ἀγαπήσαντι ἡμᾶς καὶ λύσαντι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς τῷ Θεῷ καὶ πατεὶ αὐτοῦ αὐτῶς ἡ δόξα &c. Et qui dilexit nos, & lavit nos à peccatis nostris sanguine suo, qui fecit nos reges & sacerdotes DEO & Patri ejus; ipsi gloria & imperium in secula seculorum, Amen. Secundum vulgarem syntaxin oportuit scribi, καὶ ποιήσαντι, sed locutus est *Apostolus* eadem phrasi qua usus est in Evangelio, 15. 6. ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα καὶ ἐξηράνθη. Projicitur foras ut palmes qui exaruit. de qua vide animad. suo loco.

C. 2. v. 22. Ἰδὲ ἐγὼ βάλλω αὐτοὺς, εἰς κλίνην καὶ τὰς μοιχεύοντας μετ' αὐτῆς εἰς θλίψιν μεγάλην. Ecce ego mittam eam, & eos, qui mœchantur cum ea in lecto in afflictionem magnam. Trajectio ista est adeò abunde frequens in N. T. ut in eâ quenquam hæcere, non possim mirari satis, præsertim cùm vulgaris versio sit ita insignificans. Codex *Alexandrinus* legit φυλάκην pro κλίνην. sed quia solus, non ei acquiescendum reor, neque verò est ista lectio ita commoda, ut in ea admodum delecter.

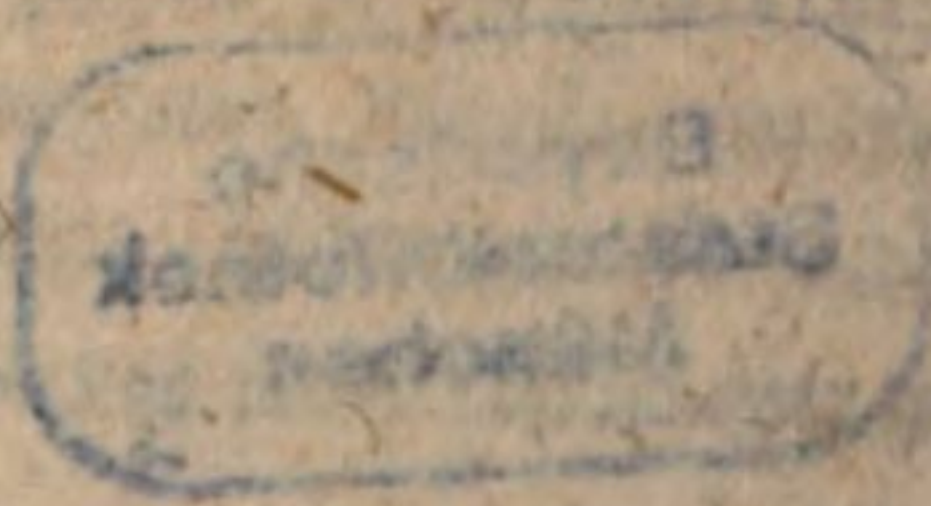
C. 13. v. 8. Ὡς ἂν γέγραπῃ τὰ ὀνόματα ἐν τῇ βίβλῳ τῆς ζωῆς τὰ ἀρνία ἐσφαγμένα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Quòd si hæc verba intelligantur de agno occiso ab origine mundi, quod adeò multi putant, intelligenda reor de Christo exhibito in typo Agni, qui ab origine mundi pro sacrificio occisus ab Abele. Sed fortè melius dicendum cum Scholiaste Græco, Ἐν ὑπερβατῷ ἀκυσέον τὸ, ὡς γέγραπῃ, ἀπὸ καταβολῆς γέγραπῃ. Quasi legendum foret, Quorum nomina ab origine mundi non erant scripta in libro agni occisi. Ut fuerunt, qui non adorabant Draconem, quales etiam fuerant πάντες οἱ δι' εὐσέβειαν μαρτυρέμενοι ἐν τῇ παλαιᾷ,

λαιᾷ,

καὶ ἅ, Omnes qui fuerant martyres in Veteri. Quomodo
 etiam Lucas ait in Evangelio, Gaudete quod nomina ve-
 stra scripta sunt in caelis. Atque hanc trajectionem con-
 firmat etiam 17.8. Et mirabantur inhabitantes terram,
 ὧν ἔ γέγραπται τὰ ὀνόματα ἐπὶ τὸ βιβλίον τῆ ζωῆς ἀπὸ καταβολῆς
 κόσμου, Quorum nomina non sunt scripta in libro vite ab ori-
 gine mundi: ubi nulla mentio agni occisi. Quod planè
 innuit, τὸ, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου debere construi
 cum ἂν ἔ γέγραπται, & non cum τῇ
 ἀρχῇ ἐσφαγμένῃ.

Knatchbull, Norton

Animadversiones in libros N. T

Francofurtum 1701

Exeg. 128-11/13#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10410103-5

VD18 14487675-001